פני משה על תלמוד ירושלמי סוטה

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פני משה על תלמוד ירושלמי סוטה

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פני-משה-על-תלמוד-ירושלמי-סוטה/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 10
הלכה ג 12
הלכה ד 14
הלכה ה 15
הלכה ו 17
הלכה ז 18
הלכה ח 19
הלכה ט 21
הלכה י 21
פרק ב 22
הלכה א 22
הלכה ב 26
הלכה ג 29
הלכה ד 30
הלכה ה 32
הלכה ו 35
פרק ג 36
הלכה א 36
הלכה ב 39
הלכה ג 40
הלכה ד 41
הלכה ה 44
הלכה ו 45
הלכה ז 49
הלכה ח 50
פרק ד 51
הלכה א 51
הלכה ב 53
הלכה ג 54
הלכה ד 55
הלכה ה 56
פרק ה 57
הלכה א 57
הלכה ב 60
הלכה ג 71
הלכה ד 74
הלכה ה 76
הלכה ו 77
פרק ו 78
הלכה א 78
הלכה ב 79
הלכה ג 81
הלכה ד 81
פרק ז 85
הלכה א 85
הלכה ב 86
הלכה ג 88
הלכה ד 89
הלכה ה 94
הלכה ו 97
הלכה ז 100
הלכה ח 101
פרק ח 102
הלכה א 102
הלכה ב 103
הלכה ג 104
הלכה ד 109
הלכה ה 111
הלכה ו 113
הלכה ז 113

הלכה ח 114
הלכה ט 114
הלכה י 117
פרק ט 118
הלכה א 118
הלכה ב 122
הלכה ג 125
הלכה ד 126
הלכה ה 127
הלכה ו 132
הלכה ז 133
הלכה ח 134
הלכה ט 134
הלכה י 134
הלכה יא 135
הלכה יב 138
הלכה יג 139
הלכה יד 140
הלכה טו 141
הלכה טז 143

פרק א

הלכה א

המקנא לאשתו. לישנא דקרא נקיט. ובבבלי מסיק דאע"ג דקתני המקנא דיעבד אין לכתחילה לא הלכה דחובה היא לאדם לקנא לאשתו אם היא צריכה לכך אבל בזמן הזה לא לימא איש לאשתו אפילו בינו לבינה אל תסתרי עם איש פלוני דיש לחוש לדברי רבי יוסי ברבי יהודה דאמר בגמרא מקנא אדם לאשתו על פי עד אחד או על פי עצמו ואם נסתרה אחר שקינא לה בינו לבין עצמה נאסרה עליו איסור עולם שאין לנו מי המרים לבודקה ולהתירה:

מקנא לה ע"פ שני'. אם בא להשקותה מי מרים צריך להביא שני עדים ולומר לה בפניהם אל תסתרי עם איש פלוני ואם לא קינא לה בפני שנים אינה נאסרת עליו בסתירה זו ואינו משקה אותה:

ומשקה ע"פ עד א' או ע"פ עצמו. אפי' אין עדים שנסתרה אלא עד אחד או הוא עצמו אומר ראיתיה שנסתרה אחר שקנאתי לה נאסרה בסתירתה עד שתשתה כדיליף בבבלי ריש פ' ה' מקראי דסתירתה אוסרתה עליו מספק:

ר' יהושע אומר כו'. דצריך שני עדים אף לסתירה ובגמ' מפרש טעמא דפלוגתייהו והלכה כרבי יהושע:

גמ' **כתיב ועבר עליו וגו'**. ודריש רוח קנאה דנכנסה בו רוח טהרה לקנא את אשתו ולא שיקנא לה מתוך שחוק כו':

עבר וקינא לה בא' מן הדברים הללו. מהו:

מה איתאמרת כו'. לענין מה נאמרו הדברים דלא יקנא לה מתוך שחוק כו' למצוה אבל בדיעבד הוי קינוי או לעיכוב:

ופשיט לה אתייא כהדא. דאמרינן בעלמא:

כל מקום שנאמר חוקה תורה מעכב. והכא דכתיב זאת תורת הקנאות לעכב:

הקינוי ר' יהושע כו'. ור' יהושע מטעמא דנפשיה אמר רשות וטעמייהו מפרש לקמן. ובבבלי פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע היא:

דר' ליעזר כב"ש דאמרי בשלהי גיטין לא יגרש כו' ואם מצא בה דברים כאורין. מכוערין ולאו דבר ערוה ממש וכהאי דאמרינן בפ"ב דיבמות דף כ"ד רוכל יוצא כו' דלגרשה אינו יכול כו':

לפום כן. אמר ר' ליעזר חובה היא לקנאות כדי לברר הדבר:

והא תני משום ב"ש כו'. ברייתא היא שם:

מפורמין. קרועין ומגולין ובפ' המדיר קרי לה כה"ג דת יהודית:
ת"ל כי מצא בה ערות דבר. ודרשי דבר המביא לידי ערוה אלמא אפי' בדברים מכוערין כה"ג יכול לגרשה. קיימתיה. הא דקתני דאפילו בדברים כאלו יכול לגרשה שיש עדים על זה:
אפילו הקדיחה תבשילו. יכול לגרשה ומכ"ש בדברים כאורין:
לפום כן הוא אומר רשות כו'. דהרי אם רצה יכול לגרשה:
ומ"ט דר' ליעזר. אמתני' קאי דאמר מקנא ע"פ שנים כו':
כי מצא בה ערות דבר. ואע"ג דהאי קרא לאו בסוטה כתיב מ"מ דריש ליה אקינוי וסתירה הואיל ותליא קינוי בגירושין למאי דדריש לעיל:
ערוה זו סתירה. שמביאה לידי ערוה:
דבר זה קינוי. שבא ע"י דיבור וילפינן קינוי מג"ש דבר דבר דכתיב ע"פ שנים עדים יקום דבר:
ומשקה כו'. אפי' אין כאן אלא עד א' בסתירה או ע"פ עצמו דכתיב ומעלה בו ודריש בו אפי' הוא עצמו ראה שנסתרה:
בתנאים כו'. כלומר אפי' אין כאן עדים אלא ע"פ עצמו קרינן ביה ומעלה בו להשקותה ע"פ תנאים שהתנה עמה בקינוי ע"פ אחרים שאמר לה בפני עדים אל תסתרי עם פלוני:
תני ר' יוסי בר"י משום ר' ליעזר. איפכא דמקנא ע"פ עד אחד כו' וכן מייתי בבבלי להא דר"י בר"י והתם דריש לה מטעמא אחרינא:
נאמר כאן כי מצא בה ערות דבר. ואסתירה קאי:
ואין מציאה בכ"מ אלא בעדי'. בכ"מ שנאמר בתורה כי ימצא איש שוכב וגו' וכדומה. דדוקא בעדים הוא וה"נ צריך שיהיו ב' עדים בסתירה:
מה מקיים ר' ליעזר דבר. האי ר"א דאמר ר"י בר' יודה משמי':
דבר שהוא מרגיל כו'. זו הסתירה ולא דריש לה אקינוי:
עד אחד מהו שישקה. השתא מהדר לעיל אדר"א דמתני' דקאמר משקה ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו ויליף לה ע"פ עצמו דכתיב ומעלה בו ועד כאן שמענו ע"פ עצמו עד א' מנלן:
וקאמר דק"ו הוא מה אם פיו שאינו זוקקו לשבועת ממון. בכופר בכל דמן התורה פטור משבועה:
עד א' שהוא זוקקו לשבועת ממון. מן התורה להכחיש העד:
לכ"ש. שיהא נאמן בסתירה להשקותה:
קרוב. מהו שיהא נאמן בסתירה להשקותה אליבא דר"א:
מי קרוב מבעלה. ואפ"ה נאמן:

מה בינו כו'. כלומר דמתמה מ"ש קרוב דפסול לעדות הוא ואפ"ה נאמן בסתירה וה"נ בעד מפי עד ומאי מספקא ליה:

קרוב כו'. ודחי לה דלא דמי דקרוב מצינו שהוא כשר לאחר זמן כגון בקרוב ונתרחק אבל עד מפי עד אינו כשר לעולם ולא איפשיטא:

מ"ט דר' יהושע. דאמר מקנא ומשקה ע"פ שנים:

כי מצא בה ערות דבר. ודריש כי מצא אסתירה ודבר זה הקינוי וכי מצא אכולה מילתא קאי דצריך שיהיה ע"פ שני עדים דאין מציאה בכל מקום אלא בעדים כדלעיל:

ומקנא ע"פ עד א' או ע"פ עצמו לא גרסי' הכא:

ומעלה בו בקינוי. כלומר דלא דרשינן בו דקרא אבעל כדדריש ר"א אלא אקינוי קאי שמעלה אחר שקינא לה ונסתרה. והיותר נראה דהאי ומקנא ע"פ כו' עד בקינוי גרסי' לה לעיל בדברי ר' יוסי ברבי יהודה והתם שייכה אחר תיבת אלא בעדים וטעמיה דר"י בר' יודה מפרש דאמר מקנא לה ע"פ א' או ע"פ עצמו דדריש ומעלה בו אקינוי קאי והיינו דבעלה עצמו מקנא לה ולא כר"א דדריש לה אסתירה ועד א' מק"ו:

מה מקיים ר' יהושע ערוה. דלהי מילתא דריש לה:

וקאמר דהכי דריש לה ערוה שהיא באה מכח דבר. כלומר דלא דרשינן לערוה בפני עצמה דחדא קאמ' קרא כי מצא בה ערות שהיא סתירה הבאה מכח דבר אחר הקינוי וקאי כי מצא אתרווייהו דצריך להיות ע"פ שנים דאין מציאה אלא בעדים והשתא נמי אתי שפיר הא דלא יליף ר' יהושע ג"ש דדבר דבר דלא איצטריך לדידיה:

השיבו חכמים על דברי ר' יוסי ב"י כו' הכל ממנו לקנאות לה בשנייה גרסינן. והוא כמו בשנאה כלומר דלדבריו דמקנא לה על פי עצמו אם כן אין לדבר סוף דכשישנאה יהא לעולם נאמן לומ' קנאתי לה מפלוני ויביא עדים שנסתר' דהואיל ובאמת לא קינא לה לא נזהרת היא ויבא לפוסלה מכתובתה כשלא תרצה לשתות:

מה טיבה להיסתר. כלומר דר' יוסי מקשי ע"ז דחששו שתפסיד כתובתה בחנם הי' לה להזהר בסתירה דבלאו הכי יחוד אסור מן התורה. ה"ג די לא אתיא אלא על דמתני'. הך קושיא דלא יהיה לדבר סוף על המתני' אליבא דר"א הוא דשייכא שפיר להקשות דאמר משקה לה ע"פ עצמו דהוא נאמן לו' שנסתרה:

הכל ממנו לקנות לה מפיו כו'. כלומר כשירצה יקנא לה בפני שנים ואז יהא נאמן לעולם לומר שנסתרה:

ורבי מנא אמר אפילו כו'. דאפילו תימא כהאי תנא כר"י ב"י דאמר לר"א מקנא לה ע"פ עצמו והסתירה צרוך להיות ע"פ שנים אתייא נמי שפיר הך קושיא דכמ"ד לקמן הלכה

ב' דמקנא לה מאביה או מבנה וא"כ הכל ממנו כו' דהרי מותרת להתייחד עם אביה ועם בנה ולא קשיא מה טיבה להיסתר דהתורה התירה וכדמסיק וכן קאמר בבבלי ד"ב דלדברי שניהם קשה אלא דהתם משמע דעיקר הקושיא לדברי ר"י בר' יהודה כדקאמר התם אף למשנתינו אין לדבר סוף ולא נחית להא דאמר הכא:

דאמר ר"י כו'. וכדדריש לה בבלי קידושין דף פ' וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו:

בתך. דכתיב בהאי או בנך או בתך:

בתך בסתר אמך בסתר. כלומר שדיבר הכתוב בהוה לפי שהן מצויין זה אצל זה דמתייחד אדם עם אמו ועם בתו:

עם אחותו. מתייחד עמה לפרקים באקראי בעלמא ואינו דר עמה בקביעו'. וכרב אסי שם דף פ"א ולא קיימא המסקנא כן אלא כדתני בתוספתא פ"ה דקידושין אחותו וחמותו ושאר כל עריות שבתורה לא יתייחד עמהן:

לוקין. משום לא תענה:

אתה אמרת לוקין. כלומר דזה פשיטא הוא דלוקין מכ"ש מעידי קינוי אלא הא מיבעיא לן מהו שישלמו. לה שרצו להפסיד כתובתה וכמ"ד לוקה ומשלם:

או ייבא כיי דמר רב בא כו'. או דנימא דאתיא כהאי דאמר שמואל דאין למדין דבר דבר מעדים זוממין כלומר דעדים זוממין חידוש הוא ואין לך. בו אלא חידושו כאותה שאמרו בריש מכות היכא דמעידין בפירוש שחייב לחבירו ר' זוז ונמצאו זוממין דמשלמין ואין למדין דבר אחר ממנו ולא איפשיטא:

נסתרה בעד אחד כו'. לר' יהושע דמתני' בעי דמצריך שני עדים בסתירה ואם אחד ראה שנסתרה בשחרית וא' בין הערבים מהו שיצטרפו:

ייבא כהדא. אתיא הא כדתני' בתוספתא פ"ה דגיטין גבי המגרש את אשתו ואח"כ נתייחדה עמו בפני ב' עדים צריכה ממנו גט שני דחיישינן שמא בא עליה:

באחד. אם לא היה אלא עד אחד:

אין זה ייחוד. דאין מצטרפין וה"נ אין מצטרפין עדי סתירה:

קינא לה בעד א' כו' מאחר שהוא איש והיא אשה. לישנא דקינוי נקט הכא שאל תסתר עם פלוני מאחר שהוא איש כו' ולישנא יתירא היא:

אין קינויו קינוי. דאין מצטרפין:

ייבא כהדא. הא דאמרי' דאין מצטרפין אתיא בפלוגתא דהני תנאי דתני' לקמיה:

אין מקבלין כו'. פלוגתא זו מבואר בהרבה מקומות בבבלי ועיקרה בפ' זה בורר דף ל"א. ולר' יהושע בן קרחה הכא נמי מצטרפין:

מודין כו' בעדי בכורה. שמעידין ששמעו מאביו שאמר זה פלו' בני בכור הוא דמצטרפין זה אחר זה אפי' לא שמעו שניהם כאחד. כן פירשו התוס' שם ע"ב ד"ה בעדות בכור. ובעידי החזקה. שמעידין שאכלה שלש שנים מהשדה בחזקה שהיא שלו מצטרפין אפי' זה מעיד שאכל שלש ראשונות של שמיטה וזה מעיד על שלש אחרונות דאחד קרקע מסהדי:

אף בעידי סימנין כן. כשמעידין על ב' שערות וכדמפרש ואזיל. והגירסא משובש' בכאן והעיקר כדגריס בסנהדרי' שם וכן הגהתי כאן:

מה דפשיטא. זה הוא פשיטא לנו כשא' אמר ראיתי ב' שערות בגבו וא' אומר ראיתי שתי שערות בגפו דאמרי' במס' נדה דף נ"ב שתי שערות שאמרו אפי' אחת בגבה ואחת בכריסה אחת ע"ג קשרי אצבעות של יד ואחת ע"ג קשרי אצבעו' של רגל. גבה וכריסה שתיהן במקום הערוה וגבה הוא למעלה במקום התפוח וכשזה מעיד על ב' שערות בגבו וזה על ב' שערות בקשרי אצבעותיו לאו כלום הוא דחצי עדות הוא:

זה אומר ראיתי שערה אחת בגבה וזה אומר ראיתי שערה אחת בכריסה. דהוי חצי עדות וחצי דבר עד אחד ושער א' פשיטא דלאו כלום היא:

כ"ש גבו וגפו. בא' מעיד על שערה אחת בגבו וא' על שערה אחת בגפו דרחוקין הן זה מזה ונלמד במכ"ש מגבו וכריסו דלאו עדות הוא:

שנים אומרים ראינו שערה אחת בגבו ושנים אומרים ראינו שערה אחת בכריסו גרסי'. דעדות שלם הוא וחצי דבר בזה פליגי ר' יוסי. כו':

מאן דאמר פסול כמעיד על חצי סימן. דכל כת על שערה אחת מעידין ולא מצטרפין:

אני אומר שמא נשרו. שהיתה שם עוד שערה אחת ונשרה. ובבבלי פ' מרובה דף ע' ובכמה מקומות מסיק כמאן דאמר פסול דממעט לה מדבר ולא חצי דבר:

אחד אומר ראיתי שתי שערות בגבו וא' אומר ראיתי שתי שערות בכריסו גרסי':

דברי הכל פסול. דלר' חגיי עדיפא ליה. חצי דבר ועדות שלם מדבר שלם וחצי עדות והילכך אפי' מאן דמכשיר לעיל מודה הכא דפסול:

ור' בא אומר ד"ה כשר. דהואיל וכל א' מעיד על סימן שלם ואפילו חצי עדות הוא מצטרפין ולר' בא דבר שלם וחצי עדות עדיפא ליה ולא דמיא לדלעיל א' אומר ב' שערות בגבו וא' אומר ב' שערות בגפו דהכא במקום אחד הן:

במחלוקת. כמחלוקת דלעיל כן פליגי הכא וכן אמר ר' יוסי:

והא ר' יודן סבר כוותי. ומ"ט פליגת בהא:

על רביה אנא פליג. על ר' יוסי קאמר כלומר עליך אני חולק ומכ"ש על ר' יודן:

יאות. שפיר אומר ר' חגיי דד"ה מודים בזה דאין מצטרפין דמה אלו שטר כו':

וקרא עליו ערער. לומר שהוא מזויף ובאו עדים להעיד על חתימתן זה מעיד כו'. שמא כלום הוא. בתמיה:

ואין כל כו':

דאפי' כל אחד מעיד על שני' מהחתומי' לאו כלום הוא דהואיל וכל הארבעה חתמו צריך ב' עדים על כל חתימה כדין שטר שחתמו עליו ב' עדים:

וכה. והכא נמי כל סימן כו':

יליף לה משני חזקה. מחזקה מייתי ראיה דאין מצטרפין כדמסיק:

הלכה ב

מתני' **כיצד הוא מקנא לה אמר לה כו'**. האי אמר לה לאו פירושא דכיצד מקנא לה הוא אלא תרתי קתני וה"ק אם אמר לה אל תדברי כו' לאו כלום הוא ועדיין מותרת אלא דוקא כשאמר אל תסתרי ונכנסה עמו לבית הסתר כו' כדמפרש בגמ':

ומותרת לאכול בתרומה. אם אשת כהן היא:

ושהת כדי טומאה שיעור שהיי' מפרש בגמ':

ואם מת. בעלה קודם שישקנה:

חולצת ולא מתייבמת. כדדריש לה בבבלי מדכתיב גבי אשה שמצא בה ערות דבר והלכה והיתה לאיש אחר ודרשינן לאיש אחר ולא ליבם ואע"פ כן אינה פטורה מן החליצה כשם שאם היה בעלה חי דלא היתה מותרת בלא גט:

גמ' **סוף דבר עד שתדבר עמו**. אם אנו צריכין שתדבר נמי עם הסתירה הא אם נסתרה בלא דיבור לא תחשב הסתירה כלום בתמיה:

דיברה אתא מימר לך. דצריך להשמיענו דדיבור בלא סתירא לאו כלום הוא ואפילו הקפיד הבעל ואמר לה אל תדברי והאי אל תדברי דמתני' מפרשים אל תסתרי כדמסיק לשון נקי היא מתני' כו' ומיהו דיברה דסיפא על כרחך אית לן למימר דדיבור ממש הוא:

מהו שיקנא לה משני בני אדם כאחד. אל תסתרי עם פ' ופ' הואיל ומותר להתייחד עם שנים דבסתמא בכשרים מחזקינן להו או דילמא בקפידא דבעל תלא רחמנא והא קפיד:

במחלוקת. היא דלמ"ד לעיל דמקנא לה מאביה ובנה ואע"פ שמותרת להתייחד עמהם ס"ל נמי דמקנא לה משני בני אדם כאחד:

ר' יוסי בעי. אם אמרי' נמי דמקנא לה אפי' ממאה בני אדם כא' ואע"ג דאמרינן בעלמא תרי כמאה היינו היכא דמדינא צריך תרי כגון בעדים תרי ומאה חד דינא אית להו אבל הכא דמדינא מותר להתייחד עם שנים אלא דהואיל וקפיד הבעל מי אמרינן אפי' במאה הוי קפידי' קפידא או דילמא בקפידא כ"כ אמרי' בטלה דעתו אצל כל אדם א"נ שאני

בשני' דאיכא למימר קים ליה לבעל בהו דפרוצים הם ואסורה להתייחד עמהן אבל במאה אי אפשר דלית בהו תרי כשירי:

אמר ר' יוסי אמר לה אל תכנסי כלו'. כלומר דר' יוסי בר בון פשיט לי' בעיא דר' יוסי דלא הוי קינוי דאטו אם אמר לה אל תכנסי לבה"כ שיש שם אנשים הרבה מי הוי קינוי דודאי נכנסת:

עמו. לבית הסתר קתני במתני':

אמר ר' מנא. דדוקא עמו שנכנסו שניהם כאחד:

הא זא"ז. שנכנס הוא או היא תחלה לא:

אפי' זא"ז. הוי סתירה דמ"מ יש רגלים לדבר:

לפלטיא. רה"ר בלילה הוי סתירה כשנתייחדו במקום מיוחד:

לחורבה. הוי יחוד אפילו ביום וכן למבואות אפילות:

סוטה מה היא. ודאי או ספק:

אמרו ליה ספק גרסי' וכן הוא בתוספתא שם וכן מה שהגהתי לקמן ומכאן כו' כן סיים שם והיינו דקאמר עלה מיליהון דרבנן דלקמן פליגין על בן זומא דאמר הא דספק רה"י טמא דוקא בדבר שיש בו דעת לשאול דגמרינן מסוטה דאלמא בסוטה כל שיש בה דעת לשאול אסורה ולדידהו מצינו דאפי' יש בה דעת לשאול מותרת:

דאמר ר"ז כו' אין לה רצון. דפיתוי קטנה אונס היא. והא תנינן כל שאין בה כו'. כלומר דגם במשנה שם שנינו דאין בו דעת לשאול ספיקו טהור דמשמע ביש דעת לשאול ספיקו טמא:

ברם הכא. כלומר ולדברי בן זומא דמסוטה ילפי' הרי מצינו דקטנה אע"פ שיש בה דעת לשאול ספיקה טהור הילכך ע"כ הנך רבנן פליגי עלי' וס"ל דלא ילפינן מסוטה:

מפני מה ספק רה"ר כו'. סיום הברייתא דלעיל הוא דשאלו לבן זומא:

שהציבור עושין פסחיהן בטומאה גרסי'. תמן תנינן. בכריתות דכל העריות כו' דחייב על הערוה חוץ משפחה חרופה דאינו חייב על הערוה כדדרי' לקמן:

החמיר בשפחה. כלומר זה בלבד החמיר בשפחה שעשה בה המזיד כשוגג לענין קרבן כדדריש התם דכתיב וכפר עליו הכהן באיל האשם על חטאתו והדר כתיב ונסלח לו מחטאתו אשר חטא לרבות מזיד כשוגג:

שכבת זרע. כתיב בשפחה חרופה ואינו חיי' עד שיגמור ויפלו':

הכא כו'. דבסוטה נמי כתיב שכבת זרע וא"כ נימא נמי דלא נאסרה לה בהעראה:

ומשני רבי יוסי שאני בסוטה דכתיב ונסתרה. בסתירה לבד קראה. הכתוב טמאה ואסירה עד שתשתה:

ליידא מילה כתיב ש"ז. וא"כ לאיזה דבר נאמר בסוטה שכבת זרע הואיל ולא הקפיד הכתוב על כך:

ומשני לשיעורין. לשיעור סתירה:

כהדא דתני כו' וכמה היא ביאה. באיזה שיעור ביאה ובבבלי מפרש דכל הני דחשיב למעוטי שיעור ארצותה דלא צריך:

כדי חזירת דקל. בבבלי מפרש חזרה דר"א היינו ברוח:

גירדי. אומן גרדי את הנימא:

אע"פ שאין ראיה. גמורה לדבר דקרא לאו הושטת ידו לסל כתב ביה יש זכר ורמז במקצת דהוקשה אשה זונה לככר לחם:

לאחר התרת הסינר. כלומר דמלבד שיעור התרת סינר הוא:

בעצמו שיער. כמה שהוא היה שוהה בביאתו:

ובן עזאי נשא אשה מימיו. הא מצינו דאמר מה אעשה ונפשי חשקה בתורה כו':

נתחמם בלילה:

לתרומה. בתמיה מצינו אשה שהיא אסורה לבעלה ותהא מותרת בתרומה ול"ל קרא:

למה לא. ופריך אלמה לא מצינו הרי אשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה ואם בת כהן היא פסולה מן התרומה כדאמרינן ביבמות בסוף ארבעה אחין ומדחזינן דלא תלינן תרומה באיסור בעלה הה"ד נמי איפכא:

לא מצינו כו'. דאף דמצינו מותרת לבעלה ואסורה בתרומה איפכא לא מצינו דהרי חזינן דמחמרינן בתרומה אפילו כשהיא מותרת ומכ"ש כשהיא אסורה לבעלה והדרן קושיין לדוכתיה:

א"ר אבין כן איתאמרת כו' גרסינן. דבאמת כך אמרו וא' ליבם דלתרומה לא איצטריך:

מתניתא אמרה כן. דאסורה ליבם ומנא לן אלא דילפינן מונטמאה:

פרט לאונסין. דאינה נבדקת:

מה את שמע מינה. היכן שמענו זה מכאן:

מה תחת אישך לרצון. אם היתה לרצון. כמו שהוא תחת אישך:

סוטה כשם שהיא אסורה לבעל כו'. סוגיא כתובה לעיל מס' יבמות פרק עשירי סוף הלכה א' ושם ביארתי היטיב ע"ש:

הלכה ג

מתני' **אלו אסורות לאכול בתרומ**'. לעולם ואפילו היא בת כהן ואלו שאר סוטות אינן אסורות אלא עד שישתו וימצאו טהורות:

האומרת טמאה אני לך. מפרש בגמ':

ושבאו לה עדים שהיא טמאה. ואפי' לאחר שתשתה ולא בדקוה המים לפי שאשה שיש לה עדים שנטמאה ואפילו הן במדינת הים אין המים בודקין אותה כדדריש בבבלי דאמר קרא ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה דליכא דידע בה לאפוקי הא דאיכא דידעי בה וההי"ד לעד אחד דכל מקו' שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים:

ושבעלה בא עליה בדרך. דשוב אין המים בודקין אותה דכתיב ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון שלא בא עליה מאחר שנאסרה עליו לאחר סתירה אז האשה ההיא תשא את עונה אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו:

שני תלמידי חכמי'. שיודעי' להתרות בו:

שמא יבא עליה בדרך. שצריך להשקותה בירושלים בב"ד הגדול כדלקמן:

בעלה נאמן עליה. שלא יבא כדמפרש טעמא בגמרא ואין הלכה כר' יהודה:

גמ' **מתני' לא כמשנה הראשונה**. דודאי כמשנה ראשונה אתייא דהא תנינן בשלהי נדרים בראשונה היו אומרים דאלו שלש נשים נאמנות האומרת טמאה אני לך וכדמוקי התם באשת כהן שאומרת נאנסתי דיוצאת ונוטלת כתובה ואסורה בתרומה דהא זונה היא ואפי' באונס והתם אמרינן חזרו לומר שאינה נאמנת ואוכלת בתרומה וכרב ששת בבבלי שם ומתני' דקתני האומרת טמאה אני אסורה בתרומה כמשנה ראשונה ולא כמשנה אחרונה היא בתמי':

ואפי' ואפי' תימא כמשנה האחרונה. ושאני הכא דיש רגלים לדבר שנסתרה אחר הקינוי:

פרט לשקדמה שכבת זרע אחרת לאישך. כגון שנטמאה בעודה ארוסה:

כענין שנאמר מלבד עולת הבוקר. כלו' האי מבלעדי דרשי' על קודם כמו מלבד וגו' דפרשינן על תמיד שיהא קודם למוסף:

והא תנינן. על מתני' פריך דקאמר אם בא עליה בעלה בדרך אין המים בודקין אותה:

שהיא מקבלת את בעלה. דאלמא דהמים בודקין אותה ואפי' לאחר ביאת הבעל:

כאן בשאינו יודע. בשעת ביאה שנסתרה דמנוקה מעון קרינן ביה:

שלח בתר אתתי'. שנשבית ושלח להביאה. תלת תלמידין. דבדרך לא סגי בשנים עד דאיכא שלשה דוקא כדרב בבבלי דף ז':

ובעלה. עמהם שהרי הוא מעלה אותה:

ולא היה מתייחד עמה. לפי שהיה כהן ושבויה אסורה לכהן:

יגעתי באנחתי. להוציאה מבית השביה ומנוחה וגו':

הרי הוא נאמן עליה. ואין צריך להעמיד עדים אצלו:

זו שאין חייבין עליה כרת. אלא בלאו כדדריש ביבמות פ"ק לא יוכל בעלה הראשון וגו' אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה:
שיש לה היתר לאחר איסורה. ואין יצרו תוקפו:
שאין לה היתר. אם תמצא טמאה ולפיכך לבו רודף אחריה:
מים גנובים. כלומר דבר האסור לו יצרו רודף אחריו:
גזירת הכתוב הוא. דבעלה מביאה כדכתיב והביא האיש וגו' ונאמן עליה:
ובלבד בעדים. עמו דוהביא האיש דרשינן דהאיש משקה ולא הב"ד:

הלכה ד

מתני' **היה מעלה אותה לב"ד הגדול**. כדדריש בבבלי כתיב הכא ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת וכתיב התם ע"פ התורה אשר יורוך מה להלן בב"ד הגדול אף כאן בב"ד הגדול:
ומאיימין עליה. כדי שתודה:
כדרך שמאיימין. באיום גדול על עדי נפשות כדאמרי' פ"ד דסנהדרין דהוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות כו':
הרבה ילדות עושה. וגורם לילדה שתבא לידי קילקול:
דברים שאינה כדאי לשומען. שאינה ראויה לשמוע אותן הדברים שאומרים לפניה מעשיהן של צדיקים כדמפרש בגמ':
גמ' **שלא תחזור בה**. אם טהורה היא ובבבלי שם מוקי למתני' קודם שנמחקה המגילה מאיימין עליה שתחזור בה שלא ימחה השם. ובריית‍א לאחר שנמחקה המגילה:
עמדי על בורייך. הסמכי על נקיותיך:
ר"מ. היה רגיל לדרוש בבה"כ של חמת כל לילי שבת. חד זמן עני דריש. היה שוהה הרבה בדרשה:
אזלת. ורצת לכנוס לביתה ומצאה נר שכבה:
הן הוייתה. היכן היית:
מכך וכך. כך וכך יבא עלי שאין את נכנסת לבית עד שתלך ותרוק בפני הדורש. ועבד גרמי'. עשה את עצמו כאלו חושש בעיניו:
מגירתא. השכנות:
הא ענייתיך. הגיע העת והעונה שתוכל לבא לביתך עשי עצמך כיודעת ללחוש ומתוך כך תרוק בעיניו לעשות רצון בעלך:
חכמה את. יודעת את ללחוש על עין ומתוך אימתו עליה השיבה לא:
אמר לה. אע"פ כן מה איכפת לך תרוק ז' פעמים בעיני ואז יהיה טוב לי:

מן דרקקת. לאחר שרקקה:
לא הוינן מייתי. וכי לא היינו מביאין אותו להלקות על הספסל עד שיתרצה וירצה לאשתו:
כגון מעשה ראובן כו'. שהודו ולא בושו כדדריש לקמיה:
להם לבדן ניתנה הארץ. המלכות ליהודה וראובן נטל חלק בתחילה בארץ בעבר הירדן:
ולא עבר זר בתוכם. בברכות שבא משה לברכן נחברכו שניהם זה אחר זה:
דריש שלש מקראות. דלקמן כולן לשבח:
לפתח שכל העינים מצפות לו. להשגחת השם ב"ה. ובבבלי קאמר בפתחו של אברהם אבינו מקום שכל עינים צופות לראותו:
שפיתחא לו את העינים. שנתנה טעם ועינים של היתר לדבריה:
ועלי זקן מאד וגו'. זה המקרא דריש נמי לשבח שלא שכבו ממש אלא שהיו משהין את קיניהן ומתוך כך לא היו יכולות לטהר לבעליהן ומעלה עליהן הכתוב כו' כדדריש בבבלי סוף פ' במה בהמה:
אמר ר' תנחומא. עוד ראיה דלא חטאו ממש:
הרי הוא. דמצינו דמקנטר להון ע"י הנביא למה וגו' ואם תאמר ישכבון ממש יש כאן עבירה חמורה ולמה מקנטרן בקלה:
ולא הלכו וגו'. בבני שמואל כתיב ודריש נמי לשבח שלא הטו אחרי הבצע ממש אלא שהיו נוטלין מעשר מבע"ה ודנין לאותן שנטלו מהן וכעין דאמרי' בסוף כתובות פסילנא לך לדינא ואע"פ דשלהן נטלו היה להן למנוע מדין של אלו:
מברכתא. שיירא שהיא עוברת ממקום למקום בסחורה:
והיו מניחין כו'. ולפיכך העלה עליהן הכתוב כאלו הטו שלא נתעסקו בצרכיהן של ישראל כפי המוטל עליהן:

הלכה ה

מתני' **שוברת כתובתה**. כותבת שובר על כתובתה זניתי והפסדתי כתובתי ונותנת ביד בעלה שלא תתבענו לאחר זמן. ובבבלי דף ז' מוקי למתני' במקום שאין כותבין כתובה אלא סומכין על תנאי ב"ד אבל במקום שכותבין כתובה מקרעת כתובתה ואינה כותבת שובר:
ויוצאה. ואינה נהרגת שהרי לא התרו בה עדים בשעת מעשה:
מעלין אותה לשער המזרח. שער החיצון שבו נכנסין להר הבית ואף על גב שהיתה שם כדקתני לעיל היו מעלין אותה לב"ד הגדול כו' דבלשכת הגזית היו יושבין ובעזרה היתה אמרי' בבבלי שהיו מעלין ומורידין אותה כדי לייגעה אולי תטרוף דעתה ותודה:

שעל פתח שער נקנור. זו היא נוסחת הבבלי כלומר ומשם לשער נקנור הוא שער העליון שבין עזרת ישראל לעזרת נשים ולפי נוסחא דהכא הוי כאלו אמר לשער המזרח שהוא שער נקנור:

ששם משקין את הסוטות. כדיליף בגמרא דבעינן לפני ה':

ומטהרין את היולדות. וההי"ד זבין וזבות כדי שיעמדו על גבי קרבני':

ומטהרין את המצורעים. כדכתיב והעמיד הכהן המטהר וגו' לפני ה' ועובי חלל אותו השער לא נתקדש בקדושת עזרה והיו עומדין שם המצורעין ומכניסי' ידיהן לתוך חלל העזרה לבהונות ליתן עליהן מדם האשם שאינן יכולין להוציא הדם מהעזרה לפיכך צריך להכניס ידו דביאה במקצת שרא רחמנא:

אוחז בבגדיה. בבית הצואר שלה:

נקרעו. ואינו חושש. ואם נפרמו אינו חושש פרימה גדולה מקריעה שנקרעת לקרעים הרבה:

עד שהוא מגלה את לבה. דילפינן מדכתיב ראש האשה ומדכתיב את ראש מלמד שסותר את שערה:

אם היה לבה נאה. כדאמר טעמא בגמרא ואין הלכה כר' יודא:

גמ' **זה שער נקנור**. שמשם הוא מחנה שכינה:

כל מקום כו'. לאתויי מצורעין אבל טעמא דיולדות כדפרישי' במתני' דאין קרבנו של אדם קרב אלא א"כ עומד על גביו:

אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. עלי הכהן אמרו לבניו וקא דריש לה על הסוטה:

פתר קרייה. היה מפרש לקרא דאבועל קאי שחוטא לבעל:

ההין. זה הוא זן ומפרנס אותה:

ואת אתי על דעתד גרסינן. שבא על המוכן:

באשה. שהיא חוטאת על בעלה הזן ומפרנס או ה ונותנת עיניה על אחר ואם יחטא איש לאו דוקא:

ומבזין על הספק. בתמיה שמא טהורה היא ואמאי מבזה אותה הכהן מקודם:

אנדרולמסיה. תערובו' כדאמ' בב"ר פ' נח והורגת הטובים עם הרעים וה"נ בשביל הטמאות מבזין גם הטהורות:

קרייא אמר מקרין כו'. שהיה משביע את האשה ואח"כ פורע ראשה ואע"ג דבקרא כתיב ופרע את ראש האשה והדר והשביע אותה הכהן ס"ד דהמקשן דמדכתיב לעיל מינה והקריב אותה הכהן והעמידה לפני ה' ובתר הכי כתיב והעמיד הכהן את האשה לפני ה' ופרע וגו' והני תרתי והעמידה והעמיד למה לי אלא ש"מ דה"ק והעמידה לפני ה' כדי

להשביע' ואדבתרא קאי אח"כ ופרע את ראש האשה ולפיכך פריך על המתני' דמשנה סדר המקרא דקתני הכא אוחז כו' ובפירקין דלקמן תני שמשביע אותה:

ומשני ר' אילי מכיון כו' מחמת עמידה הראשונה כו'. וה"ק והעמיד הכהן את האשה וכבר ופרע וגו' מחמת עמידה הראשונה:

מחלפא כו' דתמן. בסנהדרין פ' נגמר הדין אמר האיש כשהוא נסקל מכסין כו' ומלאחרי' מפני שכולה ערוה מיהו ס"ל לר"י דהאשה נסקלת ערומה אלמא דלא חייש להרהורא:

והכא הוא אמר הכין. בתמיה דאם לבה נאה לא היה מגנה דחיישינן להרהורא:

מכל מקום למיתה כו' ומסתלקת היא ולפיכך לא חיישינן:

ויתגרו בה פרחי כהונה. להיות רודפין אחריה:

מחלפא וכו'. דאכתי דרבנן אדרבנן קשיא:

תמן. היינו טעמא דאינה נסקלת ערומה דאין לך ייסור גדול מזה שנסקלת ותרתי לא עבדינן בה מיתה ובושה דכתיב ואהבת לרעך כמוך צריך שיבור לו כו' אבל הכא מצוה לביישה אפילו היא טהורה דכתיב ונוסרו וגו' שלא יביאו עצמן לידי חשד ותהיינה צנועות. וכן מפרק לה בבבלי דף ח':

הלכה ו

מתני' **קטליות**. ענקים שמשימין סביב הצואר ומפני שהאשה חונקת עצמה בהן כדי שיתראה בעלת בשר נקראו קטליות:

מעבירין ממנה. בבבלי מפרש דלא תימא שיניחו לה הנזמים והטבעות אחר שקרעו בגדיה דיותר גנאי הוא לה כמו האדם הערום ומנעלי' ברגליו קמ"ל דלא:

חבל מצרי. מפ' טעמא בגמרא:

וקושרו למעלה מדדי'. כדי שלא יפלו בגדיה ותשאר ערומה:

וכל הרוצה לראות. בבבלי מפרש דדוק' באנשים רשות הוא ולא חובה אבל בנשים חובה על כל המצויות שם לבא ולראות ודקתני בסיפא כל הנשים מותרות חייבות קאמר כדכתיב ונוסרו. מפני שלבה גס בהן. כשאדם רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו וחיישינן דלא תודה ואנו מבקשים דתודה שלא ימחה שם הקודש על המים:

גמ' **מתניתא**. דקתני היתה מכוסה בלבנים מכסה בשחורים בשאין השחורים נאין לה:

לא בדא. לא כן הוא דלא תתכסה אלא בבגדים מכוערי' והכי אמר בבבלי שם:

לפי שעשת כמעשה מצרים. שהיו שטופין בזימה:

חבל מצרי מעכב. אם מעכב הוא או לא דאם אין חבל מצרי קושרין בגדיה בדבר אחר וכן נמי בעי בכפיפה מצרית דתנינן לקמן בריש פ"ב אם מעכבת היא ולא איפשיטא ובבבלי פשיט לה דאין חבל מצרי מעכב:

משל מי הן באין. חבל מצרי כו' משל ציבור או משירי הלשכה:
ייבא כהאי דאמר רבי. בפ"ד דשקלים דתנן שם אמת המים העוברת בעזרה כו' באין משירי הלשכה ממה שנשתייר בלשכה אחר הפרשת התרומות והכא נמי כן דכשאר צרכי העיר הן וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ג מהל' סוטה הל' י"ב:

הלכה ז

מתני' **המקום נוולה**. שמגלה כהן את ראשה ומבזה אותה:
היא גלתה את עצמה. ישבה בפרשת דרכים וגלתה עצמה לנואף:
המקום גלה עליה. שכהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל:
בירך התחילה כו'. בדרך תשמיש הירך נהנה בתחילה בקירוב בשר:
לפיכך תלקה הירך תחילה. לקלל אותה דכתיב בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה כדמפרש בגמ':
ושאר כל הגוף לא פלט. שאר איברי הגוף אינם פליטים מן החולי ואע"פ שלא הוזכרו במקרא אלא בטן וירך:
גמ' **בסאסאה**. בשלחה תריבנה כתיב ודרשינן בסאה סאה באותה סאה עצמה כשאתה משלחה לאבדון תריבנה:
אין לי אלא סאה. עבירה גדולה:
תרקב. חצי סאה תרי וקב דהיינו ג' קבין:
תומן ואוכלא. משקלות קטנות הם כלומר שאף עבירות קטנות נפרעין ממנו:
סאות הרבה. כלומר מידות הרבה:
אחת לאחת. אפי' אותן שאינם של מידה אלא קטנות מאד נפרעין ממנו:
למצוא חשבון. דריש לה על העונש דבמעט מעט שנפרעין הימנו החשבון מתמצה כדמסיק בנוהג שבעולם כו' וכעין דאמר בבבלי ערבי פסחים עשיר בשורו כו':
דבר אחר אחת מתארעה. מתעורר ומצטרף ועל העבירו' קאי שהעבירות קטנות מצטרפות והחשבון מתמצה ואז נפרעין ממנו וכן דריש לה בבלי הכא וכדפרש"י שם:
עד אחת. אפילו עבירה קלה אין מוותרין:
כשם שיש דיעות במאכל ובמשתה. יש אדם שהוא איסטניס וקץ במאכל מחמת מיאוס מועט ויש אדם שאינו איסטניס כל כך ויש שאינו איסטניס כלל כך יש דיעות באנשים חלוקות לענין פריצות יש שמקפיד על פריצות מועט ויש שאינו מקפיד כל כך ויש שאינו מקפיד כלל:
שפורח זבוב כו'. כלומר אפילו לא ראה שום פריצות אלא כפריחת הזבוב בעלמא מקפיד וזהו חלק רע כו' ובבבלי שלהי גיטין לא גריס לה להאי חלוקה:

ומניחו כמות שהוא. ואינו שותהו:
נהיגין. וכי כך היו נוהגין אבותיך שמדה שאינה הוגנת היא דמתוך כך איבה נכנסת ביניהם ומזנה תחתיו:
פורשים מן המזנה כו'. כלומר שפורשין ממנה שלא לישא אותה ואין פורשין מבתה כדאמרי' ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה וכדמסיק ואתייא כו':
מקרא אחד מכריע שני מקראות. קושיא היא כלומר היאך אנו מקיימין שני המקראות דכתיב בהו בטן ברישא והדר ירך:
כאן למעשה. המים בודקין כי אורחייהו בטן ברישא והדר ירך. וכאן לתנאין. הא דכתיב בתת ה' את ירכך וגו' לתנאי דמתנה הכהן ומלייט לה לייט הירך ברישא והא דכתיב גם בקללה לצבות בטן ולנפיל ירך ההוא דמודע לה הכהן דיבדקו לבטן ברישא שלא להוציא לעז על מי המרים לומר אין פורענות זו על ידן וכן מפרק לה אביי בבבלי דף ט'. אמר ר' אבין. פליג עלה דאפי' תימא שניהם למעשה או לתנאי כלומר דקראי לאו דוקא וליכא קפידא בבדיקה זימנין הכי וזימנין הכי ולא קשיא דלפ"ז תרי קראי דכתיב בהו בטן ברישא למה לי דצריכי חד לבועל וחד לאשה:
הדעת מכרעת. ר' אבין הוא דמסיק למילתיה למאי דאמר דקראי לאו דוקא וקרא יתירא איצטריך לבועל א"כ מ"ט אמרו במתני' תלקה הירך תחילה והילכך מפרש דהדעת מכרעת אמרו לפי שהתחילה הירך בעבירה תחילה ולא מדרש המקרא:
אפטרה. סילוק הדרשה כשהיו החכמים מתקבצין ונפטרין משם היו רגילין לדרוש בענין המקראות:
מדת הטובה המרובה. אם זכה באחד מאבריו עאכ"ו שיתנו לו שכר בכל אבריו:

הלכה ח

מתני' **שמשון הלך אחר עיניו**. כדמפרש בגמרא:
לנביות. חניתות:
לב אביו ולב ב"ד כו'. כדיליף בגמ':
גמ' **לפי שתחילת קלקלתו בעזה**. כדכתיב וילך שמשון עזתה וירא שם אשה זונה וגו':
והכתיב וירד שמשון תמנתה. וירא שם אשה מבנות פלשתים ומעשה דתמנת קודם לשל עזה:
דרך נשואין היו. אותה של תמנת ולא בא עליה בזנות ולא הוי ליה קילקול כולי האי:
ע"י שהיתה לשם שמים. דתמר נתכוונה לש"ש להקים ממנו זרע. ובבבלי אמר יהודה ע"י שנתעלה כו':

כגון הדא בית מעיין. שהיתה יושבת בשיפוע ההר ומפלטתא בראש ההר וטבריה בעמק:
מראין לו כרמי תמנתה זרועין כלאים. מכרמי קדייק דהוה לי' לכתוב ויבאו עד תמנתה. בשבעה מקומות כתיב לא תתחתן. לאו דוקא לא תתחתן קאמר אלא איסור נשואי נשים נכריות:
ואת אמר הכין. כי מה' הוא בתמיה:
אם ללצים הוא יליץ. כתיב דבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו:
כתיב ותחל וגו' בין צרעה ובין אשתאול. והלא צרעה ואשתאול מנחלת יהודה היו כמו שמצינו במקרא ולפיכך דרשי לה הני תרי אמוראין כו':
היו שערותיו מקישות כו'. והיינו דקאמר בבבלי שהיתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג:
שהיתה תשמישו שוה לכל אדם. וכדמסיים בבבלי אמתו כבני אדם וזרעו כנקל שוטף והיינו הברכה:
כחרובית גדולה היה. קליעת ראשו היתה גדולה כמין אילן חרוב:
יכול ככידון. כלומר דלא היתה גדול רק ככידון כי כן דרך להמשיל דבר הגדול לכידון ולמה המשילו לחרוב:
וקאמר עלה ר' יוחנן דבדין בדין היה עשוי. כפארת האילן שיוצאין ממנו קליעות קטנות כעין דאמרינן החרובין משישרשרו והילכך קאמר כחרובות:
נסבית כו'. לקחתי איזורי ואיזור דברי ואזור דחמרי. כן גריס בפאה:
מקפא. להקיף גזע החרוב של א"י:
ולא מטון. מרוב עביו:
ונגד. נמשך:
יפה סיפסוף. הוא הפרי הגרוע שנשאר באילן בסוף:
מפנקרסין. פירות החשובים:
די ביומוי כו'. שבימיו נשתנה העולם:
סאה ארבליס. חטין ממקום ארבל:
וכדון. ועכשיו נשתנה דהקמת והסלת כו' בין הכל אין עולין לסאה אחת:
יכול בכל. שבכל ענינו היה יפה מכל ישראל:
ת"ל מכף רגלו וגו'. דבענין זה לבד היה יפה שלא היה בו מום וכן בשאול:
אבל באבנר. נאמר שר וגדול וגו' מישראל משמע דבכל ענינו היה גדול:
ואבנר למה נהרג. מאחר דהיה כשר וטוב מכל ישראל:
מה את בעי מן גלגוי דהדין. מה אתה רוצה מהדברים שמגלגל עלינו ומתפאר בעצמו:
בסירה הוערת. בקוצי' הוסבכה הכנף ובא ולקחה:

וצפחת כו'. וכי על צפחת תאמר ג"כ דבסירה הוסבכה:
שהיתה סיפק בידו למחות. בשאול שלא להרוג נוב עיר הכהנים:
לא מלך אלא ארבעים שנה. כדכתיבי קראי והכא הוא אומר ויהי מקץ וגו' בתמיה:
אלא בשעה כו'. אותן ארבעי' נחשבו משעה ששאלו ישראל להן מלך כדחשיב בתמורה דף ט"ז עשר שנים מלך שמואל ובשנה העשירית שאלו להן מלך והעשירית ממנין הארבעים הרי ארבעים שנה עד מרדו של אבשלום ועד בכלל שנה אחת שמלכו שאול ושמואל ושתים שמלך שאול בעצמו ושלשי' ושש שמלך דוד:
ומה כו'. מה אתה רוצה עכשיו:
חד פיתק. תן לי כתב א' שילכו עמי ב' אנשים אותן שארצה ליקח וכתב לו סתם:
וצמת. וקבץ לו שנים שנים עד מאתים:
קרואים כו'. אם קרואים היו לא הלכו לתומ' אלא קרואי' מדוד וכו':
וכיון. שראו שהדברים באים לידי חילוף למרוד בדוד:
כי ברבים היו עמדי. תפלתן של רבים היו עמדי לעזרני:

הלכה ט

מתני' **וכן לענין הטובה**. נותנן לו לאדם שכר מעין הטובה אשר עשה ומיהו יותר ממה שעשה משתלם דמדה הטובה מרובה וכדמצינו הכא דהתם חדא שעתא והכא ז' יומי:
גמ' **אמור לחכמה וגו'**. והיא אצל הקב"ה ומפיו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה:
מה יעשה וגו'. ובבבלי דריש נמי לו דכתיב ויקרא לו ה' שלום:

הלכה י

מתני' **ואין באחיו גדול ממנו**. שהי' מלך הרי מדה שמדד שנקבר אביו בגדולים בו במדה מדדו לו שנקבר הוא בגדולים:
מי לנו גדול מיוסף. מי לנו לענין כבוד קבורה לקבור בגדולים גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה שהוא גדול ואין בישראל גדול ממנו הרי מדה שמדד לקבור את יוסף ע"י גדול ובה מדדו לו שאין גדול בכבודו קבור ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה:
אלא על כל הצדיקים. שכבוד ה' יאספהו:
גמ' **כבוד חי העולמים**. המחנה כבד מאד קדריש:
איזוריהם התירו. מפני אבילות:
קישרי כתפיהון התירו. והלכו חלוצי כתף:
זקפו קומתן. מפניו לכבודו. ראו מה פרע להן. כדלקמן:
שבין איגרות. המן לאיגרות מרדכי:

כתיב ויקונן וגו'. איידי דדריש בענין גמילות חסד נקט לה הכא:
לא מסתברא דלא ללמד בני יהודה קינה גרסינן. כלומר לא היה לו לומר אלא ללמד קינה ומאי קשת דקאמר. א"נ דמתמה וכי מה צריך עכשיו לקשת כדמסיק:
מי היה. כלומר מי היו אז המתגרים בישראל דהמלחמה בפלשתים לא היתה נגד ישראל אלא לפגוע מדת הדין בשאול:
מ"ד ספר בראשית ניחא. דהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים ורמוז שם כי במות הצדיקים השונאים באים ומתגרים כדאמר בב"ר למה פרשה זו סתומה לפי שנסתמו עיניהן מהצרו' כשמת יעקב:
חומש הפקודים. דכתיב ביה תמות נפשי מות ישרים:
מה מלחמה כו'. היכן רמוז זה וקאמר כדדרשינן ובני ישראל וגו':
הדא הוא דכתיב לעמרמי וגו'. ולעיל קחשיב להו ולמה הוזכרו אלא ללמד שחסרו מהן ארבע משפחות ובימי דוד חזרו כדלקמן:
שגמלו לצדיק חסד. ששם גמלו חסד והוי כאלו מת שם:
עמו. דכתיב ויקח משה את עצמו' יוסף עמו ודרוש עם נפשך את עבד על משה דבשביל שנתעסק בעצמות יוסף זכה שהקב"ה בכבודו נתעסק עמו כמשל אפרכוס הטוען באפיריון בן המלך ואע"פ שאומרים לו שאינו כבודו מפני שע"י כן המלך ג"כ יכבדו בנישואי בתו:
על כנפי שכינה. בכנף הוד לבושו:
אילו ואילו. ישראל היו אומרים שלום לפי שהנהיג' בתורתו ומלאכי השרת שכן דרכם להקדים לכל הצדיקי' בפטירתן ולומר להן שלום:
סליק פיקרא בס"ד

פרק ב

הלכה א

מתני' **היה מביא**. הבעל את מנתתה. כדכתיב והביא את קרבנה עליה:
בכפיפה מצרית. סל העשוי מצורי הדקל הרך הגדל סביבות הדקל:
כדי לייגעה. שתודה ולא ימחה השם על המים ובגמ' מפרש:
תחילתן וסופן בכלי שרת. בגמרא מפרש דלאו בכלי שרת ממש קאמר שאין אדם מביא מנחתו מביתו בכלי שרת אלא בקלתות של כסף ושל זהב הראויים לכלי שרת קאמר:
וזו בכפיפה מצרית. שאין ראוי לעשות ממנה כלי שרת:

כל המנחות טעונות שמן ולבונה. בבבלי פריך והאיכא מנחת חוטא דכתיב בה לא יתן עליה שמן וגו' וכן הא דתנן כל המנחות באות מן החטים והרי מנחת העומר באה מן השעורים ומשני דכרוך ותני וה"ק כל המנחות טעונות שמן ולבונה ואותם שאינן טעונות שמן ולבונה באות מן החטים ובאות סולת כגון מנחת חוטא ומנחת העומר אע"פ שבאה מן השעורי' טעונה שמן ולבונה ובאה גרש וזו אינה טעונה שמן ולבונה ובאה מן השעורים ובאה קמח:

גרש. מבורר ומנופה בי"ג נפה כעין סולת בחטים:

קמח. הכל מעורב כמו שנטחן:

מעשה בהמה. שהפקירה עצמה למי שאינו בן זוגה:

גמ' **כתיב וביד הכהן יהיו מי המרים**. ובהאי קרא גופיה כתיב ונתן על כפיה את מנחת הזכרון וביד הכהן וגו' דמשמע אחר שנמחקה המגילה ונקראו מי המרים הוא נותן המנחה על ידיה הילכך פריך מעתה כדי לייגעה בתמיה דקס"ד לייגעה כדי שתודה ולאימתה השם והרי כבר נמחק:

אלא כדי להטיל אימה עליה. האי לייגעה לאו משום מחיקת השם הוא כדאמרינן בפרקין דלעיל שעושין בה כל המעשים האלו שלא ימחה אלא הכא ה"ט דהתורה חסה עליה שלא תמות מיתה מנוולת ומטילין אימה עליה שתודה ותאמר טמאה אני ולא תשתה ואע"פ שנמחקה המגילה:

מנחתה. ל' המשנה הוא דבקרא לא כתיב אלא קרבנה אלא דל' משנה נמי כל' המקרא וכדלקמן ולפיכך דריש לה מלמד כו' כלומר הא דאמר מנחתה לאו דמשלה היתה קריבה אלא שתהא קדושה בכלי שרת לשמה:

כך היא קדשה לשמו. שצריך לקדשה נמי לשמו של בעל:

ותני כו'. השתא מדייק ל' מנחתה דנקט דעל כרחך לא משלה היתה קריבה:

דתני ר' חייא ופליג. לקמן פ"ג סוף הלכה ו' על הא דאמרינן כל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות וקאמר התם דאין שריפה בראש המזבח ומקשה עלה מדר' חייא דאמר בכהנת לוי' וישראלית הנשואות לכהנים כיצד עושין דליקרב כליל אינה יכולה מפני שותפתה של אשה כלומר דלכפרתה היא באה ואין מנחתה קריבה כליל בלא קמיצה ולאכול אינה יכולה מפני שותפותו של איש שהיא קריבה משלו וכתיב וכל מנחת כהן כליל תהיה וגו':

אלא הקומץ כו' גרסינן. ועכ"פ ש"מ דמשל בעל היתה קריבה ואת אמר מנחתה בתמי':

ואלא מה דאישתעי קרא. כפי לשון המקרא כך הוא לשון המשנה דכתיב והביא את קרבנה עליה:

בעלה מהו כו'. הואיל ויש לו חלק בה אם יכול להפריש מליה חוץ מדעתה:

אחר. את"ל בעלה מפריש חוץ מדעתה כדאמרן אחר מהו:

ייבא כהאי דא"ר יוחנן. דמחוסרי כפרה אינן צריכין דעת. בבלי נדרים דף ל"ה:

שכן אדם מפריש על בנו הקטן. ואף על פי שאין בו דעת וכדדריש התם דכתיב זאת תורת הזב בין גדול ובין קטן:

ניחא זב וזבה כו'. דמרבינן אף קטן:

ויולדת. אלא יולדת היכי משכחת לה דנימא דרבי רחמנא זאת תורת היולדת אפי' קטנה ויש קטנה יולדת בתמיה:

לא כן אמר ר' רדיפה כו'. לעיל פ"ק דיבמות ולא משכחת לה דחיה ואם הביאה ב' שערות גדולה היא:

מאי כדון שכן כו'. מסקנת הקושיא היא כלומר מאי אמרת בה טעמא אי משום שכן אדם מפריש על בתו קטנה והא אי אפשר לה שתלד וחי' אלא משהביאה סימנין וא"כ כבר יצאת מרשות אביה:

אלא שכן אדם כו'. ההוא זאת תורת היולדת לא מרבי לה לקטנה אלא בגדולה מיירי ומרבי לה אפי' יולדת חרשת שאין בה דעת:

וכאן. ופריך השתא דאכתי סוטה לא מצינו למילף מהתם דאינה צריכה דעת דתרווייהו לא משכחת לה בסוטה ואי אתה יכול לומר שכן אדם מביא על אשתו סוטה כשהיא קטנה או חרשת:

קטנה אין אתה יכול. לומר בסוטה דהאמר ר"ז כו' אין לה רצון דפיתוי קטנה אונס היא כדאמרינן סוף פ' ארבעה אחין:

דכתיב ואמרה האשה וגו'. דריש לה סוף פ"ד פרט לאילמת ואמר אל האשה פרט לשאינה שומעת:

וא"ר ר' אבין. היינו טעמא דסוטה אינה צריכה דעת מכיון דמעוכב מלשמוח עמה ברגל דכתיב ושמחת וגו' מפריש עליה חוץ מדעתה אפי' מקודם:

ר' אחא בשם ר' אילא. פליג על דר' יוחנן דאמר בקרבן יולדת מפריש עליה חוץ מדעתה משמע כל קרבנה ור' אילא ס"ל דאינו מפריש עליה אלא חטאת העוף מפני שהוא עיקר המכשרתה לאכול בזבחים כדאמרינן פ"ו דכריתו' ובודאי איהי ניחא לה:

תני כו' אלא דבר שהוא מאירה לה בזה. לאכול קדשים והיינו נמי כדר' אילא:

אין לך אלא זה. ולא קרבן אחר ור' יוסי פליג אהא דלעיל דמפרישׁ עליה קרבן סוטה כדדייק מההיא ברייתא:

תני אידך מה זה כו'. הך ברייתא פליגא אברייתא דר' יוסי וס"ל כר' אבין דמפרישׁ עליה קרבן סוטה וה"ג מה זה מעכבה מלאכול בזבחים אף הכא מעוכב מלשמוח עמה מכיון שהוא מעוכב כו':

תני אפילו הקפת נזירות על ראשה אפי' קרבן נזירות שעליה יכול להפריש חוץ מדעתה ואע"פ דאין כאן עיכוב מלאכול בקדשי' דהרי הנזיר אוכל בקדשים:

מעכבה היא מלאכול בזבחים. בתמיה הא תניא לעיל דאינו מפרישׁ עליה חלא דבר שהוא מתירה לאכול בזבחים:

מכיון והיא מנוולת. מחמת עיכבת גילוח ואינו שותה יין והוא מעוכב מלשמוח עמה כמו שהיא מעכבה בזבחים הוי ומפרישׁ עליה:

תני ר' יודה אומר כו'. מפורש לעיל ביבמות פ' ט"ו הל' ג':

והתני. על מתני' פריך דתני כל המנחות תחלתן בכלי שרת והתני סדר מנחות מביאין מתוך ביתו כו' דאלמא לא בעינן כלי שרת:

ומשני ראויה ליקרב בכלי שרת. כלומר בכלי הראוי לעשות ממנו כלי שרת קאמר:

שלא יהא קרבנו של חוטא נראה מהודר. ומהאי טעמא נמי אין מנחת חוטא טעון שמן ולבונה וכדאמר בבבלי בהדיא הכא:

הרי חטאתו ואשמו של מצורע. וטעונת נסכים כדאמרינן בפ"ט דמנחות ומצורע נמי חוטא הוא כדאמר ר' יצחק זאת תהיה כו' דהנגעים על לשון הרע הן באין:

מכיון שנתייסר. מנגעו איכפר ליה מחטאי כדכתיב ונקלה וגו' וכדדרשינן כיון שלקה הלך לו חטאו והרי הוא כאחיך וקרבן דבעי לאישתרויי בקדשים הוא:

מנחת מנחת. לג"ש נאמר במנחת העומר ואם תקריב מנחת ביכורים לה' אביב קלוי וגו' ונאמר להלן בסוטה מנחת קנאות היא מה להלן שעורים דכתיב בה קמח שעורי' אף מנחת העומר שעורין:

אר"א. ברייתא היא בת"כ ויקרא פ' י"ג:

נאמר כאן אביש. קלוי וגו':

ונאמר במצרים. כי השעורה אביב:

הבא ביכורים בפסח. מנחת העומר:

והבא ביכורים בעצרת. שתי הלחם כדכתיב והניף הכהן אותם על לחם הביכורים:

אם מצינו. מה מצינו שממין שהיחיד מביא חובתו והוא מן החטין הציבור מביאין חובתן מהן בעצרת:

מאיזה מין. וכן מצינו שהיחיד מביא חובתו מן השעורין והיא מנחת קנאות אף הציבור לא יביאו חובתן בפסח אלא מן השעורין:

אם תאמר. כמו דבר אחר הוא וכן גרסי' בהדיא במנחות דף ס"ק דאם תאמר עומר מן החטין אין שתי הלחם ביכורים ורחמנא קרינהו ביכורים דכתיב וביום הביכורים:

תמן. חסר כאן וצ"ל תמן תנינן החילקא הטרגיס והטסני טמאים בכ"מ ומשנה היא בפ"ו דמכשירין ומפרש ר' יונה החילקא לשנים נחלק כל גרעין החטה לשנים:

טרגיס כו'. וכן מפרש בבבלי מועד קטן דף י"ד:

ר' יוסי בר' בון בעי. אם נאמר דמכאן ואילך בכלל קמחין הן ואין צריך להפריש הסלת מתוכן ונ"מ לפרושי קמח דמתני' אם נחלק הגרעין לחמשה אם זה כבר נקרא הוא קמח ולא איפשטא:

הלכה ב

מתני' **היה מביא**. הכהן:

פיילי. כוס בל' יוני:

מן הכיור. דכתיב מים קדושים ואין קדושים אלא שנתקדשו בכלי:

כשם שממעט. ר' יהודה בכתב המגילה לקמן במתני'. כך הוא ממעט במים ואין הלכה כר' יודה:

ומקום הי' שם. ניכר מתוך שאר רצפת ההיכל:

וטבעת קבועה בה. לאחזה בטבעתה ולהגביהה מבין הריצפה:

כדי שיראה. צריך ליתן בה שיעור שיהא נראה וניכר על פני המים:

ונתן אל המים. מדלא כתיב ונתן במים אלא אל המים משמע שלא יהא נבלע בתוכן:

גמ' **תני חדשה**. שצריך שיהא כלי חרס חדש ול"ג במתני' חדשה וכן הוא בנוסחת הבבלי:

מתני' דר"א. דאמר במצורע צריך חדשה וילפינן נמי הכא מכלי חרס דמצורע כדלקמן:

דתנינן תמן. נגעים פי"ד:

אל כלי חרש על מים חיים. כתיב במצורע ודרשינן מה מים שלא נעשו בהן מלאכה דהא חיים כתיב:

הכא מאי אית לך הכא מנלן דחדשה בעינן. חסר כאן והכי צריך לגרוס כגי' הבבלי. כלי כלי אי מה להלן מים חיים אף כאן מים חיים א"ר יוחנן דו סבר כר' ישמעאל כו'. כלו' דגמר כלי כלי ממצורע אי מה להלן במצורע מים חיים כו' א"ר יוחנן דו סבר כרבי ישמעאל. דבאמת גם הכא מים חיים בעינן. דר"א סבר כר' ישמעאל דמי כיור מי מעיין הן דתני מי כיור כו'. והא דר"א כרבי ישמעאל במים. כלומר הא ודאי פשטינן דר"א סבר כר' ישמעאל דמי כיור מים חיים בעינן:

ור' **ישמעאל כר"א בכלי חדש**. לשון בעיא היא אם רבי ישמעאל נמי סבר בהא כר"א דהכא כלי חדש בעינן דילפינן ממצורע:

אשכח תני בכלי חרש חדשה ר' ישמעאל אומר. דאשכחן ברייתא דקתני בהדיא לר' ישמעאל בעינן חדשה:

אית תניי תני בכלי חרש ולא במקיד'. שברי כלי חרס ודריש מדכתיב בכלי משמע כשהוא שלם:

הוון. בני הישיבה בעו מימר דאתיין הני ברייתא כהני תנאי דלר"א דדריש בכלי צריך שיהא חדש וכן נמי שיהא שלם ומ"ד אפי' במקידה כרבנן:

כולה רבנן. ודחי לה הש"ס דאפי' תימא כולה כרבנן וכאן כשרובה קיים כאן כשניטל רובה דלאו כלי כלל הוא:

לא במפוחם. שהושחרו פניו ע"י האור:

כולה דרבנן. תרווייהו אליבא דרבנן דאע"ג דלא בעי חדש במפוחם מודו דלכתחילה לא והא דמכשרי במפוחם היינו בדיעבד:

תמן תנינן. בפ' י"א דפרה:

אזוב שהזה בו. מי חטאת כשר למצורע:

זו להוציא מדר"א. דלא אתיא מתני' כר"א:

דתני. בתוספתא פ"ח דנגעים וה"ג התם אזוב שהזה על החטאת כשר למצורע ר"א אומר עץ ארז ואזוב כו' האמור בתורה שלא נעשית בו מלאכה:

והלא ק"ו. כלומר ק"ו מעתה שאם הזה על החטאת שפסול לחטאת אחרת:

מה אם המצורע. שלא מצינו שהמלאכה פוסלת בהאמור בו:

מהו שיכשר למצורע אחר. אם נימא דהוי כהזה על החטאת דפסול למצורע או דילמא שאני חטאת דרחמנא אחשבה בה מלאכה:

מה דמר כשר. כלו' דאשכחן דפליגי בה ומ"ד כשר הדא היא כר' יודא דלקמן וכן ר"א מודי בה דשאני חטאת כדאמרן:

תני כו' בתוס' שם:

שבתי. שבת שלי היתה:

אחר ר"ט לביתו. ור"ט כהן היה:

תן לי סנדלי. ללמד שגדולה שימושה:

מקל. של ארז שבו מטהרין את המצורעין:

שליברות. וכן הוא בתוספתא ובת"כ פ' מצורע פ' א' גריס של ברות והוא ברוש א' מעשר' מיני ארז בפ"ב דר"ה:

וראשה טרף. ובראשה עלה א' כמו עלה טרף בפי':
אחת לשנים כו'. כלומר אחר שמחלקין לארבעה כרביע כרעי המטה זהו עובי' של ארז וכן הוא במשנה פי"ד דנגעים:
ומזין ושונין כו' כדאמר במקל זה טיהרתי ג' מצורעין ור"ט שלא בפני הבית ובגבולין היה:
מי. מי המרים כתיב אחר נתינת העפר:
יכול מראה מים. שאפי' לאחר נתינת העפר יהיה בו רק מראה מים:
ת"ל ארד. פירושא דעפר דקרא נקט:
יכול מראה דיו. שצריך שלא יהא ניכר בו שום מראה מים:
מראה מים ומראה ארד. שיהא העפר על פני המים ולא כמראה דיו ממש:
ושיערו חכמים כו'. ולפי שיעור המים יקח שיעור עפר:
והא תני ר' יודא אומר רביעי' ר' יודא כו'. ואע"ג דבמתני' מפרש הכי בהדיא ס"ד דהמקשה דר"י פליג נמי אהא דלדידיה צריך שיהא כמראה דיו דהוא ממעט במים ודרך בעיא נקט לה לר"י ומשני ר"י כדעתיה כו' כלומר דאפי' ר"י מודה בזה אלא שהוא ממעט במים לפי שהוא ממעט בכאב ואליביה דר"י צריך שלא יקח עפר אלא לפי שיעור רביעית כדי שיהיה מראה מים ומראה עפר:
תמן תנינן. סוף פ' ג' דיומ':
שזרחה החמה. והגיע זמן ק"ש לכל:
אל"ף בי"ת. בראשי תיבות של הפרשה:
והא תני בכתב שבו כאן כתב שכאן כו'. שהיה כותב במגילה ורואה בכתב שבטבלא אלמא דכל הפרשה כתובה עליה:
פתר לה באל"ף שכאן מאל"ף שכאן כו'. כלומר לעולם ר"ת כתוב בה ועל התחלת התיבה היה רואה ממה שכתוב בטבלא. ובבבלי שם מסיק דבסירוגין היתה כתובה תחלת התיבות אם לא שכב ואחריו ראשי תיבות וכו':
תני ר' הושעיא. ופליג דכל הפרשה היתה כתובה:
ולמה מים ועפר וכתב. בסוטה:
מים כו'. שתשים לב לאלו הדברים ותודה:
בארך. לשון מעיינך:
וכתב לה. בגט ועשה לה הכהן בסוטה וחפשה לא ניתן לה בגט שיחרור שאלו כלן צריכין שיהיו כתובין לשמה וכן משמע בבבלי דף י"ח שצריך. שיהיה הכתיבה והמחיקה לשמה ומדכתיב ועשה לה דרשינן שיהי' כל מעשיה לשמה וכן הוא בתוספתא פ"ב דגיטין:

אפר פרה. כדיליף בבבלי בג"ש מעפר סוטה:
ורוק יבמה. דכתיב לעיני הזקנים:
אף דם צפור מצורע. צריך שיהא נראה וניכר במים:
שיערו לומר כו'. כלומר לפיכך אמרו רביעית דהוא שיעור לכל הצפרים שיהא דמן ניכר במים ולא מבטלין לגמרי המים מפני שצריך שיהא מראה דם ומראה מים כהדא דתני כו':
יכול דם וודאי. שיהא רק מראה דם:
נפסלין בלינה. וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ד מהל' סוטה הל' י"ב כר"י דהוא מארי' דגמרא:
יכול מן המזבח לקופה. כלו' אפי' מעפר המזבח יקח ויתן לכלי א"נ מן המונח לקופה גרסינן כלומר שיביא מבחוץ מקופת עפר שלו ויתן אל המים:
עד שיחפור בדקל. כמו בדקר שצריך דווקא לחפור מקרקע המשכן ולא יביא עפר אחר מבחוץ ליתן שם:
אשר יהי'. אם יהיה הבא משם ואם אין שם תן שם:
ור' אבין פליג דלת"ק אם אין שם עפר אינו כשר כשחפר בקרקע המשכן אלא יביא מבחוץ ור' אבין ס"ל דכשר:
ואכן אתאמרת. כן נאמרה מלימוד המקרא דיכול בקרקע המשכן לעכב שצריך לחפור מקרקע המשכן ת"ל יהי' מ"מ ואפי' מבחוץ אבל בדיעבד אם חפר מקרקע המשכן נמי כשר. וכן פסק הרמב"ם ז"ל שם:
המשכן לרבות נוב וגבעון כו'. וכן הוא בבבלי שם לפי גי' התוס' דנוב וגבעון צריך לרבות דבמה הוו וכר' יודא בשלהי דזבחים וכו' ע"ש:

הלכה ג

מתני' **בא לו לכתוב את המגילה**. בגמ' פליגי בה אימתי הוא כותב:
אם לא שכב איש אותך וגו'. הנקי שהן קללות הבאות מחמת ברכות דמשמע הא אם שכב לא הנקי:
ואת כי שטית תחת אישך וגו'. וכל המקראות הסדורי' בפרשה כדחשיב לקמן אלא דקרא והשביע הכהן וגו' מפסיק ואינו כותב שאין זה אלא מצוה על הכהן להשביעה וגם במקרא ובאו המים וגו' אינו כותב סוף המקרא ואמרה האשה וגו' שאינו אלא קבלה שהאשה מקבלת עליה האלות ובבבלי דרי' לה דכתיב וכתב את האלות האלה אלות אלות ממש האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות אלה למעוטי קללות שבמשנה תורה האלה למעוטי צוואות וקבלות:

ר' יוסי אומר לא היה מפסיק משהתחיל לכתוב אם לא שכב וגו' היה כותב הכל והשביע הכהן וגו' ואמרה האשה וגו' דדריש את לרבות צוואות וקבלות:

כל עצמו אינו כותב. כלומר היה זהיר בעצמו שלא לכתוב אלא קללו' בלבד ולא קללות הבאות מחמת ברכות ולא צוואות וקבלות דדריש האלות ולא קללות הבאות מחמת ברכות האלה למעוטי צוואות וקבלות:

גמ' **איתפלגון**. פליגי בסדר הכתיבה והשבועה:

היון. בני הישיבה בעי מימר דבהא פליגי:

היך מה דהוא קרייא. כמו שנאמר במקרא והשביע ואח"כ וכתב:

כדי לסמוך שבועה להשקיי'. דאחר שמשביעה מוחק המגילה ומשקה וסומכין שבועה להשקייה כדי שתשים על לבה ביותר בשעת השקייה והילכך לא היה מפסיק בכתיבה:

בין תניין. התנאים וכל המעשים שנאמרו בסוטה ובין השבועות הכל מעכבין:

הוון. בני הישיבה מתחילה בעי למימר דמ"ד הכל מעכב אית ליה כ"מ שנאמר חוקה או תורה לעכב וכאן נאמר זאת תורת הקנאות:

ומ"ד שבועות מעכבות. אבל לא שארי הדברים כגון פריעת ראשה וכיוצא דחשיב לה בפרקין דלעיל:

לית ליה. חוקה או תורה לעכב ואפ"ה השבועות מעכבין דהן עיקר המעשה השייך להשקייה:

עוד הוא חית ליה. ודחי לה הש"ס דכ"ע אית ליה חוקה או תורה לעכב:

אלא שאינן על הסדר. כלומר הא דאמר דשארי דברים אינן מעכבין על הסדר המקרא הוא דאינן מעכבין דס"ל לא נאמרו מקראות על הסדר אבל המעשים גופן מעכבין ולמ"ד דהכל מעכב אפילו על הסדר הן מעכבק:

ואתיין אילין פלוגתא. דתנאי דפליגי אם הסדר מעכב:

כהכין פלוגתא. דפליגי ר"י ור"ל לעיל:

דמ"ד בין כו' מעכבין. ואפי' על הסדר ס"ל כמ"ד משביע ואח"כ כותב כסדר המקרא:

ותניין אינן מעכבין. על הסדר:

הלכה ד

מתני' **לוח**. של עץ:

נייר. של עשבים שכותשין אותם ומדבקין אותן בדבק שקורין גלי"ד ועושים כמין עור:

דפתרא. עור שאינו מעובד כל צרכו דמליח וקמיח ולא עפיץ שהיו מעבדין הקלפים בעפנים שקורין גלי"ש:

בספר. בקלף:

קומוס. שרף האילן ומתוכו כמים. קלקנתום. אדרימון"ט והוח צבע הרצענין:
ולא בכל דבר שהוא רושם. ונבלע בקלף ואינו יכול למחוק וקומוס וקנקנתום עבדי רושם:
אלא בדיו. שהוא בלא קנקנקום ויכול להמחות:
גמ' **מהו שתטמא את הידים**. אם יש בה משום קדושה ודמי לשאר ספרים שגזרו חכמים שיטמאו את הידים:
הרי זה שאלה. בניחותא וצריך להתיישב בדבר:
אינה שאלה. דודאי לא מטמאה דכלום גזרו כו' לא מפני קדושתן כדמפרש עעמא בי"ח דבר שבתחילה היו מצניעין אוכלין דתרומה אצל ס"ת ואמרו האי קדש והאי קדש כיון דקחזו דאתו לידי פסידא גזרו ביה רבנן טומאה:
וזו למחיקה ניתנה. מתחילה ואין בה משום קדושה:
לא צורכה דלא הואיל וניתנה למחיקה. דלא כמו אלא כלומר דמהאי טעמא קא מיבעיא ליה הואיל וניתנה למחיקה ואפ"ה אפשר דאית בה משום קדושה חלא גזירת הכתוב הוא על המחיקה ואי לא הוי ניתנה למחיקה לא הוה מספק' ליה דודאי יש בה משום קדושה:
כמה אותיות כו'. אם כתב הכהן במגילת סוטה אותיות שלא לצורך כמה הן שיהא חייב על המחיקה דבחנם נמחקו:
טעמון דב"ה. דצריך שתי אותיות כדי לכתוב יה מהשם כלומר דאינו חייב אלא על מחיקת השם והילכך צריך שתים:
ר' יודן בעי כתב מפיו. שלא היה פרשת סוטה כתובה לפניו כדאמרינן לעיל שצריך שיהא קורא ממה שכתוב לפניו אלא מפיו כתב מאי:
ומחק בעפר. זו בעיא אחריתא אם לא מחק במים אלא בעפר אי הוה מחיקה בדיעבד ולא איפשיטא:
היה כותב ראשון ראשון. שכתב אות אחת ומחק וחזר וכתב ומחק מהו ולא איפשיטא:
מכיון. דאמר קרא דלמחיקה ניתנה מאי איכפת לן אם כתובה על עור בהמה טמאה:
רואה אני את כו' גרסינן. שמא כו' דה"ט דאין כותבין דשמא תאמר איני שותה ואמרינן לקמן פ"ג דמגילתה נגנזת ויהא גנאי לשם שיהא גנוז על עור בהמה טמאה:
הכא. בסוטה כתיב ספר והכא בגט נמי כתיב ספר דכתיב וכתב לה ספר כריתות:
הכא. מ"ש בגט דאת אמר כל דבר שהוא בתלוש כשר כדאמרינן פ' ב' דגיטין:
והכא אמר הכין. דאין כשר אלא מגילה:
דכתיב בספר. דמשמע בספר הידוע שכותבין עליו ס"ת אבל התם גבי גט לא כתיב אלא ספר:

וכתב יכול בדיו כו', כלומר בדיו שיש בו כל הדברים הללו א"נ כשם שדיו כשר כך הם כשרים:

ת"ל ומחה. ואילו אין יכולין להימחות:

ת"ל וכתב. ובמשקין לאו כתב הוא:

ואיזו זו. דיו שאין בו קלקנתום:

והתני. אם מחק פרשת סוטה מתוך הספר תורה כשר וסתם דיו שכותבין בו ס"ת מטילין בו קלקנתום:

תיפתר. כר"מ דאמר כשהי' אצל ר' ישמעאל לא היו מטילין כדאמר בבבלי בפרקין דלקמן דף כ' בברייתא קמייתא אליבא דר' ישמעאל:

הלכה ה

מתני' **אמן על האלה**. שמקבלת עליה ואמן כו' ולכך הוצרכה לכפול:

שלא שטיתי ארוסה ונשואה. ע"י גילגול שבועה הוא שמגלגל עליה זנות של אירוסין ואע"פ שלא היה בו קינוי וסתירה וכדאמר בגמ' דמכאן לגילגול שבועה מן התורה:

שומרת יבם וכנוסה. אם היתה יבמתו וכנסה וקנא לה ונסתר' מגלגל עליה טומאה שנטמאה כשהיא שומרת יבם ובגמ' מפרש לה:

אמן שלא נטמאתי כו'. פירושא קמפרש לה לאמן על האלה אמן על השבועה וה"ק אמן שלא נטמאתי הוא אמן על השבועה שהשביעה הכהן משביע אני עליך שלא נטמאת ואם נטמאתי יבואו בי היינו קבלת האלה שאמר לה הכהן ואם נטמאת יבאו בך כל הקללות הללו:

אמן שלא אטמא. כדמפרש בגמ' שאם תטמא לאחר זמן המים מערערין אותה:

גמ' **אמן לקבלה כו'**. כלומר באמן יש ג' דברים הללו קבלת דברים ושבועה והאמנת דבר כדיליף לקמיה:

אמן לקבלה. ילפינן מסוטה כדתנן במתני':

לשבועה למען הקים וגו'. ולקמן מקשי עלה:

ויאמר אמן וגו'. והתם ייאמנו הדברים הוא דכן יאמר ה' כתיב:

אין מן הדין אמן שבועה. אם מהמקרא הזה ילפת אמן לשבועה. מלמען הקים:

לית ש"מ כלום. דבשבועה לאבות לא מצינו אמן:

ויידא אמרה. ומאיזה מקרא ילפינן:

דא. זה המקרא דכתיב לעברך וגו' ובאלתו ואין אלה אלא שבועה כמה דתימר כאן והשביע הכהן וגו' וילפינן אלה אלה מסוטה שיש בו שבועה והדר ילפינן אלה מאלות שבהר עיבל דכתיב בהו וענו כל העם ואמרו אמן:

מנין למדו לגילגול שבועה. מן התורה:
מסוטה. דמגלגלין עליה מאיש אחר אע"פ שלא קינא אותה ממנו:
עד כדון. עד כאן לא שמענו מכאן שמגלגלים אלא דברים שהוא ראוי להשביע עליהן בפני עצמו דהרי אם היה מקנא לה מזה האיש אחר הי' ראוי להשביע עליה:
דברים שאינו ראוי להשביע. בפני עצמן כגון עבדים שטרות וקרקעות מנין:
נישמעינה. לזה מן הדא דקתני ארוסה ושומרת יבם ראוי הוא להשביע עליהן בתמיה דהא תנן לקמן פ"ד ארוסה ושומרת יבם לא שותות:
ותימר. ואפילו הכי אמרת דמגלגלין וה"נ למדנו מכאן דמגלגלין אפי' דברים שאינו ראוי להשביע עליהן:
אף כל הנשבעין. צריכין לקבל עליהן אלה עם השבועה:
הוו בעיי מימר. היו בני הישיבה רוצין להקשות ע"ז דבשלמא למ"ד אף כל הנשבעין באלה ניחא דלכולא מילתא ילפינן מסוטה:
מ"ד. אלא למ"ד דאין כל הנשבעין באלה ובשבועה קשיא לגילגול שבועה אתה למד מסוטה ולמה אין אתה למד נמי לאלה בשבועה:
אף כל הנשבעין באמן ואמן. דלא ליהוי אמן כשבועה אא"כ ענה שתי פעמים אמן אמן:
מאן תנא שומרת יבם. במתני' דמתנה עלה:
ר"ע היא. דלטעמיה אזיל דאמר בפ"ק. דיבמות דיש ממזר ביבמה וההה"ד דס"ל אם זינתה אסורה ליבמה דחד טעמא להו כדפרישית שם והילכך מתנה בהדה כדתנן לקמן זה הכלל כל שתבעל ולא היתה אסורה לו לא היה מתנה עמה:
מה איכפת לי' ממזר גבי קינוי. דמה שייך ממזר להכא ואפילו לרבנן דאמרי אין ממזר ביבמה גבי קינוי מודו דמתנה עלה דהתירה אמרה וקנא את אשתו ואפילו מקצת אשתו דזקוקה לו כאשתו ומאת אשתו קדריש וכלומר דמרבינן לשומרת יבם דמתנה עמה ע"י גילגול דלקנא לה בעוד שהיא שומרת יבם אי אפשר דקדמה שכיבת הבועל היא:
א"ר שמי כו'. כלו' דמתמה על דמקשי ליה מה איכפת כו' דאפילו רבנן מודו בהא והא אשכחן דלא מדייק ר' ינאי כן כדלקמן:
נמנו שלשים כו'. כמפורש ביבמות שם:
ולא מתניתא היא. ומאי קאמר נמנו דמשמע שהן דרשו מהמקרא זה:
לאחר שיחלוץ לך יבמיך אינה מקודשת. דכיון דהשתא לא תפסי בה קידושין לקמיה נמי לא תפסי בה:
בתר כלי כו'. לאחר כל השבח הזה אומר אני דלא מוכחא מידי מהאי מתני' דיכולני לפרש המתני' כר"ע דאמר יש ממזר ביבמה ואין קידושין תופסין בח"ל:

ויתביניה. השתא מסיק לקושיא דלדידך מ"ט לא הקשה ג"כ ר' ינאי לר"ל דמה איכפת ממזר גבי קידושין דהרי אפי' לרבנן דאמרי אין ממזר מח"ל קאמרת דמודו ביבמ' דאין קידושין תופסין ביבמה דהויא כערוה והילכך נאסרה עליו אם זינתה אלא ודאי דלא אתיא אלא כר"ע:

התורה אמרה כו'. ל"ג הכא ואגב שיטפא דלעיל היא:

שומרת יבם כו' מותרת לביתה. ליבמה דסבר אין זיקה למיהוי כארוסתו שזינתה:

רבנין אמרין. האי קושיא בשם ר' מנא דלא כן אמר ר' יעקב בשם ר' לעזר בריש פ"ב דיבמות שומרת יבם שמתה מותר באמה דלא אלימא זיקתה למיהוי כארוסה ותהא אמה אסורה משום חמותו וכדמפ' התם טעמא זיקה היתה לו בה כיון שמתה בטלה זיקתה דאין זיקה לאחר מיתה דעלמא הא מחיים יש זיקה והכא אמר רבי לעזר מותרת לביתה דאין זיקה אפי' מחיים:

בגין דתנינן כו'. ע"כ לאו לתירוצא מיתפרשא אלא קושי' אחריתא היא שהקשו על ר' לעזר דקס"ד דמותרת לביתה לכ"ע קאמר ואפילו אליבא דר"ע א"כ קשה מאן תני הדא מתני'. לא רבנן ולא. ר"ע שהרי שנינו בזה הכלל דאם לא היתה אסורה לא היה מתנה עמה וברישא קתני נמי שומרת יבם דמתנה בהדה:

אלא כיני כו'. ע"כ כן אנו מפרשים לפלוגתייהו דר' לעזר וריב"ל דרבי לעזר דקאמר מותרת לביתה אליבא דרבנן קאמר דסברי דאפי' מחיים לא אלימא זיקה למיהוי כארוסה שזינתה וריב"ל כר"ע ולכ"ע מתני' כר"ע אתייא ולא כרבנן כדמוקמינן לעיל:

ותני כן. תניא כוותיה דדרשינן מקרא ונעלם וגו' ולא מעיני יבמה דאלמא לא מקנא לה משום דלא נאסרה עליו:

וכהנת היתה. זקוקה ליבם כהן ורבותא אשמעינן דאע"פ כן התירוה לביאה:

אף לא מכות. שומרת יבם שזינתה אפי' מלקות אין בה דלא תהיה אשת המת וגו' מוקמינן אהווי' שלא תינשא לאיש זר אבל לא בזנות:

לא שהיה ר"מ כו'. אמתני' קאי דקאמר ר"מ אמן שלא אטמא וה"ג לא שהיה ר"מ אומר המים בודקין אותה מעכשיו אלא המים פקודין בה כשתטמא בודקין אותה למפרע וכן הוא בתוס' שם ד"ה אמן שלא:

תורת הקנאות תורת העולמים זו. כלומר דנוהגת לדורות קאמר ולא דדרשינן ריבויא לתורת הרבה לומר שהאשה שותה ושונה וכדדריש בבבלי דף י"ח לת"ק דברייתא אלא דס"ל אין האשה כו'. א"נ זאת גרסינן דזאת מיעוטא הוא לו' דאין האשה שותה ושונה:

את ר"ע. לפני ר"ע:

משני אנשים. אם מת בעלה זה שהשקה ונישאת לאחר וקינא לה ונסתרה דלא דרשינן מיעוטא אלא על איש אחד:

כורכמית תוכיח. שפחה משוחררת היתה כדאמרינן בעדיות שם מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהית' בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון ובבבלי גריס איפכא לרבנן בתראי:

תמן תנינן. בעדיות עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים כו' הוא הי' אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את שפחה משוחררת וחכמים כו':

מה אנן קיימין. טעמייהו דחכמים דאמרי משקין ובמאי עסקינן. וה"ג אם בגר שנשא בת ישראל כבר כתיב בני ישראל לא גרים אם בישראל שנשא גיורת כבר כתיב והביא וגו' וכן היא גירסת הראב"ד ז"ל שם. וה"פ אם הוא גר שנשא ישראלית וקרי לה גיורת שהיא אשת הגר אמאי משקין הא כתיב בני ישראל וגו' איש כי תשטה אשתו דמשמע דדוקא אם הוא ישראל:

ואם בישראל שנשא גיורת. אפ"ה אין משקין דכבר כתיב והביא האיש את אשתו דמשמע שיהיו שניהם שווין:

אלא כן אנן קיימין בגר שנשא גיורת. דמרבינן לקמיה מואמרת אליהם דאע"פ שהוא גר והיא גיורת עדיפא לן לרבות מאליהם הואיל ושניהן שוין וגר שנשא בת ישראל ממעטינן ליה מבני ישראל כן פי' שם הראב"ד ז"ל:

ימה טעמא דעקביא גרסי':

לרבות כו'. כדמסיק ומה כתוב בפרשה ושכב וגו' דשכיבתה אוסרתה ובעלה מקנא לה ומשקה:

הוא סומא. אין לי למעט מהמקרא אלא הוא סומא:

היא סומא. מנין:

וקאמר ממתני'. מברייתא דאשכחן ר' יודא פוטרו לסומא מכל מצות האמורות בתורה:

הלכה ו

מתני' **ולא משנתגרשה**. אם גירשה ונסתרה לאחר ונטמאת ואח"כ החזירה קינא לה ונסתרה לא היה מתנה עמה על זנות שלאחר הגירושין דגרושה שזנתה מותרת לבעלה דבקידושין תלה רחמנא האיסור לא בביאה דכתיב והיתה לאיש אחר לפיכך אם נתקדשה לאיש אע"פ שלא נבעלה אסורה לחזור לבעלה ואם נבעלה בלא קידושין מותרת לחזור לבעלה:

זה הכלל כל שתבעל כו'. הא אם היתה אסורה כיון אם היא יבמה וזנתה בנשואי אחיו דנאסרה עליו היה מתנה עמה הכי מסיק בבבלי:

גמ' **פשיטא**. היא שאדם מוחל על קינויו דבדידיה תלה רחמנא וכגון קודם סתירה וכדאמר בבבלי דף כ"ה דלאחר סתירה אין קינויו מחול:

גירש. הא קא מיבעיא לן אם גירש אי הוי כמי שמחל וכדמפרש ואזיל:

היך עבידא. היכי דמי דקא מיבעיא לן כגון קינא לה ונתגרשה קודם הסתירה והחזירה ואח"כ נסתרה מאי:

אין תימר. דאם נאמר דכמי שמחל הוא וקינוי הראשון אינו כלום א"כ אינו' יכול להשקותה על זו הסתירה אא"כ קינא לה פעם שניה:

אין תימר. ואם נאמר דלא הוי כמחיל אין צריך לקנות לה פעם שניה אלא משקה אותה על זו הסתירה:

אבל אם קינא לה ונסתרה כו'. כלומר אבל אם גירש אחר הסתירה שידע בה שנסתרה בזו לא קא מיבעיא לן אי הוי כמחילה דאפילו מחילה גופה אחר הסתירה אינה כלום אלא הא קא מיבעיא לן דאם החזירה ונסתרה ושתת ולא בדקוה המים מאי אם נוכל לסמוך דטהורה היא הואיל ולא בדקוה או דילמא מאחר שאין המים בודקין אותה כשהיא אסורה בחזירתה לבעלה דהרי אחר הסתירה החזירה ואינו מנוקה מעון הוא איכא למימר דטמאה היא ולא איפשיטו הני בעיות:

סליק פירקא בס"ד

פרק ג

הלכה א

מתני' **היה נוטל**. ב ע ל ה את מנחתה שאין מצות כהונה אלא מקמיצה ואילך והגש' נמי תחילת קמיצה היא שאין זר קרב למזבח אבל קידוש כלי ויציקה ובלילה במנחות הטעונות שמן כשר בזר:

ונותנה על ידיה. להניף:

וכהן מניח ידו תחתי'. כדיליף בבבלי דתנופות צריכי יד בעלים ויד כהן ובעלים דמנחי' סוטה היא האשה:

והגיש. לקרן מערבית דרומית:

והשאר נאכל לכהנים. שכל הנקמצות שיריהן נאכלין:

גמ' **כתיב ולקח הכהן וגו' והניף את המנחה וכי על ידו**. בלבד הוא מניף ולא על ידה כו' דהא צריך נמי ידה דקי"ל תנופה בבעלים דגמר יד יד משלמים והתם כתיב ידיו תביאנה:

אלא מכאן שהוא נוטלה מתוך כלי חול. שהיתה שם המנחה כדאמרינן בריש פ"ב ועלה קאי ולקח הכהן וכשנותנה בכלי שרת מניח כהן את ידו תחתיה ומניפה והוי נמי תנופה בבעלים:

ואין הדבר כאור. דדבר מכוער הוא שיתן הכהן ידו תחת יד האשה:

מביא מפה. להפסיק בין ידו לידה:

ואינה חוצץ. בתמיה:

ומביא כהן זקן. ולעולם בלא מפה דבזקן אין הדבר מכוער כ"כ:

והדר קאמר ואפי' תימר. כהן ילד ואין חוששין שאין יצה"ר מצוי לשעה מועטת כזו:

שני כהנים מניפין על ידיה. בשבילה:

בכל אתר הדא היא מילתא צריכין לרבנן. בכל מקום שאמרו הגשה במנחה מספקא להו לרבנן דבר זה דמה הוא מגיש גופה של מנחה או גופה של כלי. ובבבלי ריש פ"ב דף י"ד פשיט ליה דגופה של כלי הוא מגיש דאמר קרא והקריבה אל הכהן וגו' והגישה אל המזבח מה הקרבה אצל הכהן בכלי אף הגשה אצל המזבח בכלי:

תנופות כו'. דתנן במנחות פ"ה דף ס"א דתנופות קודמות להגשות:

מסוטה למדו. דאמרינן לקמן דתנופה קודמת להגשה:

סוטה. מנחת סוטה לחידושה יצאת דלברר עון קאתייא ואין למידין הימנה דחשיבא היא:

זאת תורת המנחה הקרב. דהיינו הגשה והיכן הוזכרה תנופה אלא שכבר קדמה:

אמר ר' יוסי. דאין מכאן ראיה דתיפתר קרא במנחות שאינן טעונות תנופה כו' כגון מנחת הסולת והמחבת סי' כדחשיב שם במנחות:

ויידא אמרה דא. אלא מהיכן למדנו זה:

מדין. מהאי קרא דכתיב והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה לה' והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח ודרשינן והבאת לרבות מנחת העומר להגשה כדאמר שם וכן הוא אומר והבאתם את עומר ראשית קצירכם:

והקריבה לרבות מנחת סוטה להגשה. וכן הוא אומר והקריב אותה אל המזבח:

וכתיב שם. בתריה והרים הכהן מן המנחה את אזכרתה והיכן הוזכרה תנופה התם דהרי אלו השתי מנחות טעונות תנופה והגשה אלא שכבר קדמה:

מניין ששיריה נאכלין. לכהנים דלא מפורש בה בהדיא:

ולא כן אמר ר"י. בפרקין דלעיל דגמרינן ג"ש מנחת העומר ממנחת סוטה דבאה מן השעורין וכן נמי ילפינן ממנחת סוטה דשיריה נאכלין:

מן דקיימין. כשקמו ממקום שהיו יושבין והלך לו ר' שמואל ונשאר ר' בא עם ר' ירמיה:

חמית היך אפרחי הדין דידך. ראית היאך היה מפריח אותך בדבר שאין בו ממש על שאלתך דמנחת סוטה עצמה מנין דנמי לא כתיב בה:
אייתי ר"ז. אדברי' ותנא ליה מהכא דכתיב וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו:
מה אנן קיימין. מקרא זה למה נאמר:
אם במנחת בלולה של חטין כבר הוא אמור. לעיל והרים וגו' מסלת המנחה ומשמנה וגו' והנותרת ממנה יאכלו וגו':
תנהו ענין לבלול של שעורין. מנחת העומר דהיא נמי בלולה בשמן:
וחרנה אמר. תניא אידך מה כו' האי תנא וחריבה דריש ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:
אם בחרב של חטין. שאין בה שמן כגון מנחת מאפה:
כבר הוא אמור. דאיתרבי מזאת תורת המנחה וגו' והנותרת וגו' ובמנחת סלת משתעי:
תנהו ענין לחרב של שעורין. מנחת סוט' דאינה טעונה שמן ומהכא ילפינן דמנחת העומר ומנחת סוטה שיריהן נאכלין:
דאמר ר' יוסי בבלול של חטין ובחרב של חטין אנן קיימין גרסינן. כלומר דר' יוסי פליג על מה דדריש לעיל אם אינו ענין כו' דלעולם בין בלול וחרב בשל חטין מיירי קרא כדכתיב לעיל מינה וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת וגו' דאותן מנחות של חטין הן ולא תיקשי הרי כבר אמור:
ולצורך איתאמרת. דלגופן צריכי לדרשה דלקמיה:
לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו. סיפי' דהאי קרא וכל מנחה בלולה וגו' ודרשינן האיש חולק לעולם ואפילו בעל מום ולא קטן אע"פ שהוא תמים כדאמרינן בריש פ' טבול יום והילכך ליכא למידרש מהאי קרא מידי באם אינו ענין:
אמר ר"י בר' בון מפני כו' אדלעיל קאי דבעי למילף מנחת העומר לשיריה נאכלין מג"ש מנחת מנחת הואיל ואשכחן דילפינן מהאי ג"ש דמשל שעורין היא וע"ז קאמר דבלאו הכי לא מצית למילף מידי ואפי' היה מפורש במנחת סוטה דשיריה נאכלין דכי מפני שרבתה תורה בדבר אחד למנחת העומר אתה מרבה אותה לכל הדברים:
אלא. כלומר דמעתה אין אנו יודעים למנחת העומר דשיריה נאכלין וכן למנחת סוטה אלא מהכא דיליף אזכרה אזכרה נאמר בשאר מנחות והרים הכהן מן המנחה את אזכרתה ונאמר במנחת העומר ואם תקריב מנחת ביכורים וגו' והקטיר הכהן את אזכרתה מגרשה ומשמנה וילפינן בג"ש דשיריה נאכלין:
ויידא כו'. מאיזה פסוק אתה למד ונילף נמי למנחת סוטה:

דא. שנא' והבאת את המנחה וגו' לעיל מהאי קרא והרים וגו' את אזכרתה כתיב דדרשינן לעיל מהאי קרא לרבות הגשה למנחת העומר ולמנחת סוטה וכתיב בתריה דהאי קרא והנותרת וגו':

הלכה ב

מתני' **היה משקה ואחר כך מקריב**. בבבלי פריך הא תנא לי' רישא והקטיר ומפרש דה"ק סדר מנחת סוטה הניף כו' ובהשקאה גופה פליגי בה ר"ש ורבנן:

ר"ש אומר כו'. טעמייהו מפרש בגמ':

גמ' **מ"ט דרבנן ובאו בה**. דכתיב בוהשקה קמא ובאו בה המים וגו' ובתריה כתיב ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות וגו' וקסברי האי קרא דוקא שמשקה קודם שהקריב:

ואחר ישקה. יקמץ הכהן וגו' והקטיר המזבחה ואחר ישקה את האשה וקסבר האי קרא דוקא כדמפרש ואזיל:

מה מקיים. ר"ש קרא דרבנן:

ובאו בה כו'. דצריך שתשתה כל המים ולא מקצתן ודייק מדכתיב המים כל המים ולא שתשתה קודם הקרבה:

ע"כ שלא בטיבתה. לומר דמערערין אותה לשתות אם נמחקה המגילה ואמרה איני שותה:

מודה כו'. דבדיעבד מודין זה לזה דאינו מעכב כי פליגי למצוה לכתחילה וקמ"ל דכמו דתנן במתניתין דר"ש מודה לרבנן בדיעבד כן רבנן מודים נמי לר"ש:

רבנן אמרי. השתא מפרש טעמייהו במאי פליגי דמר סבר והשקה קמא דוקא ומר סבר ואחר ישקה דוקא:

מנחה היא. דמשמע שהיא בודקת לפיכך צריכה שתשתה קודם ואחר הקרבה תבדוק אותה:

המים הן בודקין אותה גרסינן. מיד אחר ששתת כדיליף לקמיה לפיכך הקרבה קדמה:

מ"ט דרבנן. דאמרי דאחר הקרבה מיד נבדקת:

מנחת זכרון וגו'. כתיב שהיא מזכרת עונה לבדוק אותה מיד:

ובאו בה. המים המאררים למרים וצבתה וגו' דמשמע אחר שתיית המים תיכף נבדקת:

מלמד שהן מתחלחלין כו'. ולא לומר שתיכף בודקין אלא אחר הקרבה:

מלמד שכל עונות כו'. שעשתה מקודם:

רבנן אמרי כו'. השתא מפרש הסדר לתרווייהו דלרבנן כותב כו' אבל כ"ע מודים דמחיקה סמוך להשקייה בעינן כדכתיבי קראי וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים והשקה את האשה וגו':

כר"ש. אתייא דמשכחת לה אליביה דאחר הקרבה מערערין אותה:
אנן תנינן. במתני' לקמן אינה מספקת לשתות עד שפניה כו'. דמשמע תיכף אחר שתיית המים נבדקת:
איתי תניי. בברייתא דתני לא היתה זזה משם עד כו':
כר"ש. כדאמרן דכבר מנחתה קרבה ואינה מספקת לשתות עד שהמים בודקין:
רבנן. דהמים אין בודקין עד שתקרב מנחתה ועכ"פ לא זזה משם עד שתיבדק:

הלכה ג

מתני' **מגילתה נגנזת**. כדמפרש בגמ':
ומנחתה מתפזרת. היינו שנשרפת על בית הדשן שהיה בעזרה ששם שורפין פסולי קדשי קדשים דהואיל וקדשה בכלי שרת טעונה שריפה בעזרה:
ואין מגילת' כשירה להשקות סוטה אחרת. דבעינן כתיבה לשמה דכתיב ועשה לה הכהן כל עשייתה לשמה:
המים נשפכין. דכיון דאמרה טמאה אני בדוקה ועומדת היא ומים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק:
מערערים אותה. דדילמא טהורה היא ומחמת ביעתות' קאמרה:
גמ' **תחת צירו**. של דלתות היכל:
בשביל לשחקה. שיהא נשתק הכתב ולא יתבזה:
לול קטן היה שם. שבו המים נשפכין:
תני. ברייתא חדא דאין במים משום קדושה. מהו לגבל בהן את הטיט. להך תנא וקאמר מה בכך דהואיל והמים נשפכין מותר לגבל בהן דאין בהן משום קדושה:
תני. אידך דסברה דיש בהן משום קדושה ואסור לגבל בהן:
הדא אמרה כו'. כלומר דדייק דלא תלינן קדושת המנחה בכתיבת המגילה דהרי נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני הוי כמי שלא נכתבה כלל דהרי אינה נבדקת ואפ"ה טעונה שרפה בעזרה כשאר פסולי קדשים:
א"ר יוסי דרובה. כמו רבה בשם ר' חייא דאפי' עד שהוא בדרך קדשה מיד לאחר שהפרישה:
מתני'. דלקמן אמרה כן דקתני ואלו שמנחותיהן נשרפות שבעלה בא עליה בדרך והרי אינה נבדקת דלאו מנוקה מעון הוא ואפ"ה נשרפת:
למה. מערערין מפני שגרמה כו':
כמה ימחוק. מן המגילה ויהיו מערערין אותה:
אחת. באות אחת הוי מחיק' ושוב מערערין:

כדי לכתוב יה. כלומר אם כתב שתי אותיות מהשם הוי מחיקה לשיהו מערערין אותה דגרמה למחוק מהשמות שאינן נמחקין:
אמר לו ר"ע. אתנא דמתני' קאמר דכי מפני מה מערערין ומשקין את זו אחר שאינ' רוצה לשתות דכבר בדוקה ומתוקנת היא והדברים ניכרין שמודה שהיא טמאה כדמסיק אלא כו' והמים נשפכין:
ושואל הש"ס ולית לר"ע כו'. אם לר"ע לעולם אין כופין אותה לשתות:
וקאמר אית ליה כשהתחילה לשתות. ושוב אינה רוצה דאז מערערין ולא כשאומרת איני שותה כלל דאז בדוקה ועומדת היא:

הלכה ד

מתני' **אינה מספקת לשתות**. מפרש בגמרא:
מתמלאה גידים. מתוך שבשרה נפוח נראית כמלאה גידים:
שלא תטמא העזרה. שער נקנור ועזרת נשים שתצא דרך שם. ובבבלי מפרש דלאו מטומאת מת קאמר שהרי עד שער נקנור הוא מחנה לויה ומת מותר להכניסו במחנה לויה אלא שלא תפרוס נדה מחמת ביעתותא וזב וזבה אסורין ליכנס שם:
אם יש לה זכות. בבבלי מפרש זכות דתורה הוא דתולה לה בשכר שהוליכה בניה לבית הספר והמתינה לבעלה שיצא חוץ לעיר לעסוק בתורה:
יש זכות כו'. כדמפרש בגמרא:
תדע שהזכות תולה לה. תראה ותלמד פרשת סוטה דילפינן מונקתה ונזרעה זרע ונקתה ע"י זכות כדי זריעת זרע ט' חדשים כדאמר בבבלי:
מלמדה תפלות. בבבלי קאמר כאלו מלמדה תפלות חבור משכב אנשי' שמתוך התורה היא מבינה ערמומית ועושה דברים בהצנע כדכתיב אני חכמה שכנתי ערמה:
רוצה חשה בקב. מזונות מועטים ותפלות שיהיה תשמיש מצוי לה:
מתשעה קבין ופרישות. לפרוש מן התשמיש הילכך אין טוב שתלמד תורה:
חסיד שוטה כו'. מפרש בגמ':
גמ' **ולא כן סברין מימר כו'**. והלא אמרינן לעיל דצריך שתשתה כולן ואז נבדקת והיכי קאמר במתני' אינה מספקת לשתות:
כאינש כו'. לאו אינה מספקת לשתות כולן קאמר אלא לישנא בעלמא הוא כאדם האומר לא הספיק פלו' לשתות עד שנתחלחל כלומר תיכף ומיד אחרי ששתת:
לקצת ירחין תרי עשר. ועד הנה הועילה לו עצת דניאל שאמר לו וחטיך בצדקה פרוק וכן עשה כל הי"ב חודש:
מאמנון. כדלקמן:

כל אותן י"ב חודש. ובתוס' דף כ' ד"ה יש זכות גרסי כל אותן שלש שנים היה עוסק במצות ועל אחאב קאי כדלקמיה:

וכל איתן ב' שנים. של אמנין:

ויידא אמרה. היכן מצינו זה במקרא באחאב וקאמר דזה הוא מדקאמר וישבו ג' שנים כנומר וישבו דייק דהוי לי' למימר ותשקיט המלחמה כו' הילכך דריש שישב ועסק במצות כל הג' שנים והיה מגין עליו אחר שנגזרה הגזירה:

מנחת זכרון. מזכרת עון כתיב ודרשינן לקמן מנחת זכרון לטובה אם יש לה זכות מזכרת עון אם אין לה זכות והיינו דקפריך אימא מנחת זכרון כלל ומזכרת עון פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט דעל זכרון עין לבד נאמר ומנא לן למילף זכרון זכות:

לא נמצאת מדת הדין מקופח'. לקתה מדת הדין דמדת הטובה מרובה היא אלא ע"כ דלא דרשינן לה בכלל ופרט אלא מנחת זכרון אם יש לה זכות כו':

תני ר"ט אומר. ר"ט פליג וס"ל אין בכלל אלא מה שבפרט ואין כאן לטובה:

אמר לו ר"ע כו'. כדאמרי' לעיל:

סוף המקום פורע. לה שכר טוב תחת ניוולה והיינו דקאמר וטהורה היא שידעו הכל שטהורה היא:

ילכו כל הנשים ויתקלקלו. בסתירה ועוברות על יחוד:

ולית לר' שמעון ונקתה ונזרעה זרע. בתמיה דמפורש בהדיא בקרא דנפקדת היא:

אית ליה זרע כשר כו'. כלומר דאית ליה כדדרשינן לקמן פ' ארוסה הלכה א' דאלמנה לכ"ג לא שותה דנזרעה זרע כתיב זרע כשר לא זרע פסול:

ובן עזאי. דקאמר במתני' חייב אדם ללמד בתו תורה לא ס"ל כראב"ע דדריש לקמן והנשים באות לשמוע דמשמע לשמוע לקיים המצות לבד ולא משום שידעו שזכות תולה:

מעשה כו'. בבלי ריש חגיגה:

מי שבת שם. שבת של מי היתה בדרשה:

מפני מה חטא אחת במעשה העגל. שכל עבודותיו שוין לאיסור:

שלש מיתות. מיתת סייף כדכתיב שימו איש חרבו ומיתת מגפה ויגף ה' את העם ומיתת הדרוקן וזו היא דקרי לה לקמן נבדק כסוטה כדאמרינן בבבלי ע"ז דף מ"ד ויזר על פני המים לא נתכוון משה אלא לבודקן כסוטות בלצבות בטן:

איבדת ממני כו'. שהיתה רגילה ליתן לו בכל שנה:

זיבח קיטר ניסך. הן עבודות שחייבין עליהן מיתות ב"ד:

טפח. טפח בידו ריקד כו' דאין בהן מיתות ב"ד:

איזה. חסיד שוטה. דקתני במתני'.
במי שאפגע בו תחלה אתננה לו. שלא ליהנות ממנה כביכורים וזה שטות הוא דבזמן הזה אין ביכורים.
והי' רץ איש אחריה גרסינן. שראה אחד רץ אחריה וניתן להצילה בנפשו הוא כדתנן בסנהדרין הרודף אחר נערה המאורסה מותר להורגו והוא לא רצה להורגו שלא לשפוך דם וזהו חסיד שוטה.
כהדא דתני כו'. דהנוהג בקולות נקרא רשע והכא רשע ערום נקרא שעושה בערמה ומחמיר לאחרים שלת ירגישו בו:
ומלעב' בד"ת. מלעגת על המקראות וקשה לה הענין שנכתב כך ומחזקת עצמה לצניעו' בשביל זה:
כביכול היה במחשבה כו'. איידי דנקט להני קראי מפרש לה דהכתוב מעיד עליה שלא היתה דעתה אלא בשביל להעמיד שבטים ולכך נאמר היא:
להבריח מזונות. שמשיא עצה להיתומים שיגרמו לה לתבוע כתובתה ומתוך כך תפסיד מזונותיה כדלקמן ובבבלי קרא להני גוונא רשע ערום:
הוות מבזבזא. שהיתה מוציאה יותר מדאי למזונות:
וקרבון. היו צועקין:
ומה נעביד לכון ואתם שוטים נפק כתובה. כלומר דדעתו היה שיפרעו לה הכתובה אולי תתרצה בזה ויפטרו מהמזונות:
אמר לון נימר לכם מימר כו'. איש אחד שהיה שם כשאמר ר"א זה אמר להיתומים אני אומר לכם מה כוונת ר"א בזה:
עיבדון גרמיכון. תעשו עצמיכם כאלו אתם מכירים הנכסים ומחמת זה תתבע כתובתה מכם ואז תאבד מזונותיה כדין האלמנה התובעת כתובתה דאין לה מזונות משעת התביעה:
ברומשא. לעת ערב באת האשה לפני ר"א וצעקה:
זו מכת פרושין נגעו בה. באותה עצה יבא עלי כך וכך אם נתכוונתי לזה אלא דעתי היתה שישלמו לה הכתובה ברצונה. מאתים זוז חסר דינר. דאז מותר לקבל מעשר עני והיה רבי רגיל לתת לו בשנה השלישית שהוא זמן מעשר עני:
חד זמן. נתנו התלמידים בו עין הרע ומלאו לו הדינר למאתים ואז אסור לקבל:
אתא. היה רבי רוצה לזכות עמו כפי שהיה רגיל ואמר לו יש לי כפי השיעור ומעתה אסור לי לקבל:

רמז. רבי לתלמידיו והכניסוהו לקפילין והוא חנות שמוכרין שם מיני מאכל וחסרו ממנו ע"י הוצאה. חד קרט. מטבע רובע דינר וחזר ונתן לו מעשר עני:

הוסיפו עליהן. על הא דחשיב במתני'. בתולה ציימנית עושה עצמה צנועה ומתענה ובתוך כך מזנת ואובדת בתוליה ובבבלי גרם צלייני':

ואלמנה שובבית מיחגלה נסבת שם ביש. מיחגלה מלשון יחוגו וינועו שנעה והולכה תמיד לשכנותיה לבקר אותן ומתוך כך עושה להן שם רע בדברים שמקבלת מהן א"נ מירגלה גרסי' מורגלת בכך:

ותינוק שהוא עולהי לחדשיו. כלומר שלא כלו ועדיין עולה הוא לחדשיו וכדמפרש ואזיל:

ואיבריו נראין כבן י"ב כו'. וזה נמי מכלה עולם הוא שאינו חושש לבא על העריות הואיל ופטור הוא ומביא לאחרים לידי מיתה:

הלכה ה

מתני' **אתה מדהה את המים**. מחסר ומחשיך בלשון משנה נקרא הגוון החסר דיהה כדמצינו זה הרבה במסכת נגעים ונדה:

מתנוונה והולכת. נחלית והולכת:

גמ' **המתניונה מותרת לביתה**. ואין חוששין שמא טמאה היא וזכות תלה לה כדמסיק:

אפי' טהורה ששתת. מתנוונת ומתה כו' על שהכניסה עצמה לספק מרובה הזה בסתירתה:

ואם לא נטמאה האשה וטהירה היא. ונקתה ונזרעה זרע והוי ליה למכתב ואם לא נטמאה ונקתה וגו' וטהורה היא לדרשה. זו טהורה. היא דונקתה וגו' ולא שניצולת מן המים מפני שהיו עדים בטומאתה דאין המים בודקין אותה כדאמרינן בפ"ק:

אם לא נטמאה האשה וטהורה. וי"ו יתירא למעוטי שתלתה לה זכות דבהא לא אמר קרא ונזרעה זרע:

ואתייא כמ"ד כו'. לאו אסיפא קאי דפשיטא היא דסיפא לא אתייא אלא כמ"ד אינה ניכרת אלא אירשא קאי שבאו לה עדים כו' וה"פ דהא ע"כ מיירי שבאו לה עדים אחר דשתיא דאי מעיקרא צריכה למימר דטמאה היא אלא ודאי הא קמ"ל דאין המים בודקין אפי' יש לה עדים במדינת הים ולא אמרינן הא דלא בדקוה מפני שיש לה זכות וא"כ לא אתייא אלא כרבנן דאמרי הזכות תולה ואינה ניכרת דלא מתנוונה כלל וקמ"ל דלא תלינן בזכות. ברם. אלא לר' דא' הזכות תולה וניכרת דמתנוונה היא קשיא מאי קמ"ל דפשיטא דלא תלינן בזכות דהרי לא הוכרה וקס"ד דלעדי שקר לא חיישינן כלל:

א"ר יצחק כן אנן קיימין. דלעולם אפי' כמ"ד דניכרת אתייא ולא בא למעט דלא תלינן בזכות אלא היא גופה קמ"ל דלא תאמר מאחר ששתת ולא בדקוה דעדי שקר הן וטהורה היא קמ"ל דהיינו טעמא דלא בדקוה שאין המים בודקין באשה שהיא אסורה לבעלה שהרי יש לה עדים ואפי' לא היו כאן כששתת:

א"ר יודא ואתייא כו'. כלומר דר' יודא פליג אאוקמתא דר' יצחק דס"ל דלעדי שקר לא חיישינן כלל כדאמרינן מעיקרא ולא איצטריך לאשמועינן היא גופה שלא תאמר כו' ולא אתייא אלא כמ"ד הזכות תולה ואינה ניכרת כדאמרן:

ולמה לא הוכרה. כלומר דלא תימא דלמה לא בדקוה ולא הוכרה כלל מפני שתלת לה זכות קמ"ל דלא תלינן בזכות ובעיקרא דדינא לא פליגי רבי יצחק ורבי יודא אלא תרווייהו ס"ל דאין המים בודקין לסוטה אפי' יש לה עדים במדה"י כדמוכח מהאי ברייתא:

ונקה האיש מעון. כתיב ופשיטא דמנוק' מעון דאיהו מאי קעביד ולפיכך דריש דמנוקה מעון אח"כ הוא ואינו חושש לה לאסור על עצמו דשמא הא דלא בדקוה מפני שתלת לה זכות:

יכול אף היא לא תחוש. אם יודעה בעצמה שטמאה היא אלא שתלת לה זכות:

ואתייא כמ"ד דאינה ניכרת. והילכך שפיר אשמועינן דאינו חושש:

הלכה ו

מתני' **הרי היא ככל המנחו'**. שנטמאו עד שלא קדשו בכלי כדתנן ריש פ' י"ב דמנחות דיש להן פדיון:

ותפדה. ותצא לחולין ומן המעות יקנה אחרת:

ותשרף. שקדשה קדושת הגוף ואינה יוצאה עוד לחולין:

האומרת טמאה אני לך. משום דדמיא לאשם תלוי כדמפרש בגמ':

וכל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות. ואפי' קרב הקומץ כהלכתו ולא נטמאו נשרפים שירים על בית הדשן כדמפרש בגמרא:

גמ' **תני כו'**. כלומר דתנינן בברייתא כמו דתנינן במתני' ותוספתא היא פ"ב דסוטה והתם מוסיף עלה דקתני משקדשה כו' תעובר צורתה ותצא לבית השריפה דכל הקדוש קדושת הגוף טעון עיבור צורה ונשרף בבית הדשן בעזרה:

והאומרת כו'. אמתני' פריך דקתני האומרת טמאה אני נשרפת מנחתה בעזרה ככל פסולו בקודש ואמאי:

לא כחטאת שמתו בעליה היא. בתמיה דבמנחת קנאות מזכרת עון כתיב וכחטאת היא וכמתו בעליה דמיא כדלקמיה:

וחטאת כו'. כלומר דקי"ל בפ"ד דתמורה דחטאת שמתו בעליה למיתה אזלא וכל היכא דאי הוי חטאת מתה במעות נמי אזלי לים המלח כגון שהפריש מעות לחטאתו ומת והכא נמי כיון דאמרה טמאה אני תו לא חזיא להקרבה ודין מעות חטאת שמתו בעליה יש לה דלא שייכא בהו מיתה והולכות לים המלח ותתפזר נמי המנחה לים המלח ואמאי טעון שריפה בעזרה:

ומשני דמיי' לאשם תלוי. דאמרינן בריש פ"ו דכריתות המביא אשם תלוי ונודע לו שלא חטא דכיון דלבו נוקפו גמר ומקדיש ונחתא ליה קדושה וה"נ שעל ספק הופרשה המנחה מתחלה גמר בלבו ומקדיש וכיון דנחתה לה קדושה טעונה שרפה בעזרה:

אם לאשם תלוי. את מדמית לה א"כ תיקשי לך טפי דאפי' משקדשה בכלי ואמרה טמאה אני נמי לא תשרוף בעזרה דקס"ד דלאשם תלוי שלא נשחט מדמינן לה והתם אמרי' אליבא דרבנן דאם עד שלא נשחט נודע לו שלא חטא ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה וגבי מנחה דלא שייכא בה רעיה תלך לים המלח ואפילו קדשה בכלי:

ומשני רב מתניי'. דה"ק דדמיא לאשם תלוי שנשחט ונודע לו שלא חטא דתנינן התם הדם ישפך לאמה שבעזרה והבשר יצא לבית השריפה דהוי כזבח פסול שטעון שרפה וה"נ כיון שקדשה בכלי טעונה שרפה:

עד שלא קרב הקומץ. ואחר שקדשה בכלי דהמנחות טעונין שתי פעמים מתן כלי אחת שהוא נותן בכלי שרת לקדשה קודם הקמיצה ואחת לאחר הקמיצה דשוב נותן הקומץ לכלי שרת שני ומקדשו כדשנינו בברייתא דסדר מנחות הובאה בבבלי דף י"ד יכולה ברייתא מיירי דעדיין לא שתתה דכ"ע מודים דהקריב ואח"כ השקה כשירה כדאיתא לעיל הלכה ב':

מתה היא. או שמתה היא או שמת בעלה ושוב אינה שותה דאמרן בעינן למשרייה:

השיריים אסירין. דהרי היא ככל המנחות שאירע בהן פסול בין קמיצה להקטרה וישרפו בבית הדשן:

כפרה ספיקה והלכה לה. האי כפרה לאו כפרת העון הוא אלא כפרה הראוי' לה כלומר בשעת קדושת כלי עשתה מה שיש עליה לעשות דבהכשר קדשה וכיון שקדשה בהכשר קדושת הגוף טעונה שרפה כשאר פסולי הזבח:

בין כך ובין כך מנחתה אסורה. כדמפרש ואזיל דאפי' אם לאחר הקטרת קומץ באי עדים השיריים אסורין:

אבל אם הקטיר השיריים מותרין. באכילה ואפי' בבאו עדים אח"כ דכיון דבהכשר קרבה אמרינן בזה כפרה ספקה והלכה לה לענין הכשר הקרבה ויהו שיריה נאכלין:

תמן תנינן. ריש פ' אלו מנחות נקמצות ובגמרא שם דף ע"ד דרבנן סברי מנחת חוטא של כהנים אינה נקמצת דכולה כליל היא ור"ש אומר דנקמצת כו':
והיתה לכהן כמנחה. במנחת חוטא כתיב:
רבנן אמרין. והיתה לכהן כמנח' להקיש מנחת חובתו למנחת נדבתו של כהן:
מה מנחת נדבתו קריבה בכלול. דכתיב כליל תהיה ואינה נקמצת:
אף זו. חובתו קריבה בכלול ואינה נקמצת:
ר"ש אומר הרי עשירית האיפה. מנחה של כהן כמנחה של ישראל לקמיצה כדמפרש לה התם מדכתיב כמנחה ולא כמנחתו חלא להקיש למנחת חוטא של ישראל:
ת"ל וכל מנחת כהן וגו'. הא כיצד הקומץ קרב בעצמו והשיריים בעצמן:
אילין שיריים. לר"ש דאמר קרבין הן לעצמן:
משם מה הן באין. מה דין יש להן דין קומץ או דין שיריים בעלמא ונ"מ כדמפרש ואזיל:
אין תימר משום קומץ אינו נותנן בלילה. אין קריבין בלילה כדין קומץ וכן אין באין לאחר מיתה דכחטאת שמתו בעליה היא וכגון שמת לאחר הקרבת הקומץ:
ואינו מחשב להן. אין חייבין עליהן משום פיגול אם חישב להקטיר הקומץ למחר או להקטירן למחר דקי"ל בזבחים פ' ב"ש דף מ"ג דהקומץ אין חייב עליו האוכלו משום פיגול דאין חייבין כרת באכילת פיגול אלא בדבר שיש לו מתירין והקומץ הוא המתיר ואין לו מתירין וה"נ דין קומץ להן:
ואין תימר. דדין שיריים יש להן הא ודאי לא מיבעיא לן דבאין בלילה דלאו קרבן מיקרו וכן באין לאחר מיתה:
מהו. אלא הא קא מיבעיא לן מהו שיחשב להם ושיהי חייבין עליהן משום פיגול ואע"ג דדין שיריים להן משום דאין חייבין משום פיגול אלא בדבר שיש לו מתירין בין לאדם בין למזבח והכא אינן ראוין לאכילת אדם ולא למזבח כדלקמן:
נישמעינה. לזה מן הדא דלקמן:
רבי אלעזר ברבי שמעין גרסי'. דתני לה התם על דברי ר' שמעון דאמר הקומץ קרב בפני עצמי והשיריים בפני עצמן ר' אלעזר בר"ש אומר כו' השיריים מתפזרין על גבי הדשן:
ר' יוחנן בעי. והוי ר' יוחנן עלה:
מה אנן קיימין. באיזה בית הדשן קאמר:
אם בדשן שלמעלן. על המזבח וקרי ליה דשן מפני שצוברין את הדשן לתפוח ולבסוף מתפזרין על בית הדשן:
כבר אמר ר' שמעון. כלומר היינו דר' שמעון אביו דאיהו נמי אמר קרבין בפני עצמן למעלן:

אלא אם אינו ענין כו'. כלומר דע"כ לדשן שלמטה קאמר במקום שמשליכין שם מוראה ונוצה ותרומת הדשן אצל הכבש ושם נבלעין במקומן ולשם היו מתפזרין:
הדא אמרה. ש"מ דדין שיריים להן דאם היה להן דין קומץ לא הוי פליג ר' אלעזר בהא אאבוה שלא יקרבו למעלן. ונותנן בלילה כו'. כלומר דין שיריים להן לכל:
אמר ר' יוסי ברבי בון אינו מחשב להן. ור' יוסי פליג דאדרבה מדר"א בר"ש נשמע דאין חייבין עליהן משום פיגול דהרי אין להן מתירין לא לאדם דקריבין הן ולא למזבח דלמטן קריבין:
הך. הא דקאמר ר"א בר"ש דהשיריים מתפזרים על הדשן כמאן אזלה שיטתיה בהאי היקישא דלעיל אם למנחת ישראל הוא מקיש כשיטת אביו או למנחת נדבת כהן כחכמים:
אין בשיטת אביו. ומתמה הש"ס אם כדרשת אביו ס"ל ה"ל למימר יקרבו השיריים למעלן כמו דסבר ר"ש כדמסקי' לעיל הא כיצד כו':
אין כו'. ולטעמיך אם כחכמים ס"ל דמקיש למנחת נדבתו א"כ לא יקמוץ כלל אליביה דר"א בר"ש כמו דסבירא להו:
בשיטת אביו הוא. הש"ס הוא דמסיק דלעולם בשיטת אביו קאי שיטתיה דמקיש למנחת ישראל והילכך נקמצת ס"ל כדאשכחן דאמר ר"ש לעיל הרי עשירית האיפה כו' ודקאמרת מ"ט לא ס"ל גם בהא כאבוה דקריבין למעלן לא קשיא ותהא כלו' דתהא האי טעמא משום דכליל ולא תאכל הקשתיה למנחת נדבתו דהרי לא מקשינן למנחת ישראל אלא לקמיצה והא דאינה נאכלת נפקא לן מוכל מנחת כהן ובין מנחת נדבה ובין מנחת חובה וס"ל לר"א בר"ש דלא הוקשה אלא שלא תאכל כמנחת נדבתו אבל לא הקשתיה לכליל תקטר דכתיבא במנחת נדבתו כלומר דלענין הקרבה לא הוקשה דאין קריבין השיריים למעלן אלא מתפזרים על בית הדשן:
ראה רבי דעתו של ר' אלעזר בר"ש ושנה כיוצא בו. במשנתינו דקאמר וכל הנשואות לכהן מנחותיהן נשרפות וכדמסיק:
ולמה לי. למה לנו לאוקמי כר"א בר"ש דהא אפי' כר"ש אתייא דאיהו סבר דיקריבו השיריים למעלן וקס"ד דלהא נמי שייך לומר נשרפות הואיל ואינן נאכלין:
א"ל דלא היא איכול בראש המזבח כו'. דלא שייך לומר בראש המזבח אלא הקרבה ועיכול אבל אין שייך לומר נשרפות על דבר שקרב בראש המזבח כר"ש אלא ודאי כר"א בר"ש אתייא דנשרפות למטן קאמר בבית הדשן:

והא תני ר' חייא ופליג. על זה מדקאמ' טעמא בברייתא בהא דנשרפת מנחת הנשואה לכהן דליקר' כליל כמנחת כהן עצמה אינה יכולה מפני שותפות' של אשה שיש לה חלק בה שלכפרתה היא באה ואין מנחת זר קריבה כליל בלא קמיצה:

להיאכל אינה יכולה מפני שותפותו של איש. שהוא מקריב' משלו וכתיב וכל מנחת כהן וגו'. וחסר כאן וגרסינן כמו שהובא לעיל ריש פ"ב וכדהובא בבבלי אלא הקומץ קרב בעצמו והשיריים קריבין בעצמן. ומדאמר קריבין בעצמן ש"מ דלמעלן הן קריבין כר"ש:

א"ל. ר' מנא לר"ת מאי קשיאלך דודאי פליגי בזה רבי דקתני במתני' נשרפת ראה דעתו של ר' אלעזר בי ר' שמעון כדאמרן ור' חייא רבה כר"ש ס"ל ולפיכך קאמר קריבין בעצמן:

הלכה ז

מתני' **כהנת**. בת כהן שנשאת לישראל וכן כהנת אלמנה וגרושה שהביאה מנחה מנחתה נאכלת כדיליף טעמא בגמ':

כהנת מתחללת. מן התרומה ומן הכהונה אם נבעלה לפסול לה ואינה חוזרת לכשרותה לעולם:

וכהן אינו מתחלל. אם נשא גרושה זונה וחללה אלא כל זמן שהוא עמה פסול לעבודה ומשגרש' חוזר להכשירו ובגמ' יליף טעמא:

כהנת מיטמאה כו'. כדמפרש טעמא כגמ':

גמ' **דכתיב וכל מנחת כהן וגו'**. ודרשינן כהן ולא כהנת כשאינה נשואה לכהן וכשהיא נשואה לכהן נהי דאינה נאכלת כליל מיהא לא הויא דהקומץ קרב בעצמו כו' כדאמרינן לעיל:

והא כתיב וכהן כי יקנה וגו'. דמאכיל עבדיו בתרומה:

מעתה. נימא נמי דדרשינן כהן ולא כהנת דאינה מאכלת עבדיה בתרומה ואנן תנן בפ"ז דיבמות בת כהן שניסת לישראל והכניסה לו עבדים לא יאכלו כו' ש"מ דאם לא ניסת יאכלו בשבילה:

מאי כדון. ומעתה מ"ט דמנחת כהנת נאכלת:

והכהן המשיח תחתיו מבניו. לעיל מהאי קרא דוכל מנחת כהן כתיבא ודרשינן מהכא למעוטי מנחת כהנת דיצאת זו כו':

דכתיב ולא יחלל זרעו בעמיו. זרעו מתחלל והוא אינו מתחלל:

היא עצמה מנין. שהאלמנה מתחללת בביאתו מן התרומה ומן הכהונה ללקות כהן הדיוט הבא עליה משום חללה:

היא שעברה עבירה. כדדרשינן ביבמות לא יקחו כתיב להזהיר אשה על ידי האיש:

שאינו מתחלל בכל מקום. אפי' בא על השפחה ועל הזונה:
תאמר באשה שהיא מתחללת ונפסלת בכ"מ. שאם בא עליה כותי חלל נתין ממזר פסולה כדילפינן ביבמות פ"ז מובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה והואיל ונפסלה בשאר ביאת איסור תיפסל אף כאן:
מה נפשך לומר. לישנא קייטא הוא ובבבלי קידושין דף ע"ז גריס ואם נפשך לומר אמר קרא לא יחלל לא יחולל זה שהיה כשר ונתחלל מה אם נפשך לומר וכי תימא איכא למיפרך. דמעיקרא דדינא פירכא מהיכא ילפת לה היא עצמה מזרעה מה לזרעה שכן יצירתו בעבירה והילכך דריש מדהוי מצי למיכתב לא יחל וכתיב לא יחלל ודרשינן לא יחולל זה שהיה כשר ונתחלל ועל עצמה שייך לומר כשרה ונתחללה עכשיו והויא נמי בכלל דלא יחלל:
כהנת מותרת לצאת לח"ל. דחכמים גזרו טומאה על ארץ העמים וכהנת מותרת לטמא ומותרת לצאת:
ומתמה הש"ס דלא כן מה אנן אמרין. מאי קמ"ל רבי לעזר בזה דהא מתניתין היא דמותרת לטמא ומהיכי תיתי תאסור לצאת לח"ל:
הואיל והיא בכלל גזירה. כלומר אי לאו דאשמעינן רבי לעזר הוי אמינא דחכמים גזרו סתם ואפילו כהנת בכלל:
ותהא כו'. ואימא ה"נ דהיא בכלל גזירה:
נמצאת מדחה פרשת טמאות. דהא כתיב אל הכהנים ולא אל הכהנות:
כל זכר בכהנים יאכלנו. כתיב באשם:

הלכה ח

מתני' **האיש פורע ופורם**. כשהוא מצורע פורע את ראשו ופורם את בגדיו ואין האשה כו' כדיליף בגמרא:
האיש מדיר את בנו בנזיר. בנו קטן והלכה היא בנזיר:
האיש מגלח על נזירות אביו. אם נדר אביו בנזירות והפריש קרבנותיו ומת והיה בנו נזיר הרי הבן מגלח ביום מלאת ומביא קרבנות שהפריש אביו וגם זו הלכה בנזיר היא ואין לה סמך מן התורה:
מקדש את בתו. מקבל קידושי בתו קטנה שלא מדעתה:
מוכר את בתו לאמה. כשהיא קטנה:
האיש נסקל ערום כו'. וטעמא דכלהו מפרש בגמרא:
גמ' **איש**. צרוע הוא כתיב:

ת"ל צרוע. סתם משמע בין איש כו' ובבבלי דריש מוהצרוע דבתריה והצרוע אשר בו הנגע דמיותר הוא דהא במצורע קמיירי אלא לרבות כו':
לעניין שלמטן. לאו למעוטי מטומאה אמורה אלא מענין האמור בפסוק שלאחריו דכתיב ביה פריעה ופרימה לומר לך האיש פורע כו':
את בתי נתתי. תלה הכתו' נתינתה באביה:
וסקלתם אותו. ומהכא ילפינן דהאיש נסקל ערום דאותו ולא את כסותו ומינה הא אותה בכסותה:
מעתה. הכא נמי' נימא אותם ולא את כסותם והאשה נמי נסקלת ערימה:
מאי כדון. ומאי טעם וקאמר איש כו' כלומר דלא ממיעוטא דקרא דרשינן אלא סברא הוא דהאשה ניוולה מרובה לפיכך אינה נסקלת ערומה:
האיש נמכר בגניבתו ולא בגניבתה גרסינן:
בגניבו. דרשינן נמי ולא בכפילו שאינו נמכר לשלם הכפל אם יש לו לשלם הקרן:
ולא בזממו. אם הוזמו עדי הגניבה ואין להם לשלם אינן נמכרין:
בגניבו. משמע אחת ולא שתים דאינו נמכר ונשנה:
ואין לו עליו דמים. בתמיה דקס"ד אפי' בשתי גניבות אינו נמכר ונשנה והרי חייב לו דמים בשביל גניבה האחרת:
מעתה. ע"כ דה"ק בגניבה אחת הוא דאינו נמכר ונשנה כגון שלא הי' דמי מכירתו כנגד כל הגניבה אינו נמכר פעם אחרת להשלים דמיה:
בשתי גניבות. גנב וחזר וגנב:
גנב משל שותפות. מב' שותפין אם כגניבה אחת היא הואיל ושותפין בה או כשתי גניבות הוי הואיל ושל ב' בני אדם היא ולא איפשיטא:
הי' גונב ומוציא כל הלילה. אם אתה מחשבו לגניבה א' אפי' הוציא הרבה פעמים או לא:
נימר. אם נודע להבעלים בנתיים כב' גניבות הן ונמכר ונשנה:
ואם לאו. נחשב כל מה שהוציא לגניב' אחת ואינו נמכר ונשנה:
סליק פירקא בס"ד

פרק ד

הלכה א

מתני' **ארוסה**. שקינא לה ארוס:
ושומרת יבם. שקינא לה יבם:
לא שותות. דמעטינהו קרא:

ולא נוטלת כתוב'. שהיא גרמה לאסור עצמה עליו שנסתרה אחר קינוי דמקינוי ואיסור לא אימעוט כדמפרש בגמרא:

תחת אישה. ביושבת תחתיו הכתוב מדבר:

נתינה. מן הגבעונים ואסורים לבא בקהל:

לא שותות. דלא נאמרה פרשה אלא בראוי' לקיימה כדדריש בספרי כי תשטה אשתו בראוי' לאישות הכתוב מדבר פרט לאלמנה לכ"ג כו':

ולא נוטלת כתובה. ואע"ג דשאר אלמנה לכ"ג לא קנסוה רבנן בכתובה כדאמרינן בפ' אלמנה ניזונת זו אין לה שסתירתה גרמה לה:

גמ' **וישקינה**. כלומר דפריך מאי חזית לומר דאימעוט ארוסה ושומרת יבם משתיה ולא מקינוי דהא מדאמרת ולא נוטלת כתובה ש"מ דמקנא לה כדפרישית במתני' וע"כ תחת אישה לאו דוקא א"כ וישקינה נמי:

גזירת הכתיב היא. גבי אשקיי' דכתיב והביא האיש את אשתו מדתנא בה קרא ולא כתב והביא האיש אותה אל הכהן ש"מ דוקא אשתו ממש בעינן:

ולא יקנא לה. ונימא ה"נ בקינוי:

וקנא את אשתו. את ריבוי הוא ואפי' מקצת אשתו ולקמן פריך עלה:

מתניתא דב"ש. לשון שאילה הוא אם מתני' אתיא נמי כב"ש או לא דב"ש אמרי לקמן גבי מתו בעליהן נוטלות כתובה ולא שותות ובמתני' משמע דכל היכי דלא שותה לא נוטלת כתובה:

אמר ר' יוסי. אפי' כב"ש אתייא דשאני תמן דטעמייהו דב"ש אומרים נוטלת כתובה מפני שהיא אומרת הביאו לי בעלי כו' ואין העיכוב ממנה:

ברם הכא יודעת היית כו'. כלומר שלא תוכל לברר הספק דהרי אינה שותה ולמה הכניסה עצמה לספק המריבה הזה להסתתר:

בשביל לפוסלה מכתובתה. כלומר שהיא עצמה גרמה בשביל סתירתה להפסיד כתובתה:

ר' יודה בעי. על הא דאמרי' לעיל דאימעוט משתיה ולא מקינוי:

כמה. דאמרינן בקינוי אשתו ואפילו מקצת אשתו כן נימא נמי תחת אישך דכתיב בהשקא' ואפי' מקצת אישך ולא משני מידי:

היך עבודה. מילתא באפי נפשה היא ולאו אדר' יודה קאי אלא דמפרש ה"ד דין ארוסה ושומרת יבם דאמרי' לא שותות היינו דוקא בעוד' ארוסה ושומרת יבם אבל אם קינא לה בעודה ארוסה וכנסה ונסתרה אח"כ משקה אותה על קינויו שקינה לה בעודה ארוסה וכן בשומרת יבם וכן אמרי' בבבלי דף כ"ה אין מקנין לארוסה להשקותה כשהיא ארוסה

אבל מקנין לארוסה להשקותה כשהיא נשואה. וידע בה. שבא עליה אח"כ מלשון ואיש לא ידעה:

תצא בכתובתה. הואיל והוא גרם לה שלא תשתה לא הפסידה כתובתה כדאמרי' לקמן ושבעלה בא עליה בדרך נוטלת כתובה ולא שותה וקמ"ל דגם בארוסה הדין כן דלא תימא הואיל וקדמה הקינוי לנישואין הפסידה כתובה:

ואם לאו כו'. כדין כל הסוטות:

משקה אותה. היבם על קינויו של אחיו שהרי כנסה:

ונפלה לפני אחיו השני. שלא נפלה לו אלא מחמת אחיו הראשון. דעדיין זיקת אחיו הראשון עליה ואיהו לא קינא לה:

וכנסה. דהויא לה כאשתו ואם מת ונפלה לפני יבם אחר וכנסה כו' משקה השני על קינוי של הראשון:

תמן תנינין לקמן הלכה ג':

ונקתה ונזרעה זרע. בראוי' לזרע הקפיד הכתוב:

הרי אלמנה לכ"ג. וההי"ד כל הפסולין דחשיב במתני' דראוי' לזרע ואפ"ה לא שותות:

שנייא היא. התם דכתיב ולא יחלל זרעו דזרע חלל מיקרי ולאו זרע מעליא וההי"ד לשאר פסולין דילפינן מינה:

ופריך תמן תנינן. בסוף פרק ז' דיבמות ממזר פוסל בתרומה ומאכיל כיצד כו' כדמפרש התם דאלמא זרע פסול מיקרי זרע והכא הוא אומר הכין דלאו זרע הוא:

תמן וזרע אין לה. כתיב בבת כהן החוזרת לבית אביה אם אין לה זרע מבעלה ישראל:

מ"מ. אפי' זרע פסול כדדריש התם אין לה עיין לה:

אבל הכא זרע כשר לא זרע פסול גרסי'. ונזרעה זרע משמע דוקא הראוי לזרע כשר פרט לאלמנה לכ"ג כו':

ור' יוסי בר' בון. קאמר דהיינו טעמא דפסולות אינן שותות דכלום המים המרים באין אלא להתירה לביתה:

וזו כיון שנסתרה. כלומר לאחר סתירה עוד אומרים לו הוצא דאסורה עולמית עליו ואינה ראויה לקיימה אי נמי כיון שאסורה גרסינן:

הלכה ב

מתני' **אמר בעלה איני משקה ושבעלה בעלה כו**'. שהוא גרם לה שלא תשתה נוטלת כתובתה:

מתו בעליהן. של כל הסוטות הראויות לשתות ולא הספיקו להשקותן עד שמתו:

ב"ש אומרים. נוטלות כתובה. בבבלי מפרש טעמייהו דס"ל שטר העומד לגבות כגבוי דמי:

ולא שותות. דכתי' והביא האיש את אשתו. וב"ה אומרים לא שותות כו'. ובנוסחת הבבבלי או שותות כו' כלומר דמתוך שלא שותות לא נוטלות כתובה דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי ולנוסחא דהכא טפי בפשיטות הוא ולא צריך לפרש מתוך כו':

גמ' **סוטה**. אם רצה הבעל למחול על קינויו מוחל:

ובן סורר ומורה. אם רצו אביו ואמו למחול לו מוחלין:

וזקן ממרא. שהמרה על פי ב"ד אם רצו למחול מוחלין. וסיים שם בסנהדרין וכשבאתי אצל ר' יהודה בן בתירא לנציבין על שנים הודה לי על א' לא הודה לי על זקן ממרא לא הודה לי כדי שלא ירבו המחלוקת בישראל. וכן הוא בבבלי פירקין:

הלכה ג

מתני' **מעוברת חבירו**. שמת או שגירש' והניחה מעוברת או מניקה ואסרוה חכמים להנשא עד שיהא הולד בן שתי שנים והלך זה ונשאה קודם הזמן וקינא לה ונסתרה:

לא שותה. שהרי אינה ראויה לקיימה דס"ל לר"מ הנושא מעוברת חבירו כו' יוציא ולא יחזיר עולמית כדאמר בגמ' ואין הלכה כר"מ:

יכול הוא להפרישה. עד כ"ד חודש ולהחזירה הילכך ראוי' לאישות קרינא בה:

איילונית. דוכרניתא דלא ילדה וממעי אמה היא כך ואין לה סימני אשה לא דדים ולא שערות וקולה עבה:

ושאינה ראוי' לילד. ששתת כוס עיקרין ואסורות לקיימן למי שאין. לו בנים:

יכול הוא לישא לו אשה אחרת. ויהיה מותר לקיים את זאת הילכך ראוי' לאישות הוא ובגמ' מפרש פלוגתייהו:

גמ' **אל תשג גבול עולם**. למעוברת חבירו קדריש דגבול ראשונים הוא:

ובשדה יתומי' אל תבוא. למינקת חבירו דהטעם משום ולד הוא שמא יתעכר החלב כדאיתא בבבלי פ' החולץ דף מ"ב:

ובכל הדברים ר"מ קונס. בעי' היא אם בכל מקום ששמענו לר"מ דא' בעלמא לכתחילה לא משום גזירת חכמים ואם עברה על גזירת חכמים אם קניס לה ר"מ נמי כדהכא:

נשמעינ'. לזה מן הדא דתנן פ' מצות חליצה בחליצת קטנה דכשירה לר"מ בדיעבד וכדפרישית שם לפי גירסא דהאי תלמודא:

סתם. ולא בשמיה דר' יוחנן:

דר"מ היא. הא דקתני דוקא בדיעבד כשירה דס"ל אין חולצין כו' לכתחילה אבל לרבנן אפי' לכתחילה וה"נ גזירה דרבנן בעלמא היא כמפורש שם דהוקשה אשה לאיש

אסמכתא בעלמא היא לר"מ וש"מ דלא קניס ר"מ בשארי דברים דאמרי בהו דלכתחילה לא:

תני מניקה כו'. ברייתא הובאה בבבלי כתובות דף ס':

ר' יונתן בן יוסי אומר כו'. דהן הן מחלוקתן של ב"ש וב"ה:

אם כדברי האומר. הכרעת עצמו הוא דלדברי האומר כ"ד כו' כדמפרש טעמא לפי שאין החלב נעכר אלא לאחר ג' חדשים דאז הוכ' עוברה משום דעיקר חשש במינקת חבירו שמא תתעבר ותצטרך לגמול את בנה וזה אינו אביו שיקנה לו ביצים וחלב:

מה. מה זה דחידש ר' ירמיה אם נימא דפליג על ר' יעקב דלאו ר"ל הורה ליה אלא רבי חנינא:

תרין עובדין הוון. לא פליג אלא שני המעשים והשאלות אמת הן:

חד כו'. וקמ"ל דר' חנינא נמי הורה הלכה למעשה הכי:

וצם כל ההוא יומא. על שהורה להתיר קודם כ"ד חדש:

בארבלי. שם מקום:

ואפי' מת התינוק. דלא פלוג רבנן. אבל בבבלי שם מסיק והלכתא מת מותר גמלתו אסור:

מודים חכמים לר"א במתני' באיילונית כו':

שאם היה לו אשה ובנים. או אשה או בנים בשעת קינוי דאז מותר לקיימן:

שהיא שותה. דלא פליגי אלא כשאין לו ולא ס"ל טעמא דר"א מפני שיכול לישא אשה אחרת:

כבר נראית לשתות. בשעת קינוי ושותת ואע"ג דאין לו עכשיו:

לא היה לו אשה ובנים ונולדו לו בין קינוי לסתירה גרסינן:

כבר נראית שלא לשתות. אע"פ דיש לו בשעת סתירה דהכל הולך אחר שעת הקינוי:

הלכה ד

מתני' **אשת הכהן שותה ומותר' לבעלה**. אם נמצאת נקיה ובגמ' פריך פשיטא:

אשת סריס שותה. וכגון שנסתרה לאחר שנשאה דקדמה שכיבת הבעל לבועל ובבבלי קאמר דמהו דתימא מבלעדי אישך אמר רחמנא והאי לאו בר הכי הוא קמ"ל:

ע"י כל העריות כלן מקנין. אם קינא לה מאביה ומאחיה ומאחד מכל עריות שבתורה ונסתרה הוי קינוי ונאסרה עליו ושותה דלא תימא נטמאה נטמאה ב' פעמים אחד לבעל וא' לבועל היכא דמיתסרא עליה בהאי זנות. לאפוקי האי דאסירא עליה וקיימא קמ"ל:

חוץ מן הקטן. דאיש כתיב ויתן איש בך את שכבתו:

ומי שאינו איש. למעוטי בהמה דאין זנות בבהמה:

גמ' **דלא כן מה אנן אמרין**. אמותרת לבעלה דקתני במתניתן פריך מאי קמ"ל דהא חזינן דשתת ולא בדקו אותה המים ובוודאי טהורה היא ופשיטא דמותרת אפי' הוא כהן:
אני אומר הזכות תלה לה. ומהו דתימא דתלינן בזכות קמ"ל:
ניחא כמ"ד כו'. פלוגתא דרבי ורבנן היא בפרקין דלעיל הלכה ה':
אלא למ"ד דניכרת ומתנוונה. הא חזינן דלא מתנוונה:
כן אנן קיימין. להאי מ"ד:
כששתת כו'. והא קמ"ל דלא תימא שזינתה באונס ולפיכך לא בדקוה המים:
מה אנוסה שבכהונה כו'. כלומר והרי אנוסה לכהן אסורה כמו ברצין לישראל לפום כן איצטריך לומר דמותרת לביתה אפי' הוא כהן דלא תלינן בהכי:
מה אם שרצים הקלים. דקילא טימאתייהו:
עשה כו'. דאין חילוק לענין טומאה בין אונס לרצון סוטה. אשת איש החמורה לכ"ש:
פרט לאונסין. דחין המים בודקין תוחה:
מה את ש"מ. היכי ילפת מהאי קרא:
ויש לך תפוסה בישראל. כלומר אפילו לישראל ושם תפוסה לה דסופ' באונס שחזרה בה ואע"פ כן אסורה שתחילת"ה ברצון היתה ומוהיא לא נתפשה דריש שלא נתפסה בתחילתה:
שאינה תפוסה בישראל. באשת ישראל דסופה לא נתפסה ואפ"ה מותרת דתחילתה באונס היתה ומרצון ילפינן לאונס דהכל תלוי בתחילתה. וכן אמרי' בבבלי כתובות דף נ"א דיצר אלבשה ואפי' סופה כאונס הויא:
שמא אינו רע לו. לעבור על האיסור ובסוף שמא אינו ערב לו הטעם:
וקיבלה. והתירה רבי יוחנן לבעלה. וכגוונא דהאי עובדא אמר בבבלי נידה דף מ"ה גבי פחותה מבת ג' כו':
תחת אישך וגו' לרבות אשת הסריס גרסינן כדקאמר במתני'. וכן גריס בספרי אישך לרבות אשת הסריס ויתן בך את שכבתו לרבות הסריס. כלומר דמרבינן הסריס לקינוי שמקנא לה ממנו אע"ג דלאו בר הכי הוא ולאו בר זריעה הוא מ"מ בר שכיבה הוא:
חוץ מן הקטן כו'. כדפרישית במתני'. ואלו שב"ד מקנין להן. אם רואין אותן שמתנהגין בפריצות:

הלכה ה

מתני' **לא להשקותה אמרו**. דהא בעינן והביא האיש את אשתו ובעלה נמי לכשיבא אינו יכול להשקותה בקינוי זה דבעינן וקינא והביא:
אף להשקותה. דלא בעינן וקינא והביא ואין הל' כרבי יוסי:

גמ' **בני ישראל וקינא**. כתיב דבר אל בני ישראל וגו' וקינא ומכאן מרבינן דב"ד מקנין לה אם אין בעלה דהציווי הוא אל כל ישראל ובבבלי יליף לה מאיש איש:
וישקינה. ויהא הקינוי על פי ב"ד קינוי להשקותה:
גזירת הכתוב הוא. גבי השקאה והביא וגו' ובעלה לכשיבא נמי אין משקה דבעינן וקינא והביא כדפירשתי במתני' וכן אמרי' בבבלי:
ולא יקנא לה. הב"ד ומאי חזית דמרבית לקינוי:
התורה אמרה וקינא כו'. כלומר כמו דמצינו להלן בריש פירקין דמרבינן ארוסה לקינוי מאת אשתו אפילו מקצת אשתו ומדחזינן דרבתה התורה אצל הקינוי מרבינן נמי הכא לקינוי ב"ד:
ביאת פסולין מנין שהיא פוסלת. מן הכהונה:
מה אנן קיימין. כלו' מהיכא ילפת לה שאר פסולין:
אם כאשת איש. ומינה ילפת לה:
חמורה היא. לא מצינן למילף מיניה לשאר פוסלין דחמורה היא דבכרת:
אם כאלמנה לכ"ג. אם מינה ילפת לשאר פסולין:
כבר כתיב והביא וגו'. כלומר דשאני אלמנה לכ"ג דלאו אשתו כלל מיקרי כדאשכחן דממעטינן לענין השקאה מוהביא האיש את אשתו דאינה ראויה לקיימה:
הצד השוה שבהן. כלו' דילפינן ממה דמצינו הצד השוה שבהן דהרי זרען פסול דמא"א ממזר הוא ומאלמנה לכ"ג חלל כדכתיב ולא יחלל זרעו אף כל שזרעי פסול ביאתו פוסלת מן הכהונה:
ואילו הן כו'. מפורש ביבמות שם:
כל שזרעו פסול. לאפוקי מצרי ואדומי שני:
כל שאת מותר בבתו כו'. ולאפוקי גר עמוני ומואבי דמותר בבתו אין ביאתו פוסלת מן הכהונה ולר' יוסי פוסל דמקצת זרעו פסול הוא וכמפורש שם:
סליק פירקא בס"ד

פרק ה

הלכה א

מתני' **כך המים בודקין אותי**. את הבעל:
שנאמר ובאו ובאו. בגמ' מפרש לה:
נטמאה נטמאה. קרא יתירא לדרשה:

רבי אומר שני פעמים כו'. רבי לא דריש אלא ריבויא דקרא בין ובאו ובאו בין נטמאה ונטמאה ולא דריש וי"ו יתירא:

גמ' **אנן תנינן**.במתני' באו באו דמכפל המקרא דריש ולא מוי"ו יתירא:

איתתניי דתני. בברייתא ובאו ובאו ומוי"ו יתירא דריש ומפרש ואזיל דמ"ד מכפל דרשינן ר' עקיבא היא דמצינו בעלמא דפליגי ר' ישמעאל ור"ע בה דר' ישמעאל לא דריש בכ"מ כפל המקראות ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם כדפליגי בזה בפ' הערל הלכה א' וכן לקמן פ"ו הל' ה' ור"ע דריש לשונות הכפולין ולא דריש וי"ו יתירא:

תני. אידך דהכי דרשינן דהמים בודקין אותו:

בוא ובה. כדמפרש לקמיה דגורעין הייי"ו קמא של ובאו מתחילתו לסופו וכמאן דכתיב בו ובה דמיא:

וכתיב כן. בפסוק בתמיה:

ומשני כהאי דאמר כו'. דגורעין התיבה לדרוש מתחילתה לסופה:

ואפי' באמצע התיב'. גורעין לדרוש כמו דמצינו דגורעין באמצע המקרא לדרשא כדמפרש ואזיל:

ויצקת עליה שמן. מנחה היא במנחת מחבת כתיב ודריש לה בת"כ ויצקת שמן מנחה לרבות כל המנחות ליציקה לפי שכל המנחות הנעשות בכלי טעונין שלשה מתן שמן כדתנן בפ' ז' דמנחות שבתחילה היה נותן שמן בכלי קודם נתינת הסולת ואח"כ נותן עליו את הסולת וחוזר ונותן שמן ובולל חוזר ונותן שמן לקיים מצות יציתה ומסיים שם וכן במנחות דף ע"ה יכול שאני מרבה אף מנחת מאפה ת"ל עליה כו' אלמא דגורעין מאמצע המקרא לסופו לדרשא:

מניין המאררים כו'. ומכאן נמי יש רמז דהמים בודקין אותו:

והא תנינן. בניחותא:

כשם כו'. בשיטה זו כמה טעיות והנכון כגי' התוס' בבבלי ריש פרקין וכן הגהתי כאן מלבד מה שכתוב שם ברישא עם אחרים נסתרה ט"ס הואוצ"ל עם אחרות נסתר כדהכא:

כשם שהיא אסורה לאחיו של בעל. כדדריש בפ"ק דג' ונטמאה כתיבי א' לבעל וא' לבועל וא' ליבם ובין יבם דבעל ובין יבם דבועל במשמע:

היא ע"י שדרכה ליאסר. בזנות על בעלה:

בין לו. בין שנטמאה עם זה שקינא לה בעלה בין שנטמאה עם אחר נבדקת כדתנן בפ"ב אמן מאיש זה אמן מאיש אחר:

אבל הוא. הבועל אע"ג דאמרינן כשם שהמים בודקין אותה כו' לא דמו בבדיקה לפי שאין דרכו ליאסר בזנות על אשתו ולפיכך לכשתשתה זו כלומר אם נטמא עם זו שקינאו לו ממנה הוא נבדק ולאפוקי אם נטמא. עם אחרת ולקמיה פריך עלה:

בדקו אותו ולא בדקו אותה. מעתה דאמרת דאין המים בודקין אותו אא"כ נטמא עם זו ואם בדקו אותו ולא אותה במאי תלינן:

אני אומר הזכות תלה לה. ולפיכך לא בדקו אותה:

ניחא כמ"ד כו'. פלוגתא דרבי ורבנן היא לעיל בפ"ג ולרבי דאמר שם הזכות תולה וניכרת דמתנוונ' היא קשיא דהרי לא הוכרה וא"א לתלות בזכות ואמאי בדקו אותי:

אלא אני אומר. ע"כ להאי מ"ד תלינן דמים מגולין שתה ונסתכן ונצבה ע"י כך ולא ממים המרים:

הכין לא הוון בעיי מיבדקוניה אלא כדון. בתמיה וכי המים המגולין יבדקו אותו כדרך וכסדר המים המרים כדאמרינן בפרקין דלעיל דהמים כי אורחייהו הן בודקין ברישא בטן כו' ואם בדיקת מים המגולין כזה הסדר הן:

אלא כו'. דע"כ צריך לומר דלא נטמא עם זו אלא עם אחרות נסתר ולפיכך לא בדקו אותה והשתא מסיק להקושיא:

ולא כן סברינן מימר כו'. דהא אמרת לעיל דדוקא אם נטמא עמה הוא דנבדק ולא עם אחרת:

ומשני תיפתר. בנידון זה דמיירי שהיה הוא מזיד והיא שוגגת בזנות זה ולפיכך בדקו אותו ולא אותה:

בדקו אותה כו'. השתא מהדר אם היה הדבר בהפך שלא בדקו אלא אותה במאי תלינן:

אני אומר כו'. דגם בו תלינן בזכות וכו' כדפרישית:

אלא אני אומר עם אחרים נסתרה. ובדקו אותה כפי קבלת השבועה אמן מאיש כו' אבל זה לא נטמא עמה:

מעתה גירש. אותה הבעל אחר ששתת דהא למ"ד הזכות תולה וניכרת אנן קיימין ומשכחת לה דגירשה אח"כ ויהא זה הנחשד עמה מותר בה ואנן סתמא תנינן כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל דמשמע כל זמן שנאסרה על הבעל אסורה עליו והרי מצינו לפעמים דעל הבעל נאסרה דהרי ניכרת דבדקו אותה ועל הנחשד מותרת שהרי לא נטמא עמה:

תיפתר. דע"כ צריך לאוקמי נמי כמו ברישא דלעולם אסורה עליו והא דלא בדקו אותו שהיה הוא שוגג כו' ונאסרה עליו בזנות זה. אע"פ שהיה שוגג מפני שהיא מזידה ונאסרה על הבעל:

הוא מזיד כו'. מילתא באפי נפשה היא דפשיטא לן היכא שנודע לנו דהוא היה מזיד והיא שוגגת דמותרת לבעלה:

גירש. אלא הא דקמיבעיא לן גירשה בעלה מהו שיהא מותר בה הבועל דהרי לא אסרה על הבעל:

איפשר לומר זה. בתמיה דהוא. מזיד בה ואת אומר הכין שתהא מותרת לו דהרי זינה במזיד עם אשת איש וודאי אסורה עליו אע"פ שלא נאסרה על בעלה:

הוא שוגג כו'. פשיטא היא שאסורה לבעלה אלא אם גירשה כו' מאחר שהוא היה שוגג וקאמר נמי דזה אי אפשר כו' שהיא יוצאה מתחת בעלה ע"י זנות זה ואת אמרת דמותרת לו אלא ודאי לעולם אסורה עליו:

ומנין שהדבר תלוי בה. לענין ליאסר על בעלה דוקא אם היא מזידה אבל שוגגת מותרת אע"פ שהוא מזיד:

לטמאה בה. דבה מיותר הוא אלא לו' בה הדבר תלוי שתקרא טמאה להאסר על בעלה:

הלכה ב

מתני' **בו ביום דרש**. כל היכא דתנינן בו ביום הוא ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה לנשיאות שנתרבו התלמידים שנינו רשות לכל ליכנס ומשום דהך דרשא דנטמאה ונטמאה נמי בו ביום הויא נקטינהו לכל הני הכא:

כלי חרש. הוא ראשון שנטמא מן השרץ שהוא אב והאוכל שבתוכו שני שנטמא בכלי:

אינו אומר טמא. כל אשר בתוכו טמא אלא יטמא למידרש ביה נמי יטמא שמטמא אחרים:

לימד על ככר שני. להכי נקט ככר לפי שהוא מצוי בתנור שהוא כלי חרש:

שמטמא את השלישי. ואפילו בחולין דקרא סתמא כתיב:

עתיד דור אחר. מן העתידים לבא שיטהר את השלישי אף בתרומה שאין לו מקרא מן התורה אלא מק"ו כדמפרשינן בגמרא:

והלא עקיבה תלמידך מבי' לו מן התורה שהוא טמא. אף בחולין ואין הלכה כר"ע דאין שני עושה שלישי בחולין אלא בתרומה:

גמ' **רבי יוסי ברבי בון אמר רב ושמואל**. פליגי בזה אליבא דר"ע:

בין בתרומה בין בחולין אמר ר"ע. דשני עושה שלישי והאחר אמר דדוקא בתרומה קאמר ר"ע:

ולא ידעין. כך שמעתי סתם דרב ושמואל פליגי בה ואין אנו יודעין מי אמר זה דבין בחולין כו' רב או שמואל:

מן מה דאמר כו'. אלא מדאשכחן דאמרי בשם רב דקאמר השלישי בא מחמת השרץ כלומר שלישי דאיירי ביה ר"ע מחמת השרץ הוא דאקרא קאי דכתיב אשר יפול מהם אל תוכו וגו' ואשרצים דכתיבי לעיל מינה דהכלי חרש נגע בשרץ והוי שני ומטמא עוד שלישי וקרא סתמא כתיב ואפילו בחולין מיירי:

הוי אומר הוא דו אמר כו'. ש"מ דרב הוא דאמר אליבא דר"ע דאפי' בחולין עושה שני שלישי:

מתני'. דמסכת טבול יום פליגא על רב דקאמ' דאשכחן שלישי בחולין:

אוכל מעשר שהוכשר במשקה. וראוי לקבל טומאה:

טבול יום או ידים מסואבות. דהן שניות לטומאה:

מפרישין מהן תרומת מעשר בטהרה. ואע"ג דהאי מעשר טבול לתרומת מעשר שבו דדינו שוה לתרומה משום דקי"ל חולין הטבולין לחלה לאו כחלה דמו אלא כחולין הן:

מפני שהוא שלישי. האוכל ואין שלישי בחולין וקשיא לרב דסתם מתני' הוא וכדאמרינן בעלמא סתם מתני' ר"מ וכולהו אליבא דר"ע:

פתר. לה רב דשאני התם דלהקל הוא דאמרו בידים מפני שהן מדבריהן מגזירת י"ח דבר והילכך אין עושין שלישי בחולין:

והא תנינן טבול יום. התם דמדאורייתא הוי שני ואין עושה ג' בחולין:

תיפתר בטבול יום בית הפרס. שנטמא בטומאת בית הפרס דהוא נמי מדבריהן:

ואפי' תימר בטבול יום ד"ת. שנטמא בטומאה מן התורה מיירי ושאני טבול יום דלא הוי שני מן התורה אלא לתרומה ולחולין טהור לגמרי הוא:

דכתיב טהור טמא. בחד קרא במים יובא וטמא עד הערב וטהר ודרשינן טהור לחולין מבעוד יום אע"פ שלא העריב שמשו ולתרומה משתחשך הוא דטהור:

התיב ר' חגיי כו'. מנא לך למידרש הכי דילמא כולי קרא בתרומה איירי והא דקרי ליה טהור למגע תרומה וטמא באכילה עד שיעריב שמשו:

כלים אמורים בפרשה. כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וגו':

אית לך מימר כו'. בתמיה וכי שייכא אכילא בהו אלא על כרחך דקרא אתייא לחלק בין תרומה לחולין:

מתניתא מסייעא לרב. דשני עושה שלישי בחולין דתנן במסכת טהרות הראשון שבחולין טמא ומטמא וקס"ד דבחולין גרידי מירי דמטמא את השני לפסול עוד שלישי:
והשני. שבחולין פוסל לשלישי ואינו מטמא לפסול עוד רביעי:
והשלישי. שבחולין:
נאכל בנזיד הדמע. בתבשיל שהתרומה מעורבת בו וקרי לה לתרומה דמע ע"ש מלאתך ודמעך וגו' וכגון שלישי זה אם מקפה חולין הוא מותר לתת לתוכו תבלין ושום ושמן של תרומה לאוכלו משום דליכא כזית בכדי אכילת פרס:
הא לעשותו דמע אסור. מדקתני בנזיד הדמע ש"מ לעשות להשלישי זה דמע עצמו לקרות עליו שם תרומה על טבל שיש לו אסור משום דהוי ליה שלישי ואי אמרת אין שלישי בחולין אמאי אסור והיינו סייעתא לרב:
ואמור דבתרה. כלומר דדחי לה הש"ס להאי דיוקא דאי דייקת הכי א"כ תאמר המשנה שלאחריה דתנן התם הראשון והשני שבתרומה טמאין ומטמאין לשלישי לפסול עוד רביעי:
והשלישי פוסל. לרביעי ולא מטמאו שיפסל עוד חמישי:
והרביעי. שבתרומה נאכל בנזיד הקודש בתבשיל שהקודש מעורב בו:
אין תימר כו'. ואי דדייקת הכא נמי כן אליבא דרב דלעשותו קודש עצמו אסור נמצאת אומר דמחלפא שיטתיה דרב וקשיא דידיה אדידיה:
דאמר ר' בא בשם רב דהשלישי בא מחמת שרץ. כדפרי' לעיל דבחולין נמי הוא:
והרביעי. הנוגע בו מותר לעשותו קודש שאין לך רביעי בקודש אלא בקדשי המקדש מקודשין כלומר בבשר קודש עצמו הוא דאשכחן רביעי ולדידך דדייקת נמי דרביעי בתרומה אסור לעשותו קודש א"כ מחלפא שיטתי' דרב:
אמר ר' חונה. ומאי קושיא ולא בתרומה אנן קיימין במתניתין דהכא דדייקינן מינה ורביעי שבתרומה ודאי אסור לעשותו קודש:
שלא להמציא בה תקלה. לקודש דאי מטהרת לה אצל קודש אתו לידי תקלה ולטהר ג"כ רביעי בקודש עצמו דאמרי האי קודש והאי קודש דתרומה נמי קודש איקרי כדכתיב ואחר יאכל מן הקדשים ואתרומה קאי אבל מה דאמר רב בחולין הוא דקאמר דשלישי הבא מחמת שרץ בחולין נמי מיירי כדפרישית וקאמר דהרביעי ממנו מותר לעשותו קודש והשתא שפיר דייקינן אליביה דרב להני תרתי מתני' ורישא דקאמר דהג' בחולין אסור לעשותו דמע הוי סייעתיה:

ואמור דבתרה. דאכתי לא קאי אדיוקא ממתני' התם דלקמן דקתני הראשון והשני והג' שבקודש כו':

אין תימר. הכא נמי לדייק כן דהחמישי שבקודש לעשותו כו' כלומר דמה שנגע ברביעי בקודש שוב אסור לקרותו שם קודש ולאכול בפני עצמו כ"א דוקא בנזיד המעורב:

וכי יש חמישי בקודש. בתמיה הא לא משכחת חמישי בקודש אלא רביעי ותו לא:

ואת אמר לית כן. על כרחך אי אפשר לדייק כן אלא הא דקאמר בנזיד הקודש לאו דוקא הוא דאפי' לאכלו לשם קודש בעצמו מותר:

והכא. נמי בנזיד הדמע לית כן דלאו דוקא הוא וליכא סייעתא לרב:

אמר ר' יוחנן השלישי בא מחמת שרץ. זהו השלישי שבחולין כדפרישית לעיל דקרי לי' בא מחמת שרץ משום דקרא דמיירי בשרץ סתמא כתיב ואפי' בחולין:

מותר לעשותו תרומה גרסינן. כדמוכח מדלקמיה וכלומר דמה שנגע בשני שבחולין טהור אפי' לקרות שם תרומה עליו:

בעי קומוי. שאלו לר' יוחנן אם אפילו כר"ע אזלא שמעתתיה:

וקאמר ר' יוסי דאפי' כר"ע. דס"ל כשמואל לעיל דלא אמר ר"ע שני עושה שלישי אלא בתרומה לבד אבל בחולין טהור לגמרי הוא ומותר לעשותו תרומה:

ולמה. וטעמא מאי:

טבול יום פסיל. את התרומה והשני שבחולין פוסל את התרומה מה מצינו בטבול יום שנגע בחולין אינו פוסלו מלעשותו תרומה אף השני שבחולין אינו פוסל את החולין הנוגע בו מלעשותו תרומה:

ה"ג ר' יוסי בשם ר' יוחנן שלישי בא מחמת שרץ מותר לעשותו תרומה ואסור לעשותו קדש. וה"פ דר' יוסי מוסיף בשם ר' יוחנן בזה דלעשותו קדש אסור דלתרומה דוקא טהור הוא אבל לא לקדש:

רבי זעירא בעא כו'. כלומר דאנן קי"ל דהשלישי אפי' מטמא הוא לקדש לפסלו לרביעי ואת אמר אכן בתמיה דלעשותו קדש אסור דמשמע הוא עצמו אסור לעשותו קדש אבל אינו מטמא בקדש:

א"ל משום מעלה. דמה דמטמאה בקדש לעשותו רביעי אינו אלא משום מעלה בעלמא כדאמרי' בחגיגה ריש פ"ג דרביעי בקדש מעלה דרבנן בעלמא היא דהוי מהני חמש בתרייתא דקחשיב שם במתני' דלית להו דררא דטומאה דאורייתא וכפי פרש"י שם:

אמר ר' שמואל כו'. ר' שמואל מוסיף על דברי ר' יוסי דאפי' עיקר טומאתו של שלישי בקדש היינו מה דאמרת אסור לעשותו קדש נמי משום מעלה בעלמא הוא דהרי לעשותו תרומה טהור הוא:

א"ר יוסי. לדידך דעיקר טומאתו נמי משום מעלה הוא א"כ ולמה גזרו עוד שיהא מטמא בקדש משום מעלה דבהך מעלה לחוד סגי מה שגזרו בעיקר טומאה שבקודש אסור לעשותו ובתרומה מותר אלא ודאי דעיקר טומאה לאו משום מעלה היא וכך קיבלנו דלתרומה מותר לעשותו ולקדש אסור אליבא דר"ע:

א"ר יודן ואפילו כרבנן כו'. כלומר דמה את מתמה בזה לר"ע דלדידך תיקשי הכי ואפילו לרבנן דאמרי אין שלישי בחולין מודו הן עכ"פ בחולין שנעשו על טהרת הקודש דעושין רביעי והיינו כמ"ד בחגיגה חולין שנעשו על טהרת הקדש כקדש דמו והכא ע"כ בחולין שנעשו על טהרת קודש מיירי דאי לא היו נזהרין בשמירתן על טהרת הקודש בלאו הכי אסור לעשותן קודש וא"כ לדידהו נמי תיקשי ולמה הוא אומר בהן מטמאה בקדש משום מעלה דבחד מעלה סגי שיהו הן עצמן שלישי ואסור לעשותן קדש וע"כ לומר דכולה חדא מעלה היא דכשאתה עושה אותו לשלישי בקדש פוסל נמי לרביעי כדין שלישי בקדש וכן נמי' לר"ע:

ולית אנן כו'. ביומיה דודאי דבר כזה צריכין אנחנו לשמוע מאדם גדול כמותך דר' יוסי סבר כמ"ד חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו אלא כחולין גמורין הן ואי אתה משכחת לה הך קושיא אליבא דרבנן:

תמן אמרין. בבבל דממה שראינו שקילס ר' יהושע את ר"ע דאמר על ריב"ז מי יגלה עפר מעיניך כו' ש"מ דהלכה כר"ע:

למדרשו קילסו. שדורש יפה המקרא יטמא יטמא אבל להורות למעשה אין הל' כיוצא בו דהלכה אין שני עושה שלישי בחולין:

דאמר ר' אחא כו' אין לוקין על השלישי שבמעשר גרסי'. כדמפרש לקמן דמעשר כחולין הוא לענין זה דאין שני עושה שלישי ואם אכלו להשלישי שנגע בשני לטומאה אינו לוקה דאלמא אין שלישי בחולין:

ואפי' כו'. ודחי לה הש"ס דממלקות אין ראיה דאפי' לר"ע דאמר השני עושה שלישי מ"מ אינו לוקה על השלישי שבמעשר כדמפרש טעמא:

למה. אינו לוקה:

טבול יום פוסל. את התרומה:

והשני. לטומאה פוסל לתרומה מה מצינו בטבול יום שאוין לו מגע כלל אצל חולין דלחולין לא בעי הערב שמש אף השני כו' כדמקיש לעיל ולר"ע מיהת מקיש לה לענין מלקות דאינה לוקה על הג' שבמעשר דכחולין הוא למניין טומאה כדלקמיה:

כמניין החולין. כדרך שמונין לטומאה בחולין ראשון ושני ותו לא כך מניין המעשר ואתייא כהאי דאמר כו' באכל חולין אנן קיימין גרסי':

הא דר"ל לא ידעתי אהיכא וחפשתי בכל התלמוד הזה ולא מצאתי. ונראה דקאי אהא דתנן בפ"ב דחגיגה נוטלין לידים לחולין ולמעשר ורמי לה התם מהא דתנן ריש ביכורים התרומה והביכורים כו' וטעונין נטילת ידים והערב שמש מה שאין כן במעשר ומשני כאן באכילה אם אכל חולין צריך נטילת ידים כדאמר התם משום סרך תרומה כאן לנגיעה וכן איתא בבבלי התם לחד תירוצא והשתא קאמר דשמיע ליה לר"ל דמפרק נמי הכי דבאכל חולין עסקינן:

ואהן פירקא. והרי שם מעשר נמי שנינו וע"כ דמעשר וחולין שוין הן לענין זה וכר' אלעזר:

ואפי' ראשון שבו. אפי' ראשון לטומאה במעשר שני:

אינו מחוור. אין ברור לנו דלוקה עליו באכילה דהרי לא כתיב ביה לאו בהדי' כדמפריש ואזיל:

לא אוכל. בוידוי מעשר כתיב לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא אוכל אין כתיב כאן כלו' דאינו כלאו דעלמא אלא דרך וידוי בעלמא הוא שאומר לא אכלתי וגו' וכדמסיק ר' אבא מרי מנין דלא חשיב לאו דכתיב ככל מצותך וגו' כמי שאינו מחוור כלומר דמתודה שלא עבר על המצוה שלא לעשות המצוה כתיקונה אם היה אוכלו בטומאה אבל אין כאן לאו:

מפני מה אמרו השני שבחולין כו'. כדתנן פ"ב דטהרות:

מפני הידים. שאינן אלא מטומאת דבריהם ומטמאות משקה חולין להיותו תחילה כדתנן בפ"ח דפרה כל הפוסל את התרומה מטמא את המשקה להיות תחילה לטמא אחד ולפסול אחד:

ה"ג אי מה הידים ספיקן לטמא את אחרים טהור אף השני ספיקו לטמא את אחרים טהור. ובניחותא היא כלומר דר' מנא מסיק למילתיה דהואיל והשני שמטמא משקה חולין מידים הוא דילפינן בק"ו אמרי' דיו לבא מן הדין להיות כנדון דמה הידים ספיקן לטמא את אחרים טהור כדתנן פ"ד דטהרות ספק ידים ליטמא ולטמא וליטהר טהור ואם ספק הוא אם טהורות או טמאות הן ונגעו באוכלין ומשקין או אם הם טמאות וספק נגעו ספק לא נגעו טהורין אף השני אם ספק נגע באוכלין ומשקין ספק לא נגע ספיקו טהור:

התיב ר"ח לר' מנא כו'. שיטה זו ע"כ אי אפשר לפרש אלא אליבא דיחידאה דהרי בהדיא שנינו בטהרות שם בהספיקות שטיהרו חכמים דקחשיב התם ספק ידי' כו' ספק דברי

סופרים כגון אכל אוכלין טמאין ושתה משקין טמאין ספקן טהור. וכמו דאם ספק אכל או שתה דטהור הוא כן נמי אם ודאי אכלן או שתן והספק נולד בזולתן ספקן טהור וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפירוש בחיבורו פ' ט"ו מהל' אבות הטומאות הלכה א' וז"ל שם ספק ד"ס כיצד ספק אכל איכלין טמאין או שתה משקין טמאין ספק שלא אכל ושלא שתה כו' וכן אם אכל אוכלין טמאין או שתה משקין טמאין כו' ספק נגע בטהרות ספק לא נגע הרי אלו טהורות. ומוצאתי בתוספתא פרק ה' דטהרות והביאה הר"ש ז"ל שם וז"ל לפי גירסתו כל שספיקו טהור ספק תולדתו טהור כל שספיקו טמא ספק תולדתו טמא וכשם שאוכל אוכל ראשון ואוכל אוכל שני ושותה משקין טמאין ספיקן לטמא את אחרים טהור כך המשקין הנוגעין בו ספיקו לטמא אחרי' טהור ורבי יוסי בר' יהודה אומר המשקין הנוגעין בו כנוגעין בשרץ וכשם שהראשון עושה שני ושני עושה שלישי כך ספק ראשון עושה ספק שני וספק שני עושה ספק שלישי ע"כ ופי' שם הוא ז"ל כל שספיקו טהור כגון האוכל אוכל ראשון ואוכל שני ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור כך תולדתו דהיינו משקין הנוגעין בו ספק נגעו ספק לא נגעו באחרים טהור כל שספיקו טמא כגון אב הטומאה מד"ס כדתנן אבל אב הטומאה מדברי סופרים כגון דם תבוסה ונכרים שעשאום כזבים וכיוצא באלו ספיקו טמא. וכשם שאוכל אוכל ראשון ספק טמאין ספק טהורין ספיקן טהור כך משקין הנוגעין באוכל אוכלין טמאין ודאי ספק נגעו בתרומה ספק לא נגעו ספיקן טהור. ור' יוסי בר' יהודה פליג דמשקין הנוגעין בו באוכל אוכל ראשון ואוכל שני כנוגעין בשרן כלומר דתחילה הוו וכשם שהראשון עושה שני כו' כך ספק ראשון עושה ספק שני כו' דמחמיר בספיקן דקסבר טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא וכדעת ר' יהודה אביו בברייתא. דבבלי פסחים דף ט"ז דדריש יטמא דמשקין בלשון יטמא כר"ע וכדלקמן. והשתא מפרשינן הכא אליבא דר' יוסי בר' יהודה וה"פ הרי אוכל אוכלין טמאין ושותה משקין טמאין ספיקן לטמא את אחרים טמא כו' כלומר כמו דמחמיר בנולד הספק באוכלין ומשקין גופייהו אם הן טמאין או טהורין כדקאמר ספק ראשון עושה ספק שני כן נמי אם אכל אוכלין טמאין כו' ודאי והספק נילד בנגיעה דהרי דינן שוה כמו דאמרי' לת"ק לקולא כן לר"י בר"י לחומרא:

והמשקין היוצאין מהן. כלומר הנוגעין בהן באוכל אוכלין טמאין כו' אם נולד הספק בנגיעת אחרים נמי ספיקן טמא לר"י בר"י דמחמיר בספקן. א"נ משקין היוצאין מהן ממש דהרי הן כמשקין הנוגעין בו כדתנן בריש פ"ב דטבול יום שאר כל הטמאין בין קלין בין חמורין המשקין היוצאין מהן כמשקין הנוגעין בהן אלו ואלו תחלה וחלין היינו

האוכל אוכלין טמאין והשותה משקין טמאין כדפי' הרמב"ם ז"ל בפתיחתו מסדר טהרות וכן בחיבורו פ' עשירי מהלכות הנזכר הל' ד':

והא שני שהוא דבר תורה כו'. בתמי' השתא מסיק להתיובתא דהרי בטומאה דרבנן האוכל אוכלין טמאין כו' דקחשיב מחמרינן בספיקן ושני בחולין שהוא דאורייתא אמרת ספיקו לטמא את אחרים טהור:

אמר רבי מנא קומי ר' חנינא גרסינן:

ולא בתרומה אנן קיימין. התם בתוספתא כדפרישית דהספק אם נגעו בתרומה או לא ולפיכך מחמיר ר' יוסי בר"י בספקן אבל הכא בחולין איירי כדאמרי' דילפי ק"ו מידים דשני בחולין מטמא משקה חולין והילכך מקילינן בספקו:

אמר לי ר' חנינא ואפי' תימר בתרומה אנן קיימין. מה בכך לא יהא אלא בתרומה עסקינן אפ"ה מנא לן להחמיר בספק:

מה אית ליה טמא יטמא דבר תורה. מאן אית ליה האי דרשה טמא יטמא במשקין:

לא ר"ע. בתמיה כדאמרינן לקמן דר' יוסי דריש אליביה טמא יטמא במשקין כמו דס"ל טמא יטמא במתני' דס"ל טומאת משקין לטמא אוכלין דאורייתא אבל אנן לא ס"ל הכי אלא יטמא על טומאת עצמן ואין להם טומאת אחרים מן התורה אלא מדרבנן והדר' קושיא לדוכתה דמחמיר במשקין בספקן לטמא אחרים דמדרבנן הוא אפי' בתרומה ושני בחולין דטומאתו דבר תורה קאמרת ספיקו לטמא אחרים טהור:

תמן אמרין. אמר המחבר ראיתי לכתוב כאן ולפרש בקצרה לפי כוונת החיבור והרוצה לעמוד על הדברים ולעיין בהם כדי להבינם על בוריים יעיין במראה כי שם ביארתי הכל סוגיי' הבבלי לפי שיטת רש"י והתוס' ושיטת הרמב"ם ז"ל עם מה שפירשתי דבריו ואז יראה ויבין מה ראיתי ומה הגיע לי על ככה אשר הוספתי לבאר ולהרחיב הדיבור בפי' שיטה זו כי עמוקה היא עד מאוד והענין קשה ההבנה צי אדיר לא יעברנה:

תמן. בבבל אמרין שתי שאילות שיאלן חגי הנביא להכהנים כדכתיב כה אמר ה' צבאות שאל נא את הכהנים תורה לאמר הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל היקדש ויענו הכהנים ויאמרו לא. ואיידו דאיירי לעיל ברביעי בקדש מייתי לה הכא:

נזיד. הוא תבשיל כמו ונזיד עדשים:

היקדש. אם יטמא כמו אל תגע בי כי קדשתיך:

שתי שאילות. אחת לשאר טומאות ואחת לטומאת מת כדמפרש ואזיל:

אחת השיבו אותו כראוי. דלא אישתבשו בה:

בשר קודש בכנף בגדו. כלומר דמפרש בשר קדש קדש ממש והכנף היא לעולם תחילה דאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה יהיה מה שיהיה מאיזה אב הטומאה אשר נטמא:

בשר קדש. שנגע בכנף זה הוי שני:

לחם ונזיד שלישי. דאל הלחם ואל הנזיד דקאמר כמו אל הלחם או אל הנזיד. וזהו כגוונא שפירשו התוס' דחשיב להנהו דמאכל לחדא:

ויין ושמן ומאכל רביעי. דהני תלתא חשבינהו נמי לחדא דאו או קאמר. וזהו כפי פירוש הרמב"ם ז"ל לשיטתו וכטעמא דפרישית שם:

וכי יש רביעי בקדש. זה הוא ששאלן אם יש רביעי בקודש:

לא השיבו אותו כראוי. מפני שיש רביעי בקודש דקסבר כבר גזרו על רביעי בקודש:

ויאמר חגי וגו'. זו היא שאלה השניה ומפרש דהא דקאמר אם יגע טמא נפש דעתו על הכנף שאם תהי' הכנף טמא נפש שנגע במת והוי אב דסבר האי ש"ס דלא נעשה הכלי אבי אבות כמו המת עצמו. וזהו כסברת ר"ת והגאונים החולקים על הרמב"ם דלא אמרינן חרב הרי הוא כחלל אלא בכלי מתכות דוקא כאשר ביארתי שם:

ונגעיה. הכנף טמא נפש בכל אלה דהוי בשר קדש ראשון לחם ונזיד שני יין ושמן ומאכל שלישי היטמא:

ויענו הכהנים ויאמרו יטמא השיבו אותו כראוי. דהא טמא הוא עכ"פ ואף דלא ידעי מרביעי בקדש זו התשובה כראוי וכהוגן היתה:

דאמר ר' ירמיה כו'. האי דאמר כמו אמר ופליג הוא וכן מצינו הרבה כזה בהאי ש"ס וכל מקום שהוא ראיה וסיוע אומר על הרוב כהאי דאמר. כלומר דר' ירמיה חולק על הרישא דאמרי תמן שלא השיבו אותו כראוי אלא דאמר בשם ר' יוחנן דהכא קודם עד שלא גזרו עדיין רביעי בקדש שאלן ובשניהם כראוי השיבו אותו:

ולמה הוא מקללן. לר' ירמיה דקאמר דלא אישתבשו כלל א"כ למה הוא מקללן כדכתיב ויען חגי ויאמר כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני נאם ה' וכן כל מעשה ידיהם ואשר יקריבו שם טמא הוא:

כאינש דבעי עילה על חבריה. לא מפני תשובתן אמר להם כך אלא כאדם המבקש עלילה על חבירו וכדי להוכיחן בדברים. וכעין דאמר בבבלי שם להאי מ"ד דלא אישתבש כהני דמתוך שקילקלו מעשיהם לאחר זמן היה מתנבא ואמר להם כן:

וביתא מה אכפה ליה לא דו אמר כו'. וכי מה איכפת לו להזכיר כאן מטומאת הבית אשר המה מטמאין בהקרבתם דמי לא אמר להם גם מהקרבת הבית כדכתיב ואשר יקריבו וגו' והא לא שייכא להעלילה אם עכשיו תשובתם כהוגן היתה:

כמה דאמר ר' סימון כו'. בסנהדרין דגולגולתו של ארנן היבוסי שמכר הגורן לדוד למקום המזבח מצאו אותו תחת המזבח כשבדקו וטיהרו את הבית בביאתן מהגולה וע"ז היתה כוונת חגי להוכיחן על ששהו עד הנה בטהרת הבית:

ר' אחא אמר בקיאין היו בהיסיטות. ר' אחא מפרש בשר קודש נמי לשון טומאה כמו היקדש אלא דכוונת חגי היתה בשתיהן על טומאת מת ובשאלה הראשונ' השיבו אותו כראוי ולא בשני' שלא היו בקיאין במדפות כדמפרש ואזיל:

הן ישא. מלשון משא והיסט:

שאלן. אם טמא מת מטמא בהיסט וזהו אם ישא איש בשר קודש בכנף בגדו כלו' שיסיט טמא מת בכנף בגדו ובשר קודש היינו אדם שנטמא במת והא דקאמר ונגע בכנפו אל הלחם וגו' לא דחשיב הכא מדרגות הטומאה אלא כולהו או או קאמר ורבוי שאלות הן לומר שאם יסיט בכנף את הטמא מת ואת האוכלין ומשקין היטמא:

השיבו אותו כראוי שאין טמא מת מטמא בהיסט. כדתנן בפ"ה דזבים דאבות הטומאות המטמאו' בהיסט הן הזב והזבה והנדה והיולדת והמצורע והמשכב ומושב. אבל לא טמא מת כ"א המת עצמו הוא דמטמא במשא ובהיסט:

שאלן. בשאלה שני' אם טמא מת עושה מדף. מדף הוא מלשון עלה נדף כלומר טומאה קלה לטמא אוכלין ומשקין כמו הזב והזבה כו' דמצינו בהם דעושין מדף לבגדים שעל גביו לטמא אוכלים ומשקין אבל לא אדם ולא כלי חרס כדתנן ריש פ"ה דזבים וזהו ששאלן אם יגע טמא נפש בכל אלה לו' אם יגע לבגדים שעל גביו אם הוא טמא מדף:

לא השיבו אותו כראוי שאין טמא מת. ואפי' המת עצמו אין עושה מדף אם אינו מאהיל עליו כגון בעלייה מפסקת שאם המת בבית סמוך לשמי הקורה וכלים ואוכלין ומשקין בעלייה ונכפפין הנסרים שבעלייה מכובד הכלים ומכבידים על המת דבזב בכה"ג מטמא ובמת טהור כדתנן בפ"ד דזבים חומר בזב מבמת שהזב עושה משכב ומושב מתחתיו לטמא אדם ולטמא בגדים ועל גביו מדף לטמא אוכלין ומשקין מה שאין המת מטמא:

ר' תנחומא. קאמר כו' דס"ל נמי בהא כר"י דלא אישתבשו כלל אלא דאינו מפרש הכתוב כמו דאינהו מפרשי יין ושמן ומאכל לחדא אלא דס"ל אל כל מאכל דוקא הוא. וזהו כשיטת התוס' אליביה דשמואל. וחמישי בקודש שאלן והשיבו אותו כראוי דאין חמישי בקודש ובשאלה השני' אם יגע טמא נפש בכל אלה כלומר בבשר קדש כו' דבשר קדש

תחלה לחם ונזיד שני ויין ושמן שלישי ומאכל רביעי ואמרו יטמא וכראוי הוא דכבר גזרו על רביעי בקדש:

תני אמר ר' יוסי. ברייתא בבבלי בפירקין:

מנין לרביעי בקדש שהוא פסול. ולא אמרינן טהור הוא כבתרומה:

מחוסר כיפורים. בטומאת הצריכות קרבן כגון זב וזבה ויולדת ומצורע:

שאינו פוסל בתרומה. כדתנן בפ' י"ד דנגעים טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים ובבבלי פ' הערל דריש לה מקראי:

שלישי שהוא פסול בתרומה. כדיליף לקמן בק"ו מטבול יום:

אינו דין שיפסול בקדש. לעשות רביעי:

הרי למדנו לשלישי. לקדש מן הכתוב כדאמר התם דכתיב והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל מי לא עסקינן דנגע בשני דהא בכל טמא כתיב ושני איקרי טמא דכתיב כל אשר בתוכו יטמא והאי בבשר שלמים כתיב דקדש נינהו:

ולרביעי מק"ו. כלומר מעתה דשלישי מפורש בקר' ילפינן לרביעי מק"ו ולא אמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה התרומה עושה שלישי ותו לא אף קדש שלישי ותו לא דא"כ מיפרך ליה הק"ו דהא משום שלישי לא איצטריך דלמדנו מן הכתוב וכי אתא ק"ו לרביעי הוא דאתא:

התיב ר' יוחנן. על ק"ו דר' יוסי:

האוכל הבא מחמת טבול יום. שנגע בטבול יום והוא של קדש או של תרומה יוכיח שפסול בתרומה מן התורה דבכלים נמי הערב שמש כתיב בהו במים יובא וטמא עד הערב וטהר ואינו אלא לנגיעה ואינו עושה רביעי בקדש דקי"ל. בטבול יום כשם שפוסל את התרומה כך פוסל את הקדש ואינו מטמאו לפסול מה שיחזור ויגע בו וזו היא תשובה לר' יוסי דלדידי' הכי נמי נדרוש להאי ק"ו שיפסול אוכל הבא מחמת טבול יום את הקדש ומה מחוסר כיפורים שמותר בתרומה פסול בקדש אוכל הנוגע בתרומה שפסול בתרומה אינו דין שיעשה רביעי בקדש:

רבי חייא בשם ר' יוחנן אתייא כו'. כלומר דר"ח אמר בשם ר' יוחנן עוד תשובה אחרת על ק"ו דר' יוסי דמצינו לר' יוסי דאמר טומאת משקין לטמא אוכלין דאורייתא כדתנן פ"ד דטהרות ומפרש טעמיה דאתייא דברי ר' יוסי בשיטת ר"ע רבו:

כמה דר"ע אמר. במתני' יטמא דאוכלין דרשינן יטמא לאחרים וכן ר' יוסי דריש יטמא דמשקין דכתיב וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא ודרשינן יטמא לאחרים והיינו לאוכלין וא"כ השתא נמי לידרוש ק"ו על רביעי בתרומה שיהא פסול ומה

טבול יום שמותר בחולין פסול בתרומה שלישי שפסול בחולין דהא בשיטת ר"ע רבו אמר למילתיה דאפי' בחולין שלישי פסול דקרא סתמא כתיב אינו דין שיפסיל רביעי בתרומה:

ר' אבהו כו'. פליג אהא דאמר אליבא דר' יוסי דדריש רביעי מק"ו דלא צריך אלא מקרא קדרישׁ:

והבשר וגו'. קרא דלעיל וכתיב התם באש ישרף:

סוף טמא לא יאכל. כלומר דדריש לה מייתורא דלא יאכל דהא כתיב באש ישרף אלא אפי' סוף טמא היינו הנוגע בזה השלישי והוא רביעי לא יאכל:

עד כדון. עד כאן לא שמענו מדרשת ר"ע לטמא אחרים אלא באוכלין שניטמו באויר כלי חרס כו' כדכתיב וכל כלי חרש אשר יפיל מהם אל תוכו וגו':

מה אם הכלים שאינן מטמאין מאויר כלי חרס. כדתניא בת"כ פ' שמיני יכול אף הכלים מטמאין מאויר כלי חרס ת"ל אוכל דכתיב התם מכל האוכל אשר יאכל אוכלין מטמאין מאויר כלי חרס ואין כלים מטמאין מאויר כלי חרס:

הרי הן מטמאין כשרץ לטמא אוכלין. כלומר לטמא אחרים כשרן שהוא מטמא אחרים:

עד כדון כר"ע. זו דברי ר"ע דדריש לשלישי מן התורה:

כר' ישמעאל. אבל לר"י שמענו דלית ליה שלישי מן התורה אלא מק"ו הוא דדריש ליה לתרומה וכן לקדש כדתני' בברייתא דלקמי':

זה ראשון שנגע בכל טמא. דלא דריש ליה בכל טמא לרבות כר' יוסי אלא אאשר יגע קאי:

דנין לו דין מן הדין. כלומר אחר שלמדנו שלישי בתרומה בק"ו מטבול יום דנין לו עוד מן זה הדין ק"ו לרביעי שיהא פסול בקדש:

שיהא הכל משועבד להל'. בין שלישי בין רביעי למדין אנו מהלכה כלומר מדין ק"ו דלא דריש ליה מקרא מטעמן דאמרן:

הלכה ג

מתנ' מגרשי. רחבה פנויה מזריעה ומאילנות לנוי העיר להיות לה לאויר:

ואלפים אמה. לא הוזכרו לתתם ללויה ולא נאמרו אלא ליציאת תחום שבת:

שדות וכרמים. ואלפים סביב נתנו ללוים מהם הניחו אלף סביב העיר למגרש והשאר שדות וכרמים ואין הלכה כר"ע:

גמ' **צא מהן אלף אמה**. סביב לעיר למגרש:

נמצא רביע מגרש. כדמפרש לקמיה ופליגי הני אמוראי דלקמן בפירושא להא דקאמר רביע והרי פלגא הוי וכן פליגי בהא בבבלי עירובין דף נ"ו:

רביע מאלף. כלומר דמגרש העיר עולה לחשבון רביע מכל חלקי אלף על אלף שיש בכל חלק הלוים שנותנין להן והיינו כדרבא שם דאמר משכחת לה במתא עגולתא דהוי תרי אלפי אתרי אלפי. והוא דהרי אתה רואה בעיר מרובעת אלפים על אלפים אם תחלוק אותה שתי וערב הרי יש בה ד' רבעין של אלף על אלף וכשאתה נותן לה תחומין של אלפים על אלפים לכל צד הרי יש בתחומין ט"ז רבעין של אלף על אלף וכן יש בתחומי הקרנות ט"ז רבעין של אלף על אלף שהרי כשמדדת התחומין מן העיר אלפים לאורך ולרוחב יש כאן פגימה בכל קרן וקרן וצריך אתה למלאות לכל פגימת הקרן ג"כ בטבלא של אלפים על אלפים נמצא עולה חשבון חלק הלוים העיר ותחומיה וקרנותיה לשלשים וששה רבעין של אלף על אלף צא מהן למגרש אלף על אלף סביב לכל העיר תמצא במגרש שנים עשר רבעים של אלף על אלף והן שמנה מהתחומין וארבעה מהקרנות שהרי הוצאת מגרש לכל תחום אלפים באורך על פני העיר ורוחב אלף להלן מן העיר ותמצא בכל צדדי התחומין שני רבעין של אלף על אלף למגרש וכיון שנתת אלף בליטת מגרש לד' רוחות צריך אתה ליתן טבלא של אלף על אלף לכל קרן הרי ארבעה מהקרנות נמצא עולה חשבון המגרש שהוא שנים עשר רבעין שליש מכל חלק הלוים שהם שלשים וששה רבעין וכל החשבון הזה אשר חשבנו הוא בעיר מרובעת והיה המגרש נמי בסביב בריבוע ולפיכך עלה חשבון העיר ומגרשיה ד' אלפים על ד' אלפים מרובעין שהן י"ו רבעין של אלף על אלף והיה מהן שלשה חלקים למגרש והן שנים עשר רבעין וחלק הרביעי להעיר והן ארבע רבעין ולפיכך היה חשבון המגרש חלק שלישי מכל סך חלק הלוים כמו שאמרנו אבל אנן במתא עגולתא עסקינן וכן מגרשיה סביב עגולין ואע"פ שתשוב העיר עגולה ומגרשיה עגולין מכל מקום לענין חלק הלוים ולענין תחומי שבת אנו מוסיפין עליה ריבועא עמה ותחומיה וקרנותיה אלפים לכל רוח הרי חלק הלוים סך הכל ששה אלפים על ששה אלפים שהן ל"ו רבעין של אלף על אלף והעיר באמצעיתן עגולה אלפים ומגרשי' סביב לה אלף עגולין נמצאת עיר ומגרשיה ד' אלפים על ד' אלפים עגולין ואם היו מרובעין היו בה י"ו רבעין השת' דעגולין נכה מהן ריבעא דהמרובע יתר על העיגול רביע והוו להו שנים עשר ומהן שלשה חלקים למגרש וחלק הרביעי לעיר דהוי במגרש תשעה חלקים של אלף על אלף ותשעה מכל חלק הלוים שנותנין להן דהן שלשים וששה רביע הוו. וכן אתה מוצא כזה במתא עגולתא דהוי אלפא על אלפא דהוו להו חשבון התחומין והקרנות עשרים וארבעה רבעין לפי החשבון הזה ובלא חשבון העיר עמהן דמגרש רביע אתחומין ואקרנות מפרשינן וכדאביי שם ונמצא כשתחשוב לפי חשבון זה העיר עגולה ומגרשיה סביב עגולין הרי הן ג' אלפים על ג' אלפים עגולין

ואם היו מרובעין היו בהן תשעה רבעין של אלף על אלף שמנה למגרש והתשיעי לעיר ועכשיו שהן עגולין נתמעט רביע המגרש ורביע העיר והוו להו ששה חלקים של אלף על אלף למגרש וששה מכ"ד רביע הוו ובין לרבא ובין לאביי דהתם אנן מפרשינן הכא שפיר הא דרב אמר רביע מאלף לומר רביע מכל חלקי האלף סביב:

ואפי' תימר רביע מכל צד רביע הוא. כלומר דר' יצחק מפרש כרבינא דהתם דלא תימא במתא עגולתא עסקינן דאפי' תימא במתא מרבעתא דהוי תרי אלפי על תרי אלפי ולא דקאמר מגרש רביע מכל חלקי האלף סביב אלא מכל צד רביע הוא דקאמר והיינו אם נחשב בעיר מרובעת שהיא אלפים על אלפים הוי להו תחומין ט"ז רבעין וכן לקרנות ט"ז רבעין של אלף על אלף כמו שאמרנו נמצאו מגרשי התחומין הן שמנה רבעין והוו להו רביע מהתחומין ומהקרנות שהן שלשים ושתי' דקסבר אין מגרש לקרנות והיינו דקאמר מכל צד רביע הוא כלומר המגרש שאנו חושבין הוא מכל צדדי העיר לבד ולא סביב בקרנות והן הן רביע מהכל בלא חשבון העיר עמהן:

מאן דמרבע כו'. גרבין כמו מדות וצדדין כלומר דפרושי קא מפרש למילתיה ועל חשבון הרצועות שהן בתוך המרובע קאי דהרי מי שמרבע רבוע השוה בכל צדדיו שהוא ד' על ד' צריך שיהא בתוכה ששה עשר רצועות של א' על א' וכן חשבון העיר ומגרשיה אם היו סביב ד' אלפים על ד' אלפים והיו בה ט"ז רבעים של אלף על אלף אבל אין אנחנו מחשבין למגרש סביב מטעמא דאמרנו ולפיכך היו בכל צדדי המגרש רביע כמו שביארנו:

כהדא לבנה. כלומר דר' מנא ור' אבין פליגי נמי בפלוגתא דר' ירמיה בשם רב ור' יצחק ור' מנא משער בעיר עגולה ונתן סי' כהדא לבנה שעגולה היא וכדפרישית:

ור' אבין. מפרש כר' יצחק בעיר מרובעת ומשער כהדא רצועה כמו שחולקין ברצועות השוות במרובע השיווי:

ר' אושעיה. נמי כר' אבין ס"ל ונתן מאה על מאה סימן דמשער כהדא דסיקרין כמדות המרובעות של הסוחרים ומוכרי התבוא':

חמשין על חמשין בית סאה. איידי דאיירי במדת שטח המרובע קאמר לה ומביא ראיה להא דלעיל דהרי מקום שזורעין בו בית סאה מחזיק חמשים על חמשי' ואם יש כאן מאה על מאה מרובעין תמצא בו בית ד' סאין דבמאה על מאה יש ד' פעמים חמשים על חמשים כזה ומייתי עלה עובדא כהדא דריש גלות' השליכו עליו מס ליתן להמלך חדר א' של ארבעים על ארבעים וימלאהו חטין:

אמר ליה פייסין. נתן לו עצה שיפייסן ויקחו ממנו חדר אחד של עשרים על עשרים עכשיו יעוד חדר אחד כ' על כ' לאחר זמן ומתוך כך לא יבינו ויסברו שממלא להם שאלתם:

ואת מיתגר פלגא. יבין כך אתה נשכר החצי שהרי במרובע מ' על מ' יש ד' פעמים כ' על כ':

אין מקדרין. כמו מקדרין בהרי' דאמרי' בעירובין פ"ה ולשון נוקבין הוא דכשמודד תחומי שבת והגיע להר ואינו יכול להבליע מדרונו שהוא יותר מחמשים אמה לפי מדת החבל אשר מודד בו ואז צריך למדוד גם המדרון רואין כאלו נוקבין אותי ומודדין דרך הנקב למעט מדת מדרונו כדאמרינן שם שהתחתון נותן את החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו ונמצא מתמעט המדרון חצי קומתו של אדם:

לא בערי הלוים. כשמודדין תחום ערי מקלט לקלוט כדתנן בפ"ב דמכות כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט:

ולא במקום עריפה בנחל. בעגלה ערופה כשמודדין לידע איזו העיר הקרובה אל החלל אין מקדרין בהן אלא מודדין הרים וגאיות כקרקע חלקה כדמפרש בבבלי עירובין טעמא דמדידתן של תורה הן:

ניחא. כהאי מ"ד דאמר במתני' דדרשינן אלף אמה מגרש ואלפיים אמה דקאמר תחום שבת ואין אנו למדין כלום מערי מקלט ניחא דאע"פ דשם אין מקדרין בתחום שבת מקדרין דלהקל אמרי' בהן:

ברם. אבל למ"ד דלא קאי אתחום שבת ולא מצינן לה רמז במקרא אלא מתחום דערי מקלט ילפינן כמו דכתיב בהו אלפים כן נמי לתחום שבת קשיא דלעיקר לערי מקלט אין מקדרין ולטפילה שלמדו ממנה מקדרין בתמיה ולא משני מידי ובמכות שם קאמר בפשיטות דלא אתייא אלא כהך מ"ד שיש רמז במקרא לתחום שבת:

ומנין שלא היו קוברון כו'. איידי דאירי בערי הלוים הכא מסיק לה למילתייהו:

ולא ניתנו לקבורה. להלוים שיהיו קוברין בהן אבל הרוצח אם מת שם תהא קבורתו וכן אמרי' בבלי מכות דף י"ב:

הלכה ד

מתני' **שאין ת"ל לאמר**. שאין דומה לשאר לאמר שבתורה שהשכינה מדבר למשה לאמר הדיבור לישראל אבל כאן אין לומר כן:

כקורין את ההלל. מפרש בגמ':

כקורין את שמע. בבבלי מפרש בברייתא כסופר הפורס על שמע בבה"כ שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו וקורין כולן יחד וכך שרתה רוח הקדש על כלם וכוונו יחד את השירה ככתבה:

גמ' **לקטן**. כקטן שמקרא את ההלל דתנן בפ"ג דסוכה מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרים וכן ענו אחרי משה על כל דבר ודבר:

לגדול שהוא מקרא את ההלל. לציבור להוציאן ידי חובתן שעונין אחריו ראש הדבר כדאמר התם ואם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה וכן ענו אשירה אחר כל דבר ודבר שאמר משה ובבבלי מהפך הגירסא דברי רבי עקיבה לדברי רבי אליעזר וקאמר התם טעמייהו דכולא עלמא מלת לאמר דרשי מר סבר לאמר אמילתא קמייתא ומר סבר לאמר אכל מילתא ומילתא:

היה מוטל עולל כו'. כדדריש בבבלי שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז עולל גדול מיונק:

במקהלות. כשנקהלו על הים:

ממקור. אם אותם שבמקור:

את רועה הצאן אין כתיב כאן. דלא הוי קאי אלא על משה:

אלא את רועה צאנו. לרבות:

מלמד כו'. כלומר שעל כלן שרתה רוח הקדש ואמרו כלם שירה כמשה:

מה תלמוד לומר לאמר. להאי מ"ד שכלם אמרו שירה כאחד:

לאמר לדורות. שיזכירו תמיד בכל יום את השירה הזאת:

כהדין פסוקא. כמי שמזכיר תחילת הפסוק והן גומרין אחריו כך התחיל להם משה ושרתה רוח הקודש עליהם לגמור את הפסוק כלו. אתנדבו ראשי עם. דהיה לו לומר בפרוע וגו' התנדב עם ולפיכך דריש לה בל' ציווי שצריך שיתנדבו לומר שירה כשהקב"ה עושה להן ניסים:

התיבון. על זה הרי גאולת מצרים דלא אמרו שירה:

שנייא היא. התם שעדיין לא היתה גאולתן שלמה:

שהיא תחילת גאולתן. על הים היתה עיקר גאולתן שראו בבירור שיצאו לחירות עכשיו מפגרי האנשים חטאים שהיו משעבדין בהן:

הרי גאולת מרדכי ואסתר. דלא אמרו שירה:

שהיו בח"ל. ואין אומרים הלל על נס שבח"ל אחרי שבאו לארץ:

ואית דבעי מימר. דה"ט דלא אמרו שירה דמרדכי ואסתר משונאיהן הוא דנגאלו ולא נגאלו מן המלכות לצאת לחרות כדאמר בבבלי מגילה דאכתי עבדי אחשורוש אנן:

הלכה ה

מתני' **מאהבה**. שאהב את המקום:

הדבר שקול. משקלו שוה ואינו מכריע לכאן ולכאן יש לו הכתוב בוי"ו ומשמעותו כאלו היה לא באל"ף ויש לא באל"ף ומשמעותו כלו הכתוב בוי"ו דכתיב בכל צרתם לא צר וזה ודאי כלו בוי"ו דהא כתיב ומלאך פניו הושיעם:

הן יקטלני. הלא הוא הורגני לא איחל לו עוד או לו אני איחל:

גמ' **חי אל**. לשון שבועה ונדר הוא:

אא"כ אוהבו. ומכאן נמי ראיה דמאהבה עבד:

גם הוא לי לישועה. עדיין מצפה אני לישועתו ומזה נמי ילפינן דמאהבה עשה:

עשה מאהבה עשה מיראה. כלומר אף שתעשה מאהבת השם מ"מ תשים גם יראתו נגד פניך ועל יראת רוממות אמרו:

שאם באתה לשנוא. התורה והמצוה להשליך אחרי גוך:

שאם באתה לבעט. ביסורין אם יבאו עליך:

שבעה פרושין הן. בבבלי פ"ג דף כ"ב גריס לה והתם מפרש בענין אחר:

טעין מצותיה על כתפי'. להראות לבריות:

אקיף לי. המתן לי מעט שאני רוצה לעשות מצוה ואין לי פנאי לדבר עמך:

ומקזז הדא עם הדא. שהוא מקיז ומנכה העבירה נגד המצוה וחושב בדעתו שהמצוה תכפר על העבירה:

מאן דית לי מה. דהמועט שיש לי אני מנכה לעשות ממנה מצוה:

איידי. הגידו לי איזו עבירה עשיתי ואעשה מצוה כנגדה. וכולן להתראות ולהתגדר הן:

ומצאת את לבבו. שתי לבות דאף יצה"ר שלו החזירהו למוטב:

והפשיר עמו. היצה"ר עשה פשרה ושלום עמו:

וכרת עמו ברית. דקאי נמי אדלעיל ומצאת וגו' ואע"ג דפשטי' דקרא על הקב"ה קאי:

אבל דוד לא היה יכול בו. לעשות שלום:

והרגו. כפה אותו לעשות רצון השם:

הוה מיתדין קומי. היה נידק לפניו:

אתת. הגיע זמן ק"ש והתחיל לקרות ושחק:

או חרש. או מכשף אתה להשביע היסורין שלא יורגשו בך בדברים שאתה מדבר ושוחק אתה מהן אי מבעט ביסורין אתה באלו הדברים ומשחק להכעיסני:

רחמתי כו'. אלו שני הדברים קיימתי אבל השלישי עדיין לא בא לידי לקיימו ועכשיו שבא לידי והגיע ג"כ זמן ק"ש ולא עברתי מלקיים גם בכל נפשי ובשביל זה אני קורא שמע ושמח בחלקי שנפל לי לקיימו בעונתו:

אותו ואת תורתו. כעין דאמרי' בבבלי לרבות ת"ח:

הלכה ו

מתני' **מיראה**. מדאגת פורענות שלא תבא עליו:

וירא אלהים. ולא אוהב אלהים:

גמ' **אימתי היה איוב**. פליגתא דתנאי נמי בבבלי בתרא דף ט"ו:

אשר חכמים יגידו. ודריש לה לעיל פ"ק על ראובן ויהודה שהודו ולא בושו:

העמיד תייש אחד לנגדו. ובתוך כך יציל צאנו כך הקב"ה נתן איוב לענין שלא יקטרג על ישראל:

יסגירני אל. בכיון הסגירו ביד עויל:

ומגדולי פמליא. מגדולי שריו ויועציו:

הדא קוא דכאיב הירא וגו'. זה איוב דכתיב ביה איש תם וגו':

ולמה זה הבל תהבלו. כדאמר בבלי שם איזהו דור שכולו הבל הוי אומר זה דורן של שפוט השופטים:

שהיו נוטלים מעשר בגרנות. כלומר מקבלי שוחד להטות דין:

אהבת אתנן וגו'. פסוק הוא בהושע כלומר כדמצינו דגם הנביא היה מוכיח להם כן:

בימי מלכות שבא היה. ובא גם גדוד מכשדים עליו:

בימי מלכות כשדים. ובא גדוד גם משבא עליו:

מעולי גולה היה. וגר היה ורבי יוחנן קאמר דישראל מעלי' הי':

. לפום כן. הואיל דסבירא ליה לרבי יוחנן דישראל ממש היה לפיכך למד ממנו הלכות אבל לקמיה דצריך לקרוע מעומד כמו שעשה איוב:

תני ר"ח. דסבירא ליה כהני תנאי דלעיל דגוי היה:

תמן אמר. לעיל בריש הסוגיא:

ולא אבה וגו'. וכתיב ויהפוך ה' אלהי' את הקללה לברכה ודריש לה שהוא בעצמו בירכן על כרחו:

אין הוא הוא. אם אליהוא בלעם הוא כבר כסה עליו המקום ואתה מגלהו:

שביזה כל בתי עכומ"ז. שכיסו כל פני עכומ"ז בושה שראו שמסר עצמו על קדושת השם:

וכתב ספרו של איוב. דס"ל כמ"ד בבבלי התם דבימי משה היה ודריש לה מדכתיב הכא מי יתן איפוא ויכתבון מלי וכתיב התם ובמה יודע איפוא:

ומאן דלית הוא זותרן לית הוא כשר. בתמיה דדרשת הכי מדכתיב וירא אלהים:
אלא שהיה מוותר על קללתו. שהיו מקללין אותו ומעביר על מדותיו למחול להן:
סליק פירקא בס"ד

פרק ו

הלכה א

מתני' **מי שקינא לה ונסתרה**. אם לאחר שקינ' לה נסתרה:
אפי' שמע מן העוף הפורח. שנסתרה יוציא ויתן כתובה ור' אליעזר לטעמיה דאמר בריש פ"ק סתירה לא בעיא עדות ואפי' עבד ואפי' שפחה נאמנין דהיינו נמי כעוף הפורח דאיתקש' סתירה לטומאה דכלהו מהימני בה הילכך נאסרה עליו ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובה:
משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. נשים הטוות לאור הלבנה כלומר משום סתירה שאין בה שני עדים אינה נאסרת עליו ור' יהושע לטעמיה דאמר בפ' קמא משקה לה על פי שנים מיהו כשישאו ויתנו מוזרות בלבנה בהפריצותה מכוער הדבר ותצא דהא אפי' מיא תו לא בדקי לה כדדריש בבבלי פ"ק דף ו' וטהורה היא ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה והלכה כר' יהושע:
גמ' **כל ההן פירקא**. כל זה הפ' מייירי בשקנא לה ועל מה ששנינו לקמן אמר עד א' ראיתי שנטמאת כו' קאי וכן אכל הנך מתני' דלקמן כדאמר בסוף פירקין וכלומר דדוקא לאחר הקינוי הוא דעד א' מהימן כדאמרינן בבבלי ריש מכילתין מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה שרגלים לדבר שהרי קינתנה ונסתרה:
אפילו לא נסתרה. וכדמפרש ר' זעירא לקמיה:
לא דר"ש בן לקיש פליג. כלומר דלא תאמר הא דקאמר אפי' לא נסתרה פליג אגירסא דמתני' שלפנינו דאפי' לא נסתרה כלל ושמע מעוף הפורח פריצות' בעלמא יוציא ויתן כתובה לר"א. אלא סבר כההן תנייה והוא מיקל כו'. אלא פרושי קמפרש למילתיה דר"א דסבר לה כוותיה דמיקל בעדי סתירה דלא בעיא עדות ממש והא דקאמר אפי' לא נסתרה בעידי סתירה קאמר אלא אפי' שמע הסתירה מעוף הפורח כדפרישית במתני':
אנן תנינן. במתני' מחלוקת דר"א ודר"י:
אית תנייי. ואיכא דתני לה מתני' סתמא כדמפרש לקמיה:
לא על מה דר"א אמר ר' יושוע פליג. כלומר דהאי תנא דסתם במתני' לא דתימא דאדברי ר"א פליג לגמרי ולא גריס ליה במתני' וכן דפליג על דתני במתני' בשם ר' יהושע כי

אם דסתם המתני' כדברי ר' יהושע אלא בגין דתנינן ר' יהושע כו'. כלומר דדברי יהושע לא גריס ליה במתני' אלא דסתם למתני' כדברי ר"א בלא מחלוקת דמיקל בעידי סתירה והיינו דבעי עלה ר' אבא בר מרי לקמיה:

תמן. בפ' החולץ אמרינן כל מקום כו' הל' כסתם והרי מחלוקת ר' אליעזר ור"י בפרק קמא:

והכא הוא אומר הכין. דסתם לן רבי כדברי ר"א בתמיה והא קי"ל ר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע:

אנן תנינן. במתני' מוצרות בלבנה:

אית תנייי. דגריס מוזרות כגי' שלפנינו:

מצרן עמר. על הצמר מפרש דשייך כי האי לישנא פושטות הצמר לטוות:

שזרת כיתן. לשון משזר ששוזרות הפשתן:

מה נן קיימין. במאי עסקינן הא דקאמ' עד שישאו ויתנו בה כו' וממי שמעו הן:

אם כהן כו'. אם דמיירי שהן מדברות ביניהן ששמעו איזה לזות שפתים מזאת ולא יודעות ממי שמעו:

כעוף הפורח הוא. ומאי עדיפא מרישא:

ואם כהן כאיש השומע ויודע ממי יצא הדבר כך הן אומרות זאת לזאת אני שמעתי מפלוני:

כעד מפי עד הוא. ועדות מעליא בסוטה היא דהא קי"ל כל מקום דעד א' ועבד ושפחה נאמנין עד מפי עד נאמן ופשיטא דתצא:

אלא כו' תימליוסים. פירש הערוך יסוד ושורש כלומר שהן אומרת כמדומה ששמעתי מפלוני ופלוני כו' כדבר שאין לו עיקר ויסוד. ואפ"ה הואיל ואחר הקינוי הוא ויש רגלים לדבר תצא אפילו אין כאן דבר ברור:

הלכה ב

מתני' **אני ראיתיה שנטמאת**. באותה סתירה שהיא על פי שני עדים לר' יהושע או על פי עוף הפורח לרב. אליעזר:

לא היתה שותה. דעד אחד נאמן בה אף להפסידה כתובתה שרגלי' לדבר ולקמן במתני' יליף לה מקראי:

אף לפוסלה מכתובתה. שלא תשתה ולא תיטול כתובתה:

ויבמתה. אשת אחי בעלה:

ובת בעלה. מאשה אחרת:

הרי אלו נאמנות. לעדות זו אע"פ שהן פסולות לכל שאר עדות שהוא לרעתה שהן שונאות אותה כדאמרי' ביבמות פט"ו הכא התורה האמינה כל עדות שיש בה ומיהו לא לפוסלה מכתיבתה הואיל ושונאות אותה אלא שלא תשתה:

גמ' **ועד אין בה**. כתיב והיא לא נתפשה:

מכל מקום. דהואיל ועד אחד נאמן בה כדלקמן עד מכל מקים נאמן. וכר' ישמעאל. דיליף מהכא דעד א' נאמן:

כל מקום שנאמר בתורה עד סתם. ולא כתיב אחד הרי הוא בכלל שני עדים במשמע עד כו' כדדריש בבבלי פירקין דכתיב לא יקום עד אחד באיש וגו' מה ת"ל אחד זה בנה אב כל מקום שנאמר בתורה עד הרי כאן שנים עד שיפרט לך הכתוב אחד ואמר רחמנא תרי לית בה אלא חד והיא לא נתפסה אסורה:

אשכח. מצינו ברייתא אחריתא דפליגא דתני בשם רבי ישמעאל שני עדים בעינן גם בטומא' ולא דריש להא דלעיל:

מתני'. דקתני סתמא דעד א' נאמן אף לפוסלה מכתובתה:

משהודה ר"ע לר"ט. בברייתא דלקמיה:

איכן מצינו עד אחד בממון כלום. דהא כתיב לא יקום עד א' לכל עון וגו':

ואיכן מצינו עד אחד בא"א כלום. דהא אין דבר שבערוה פחות משנים ואפ"ה נאמן הכא לטמאותה מגזירת הכתוב וה"נ נאמן להפסידה מכתובתה:

חמותה שאמרה אני ראיתיה שניטמאת ובא א' ואמר ראיתיה שנטמאת גרסינן. כלומר מעתה דאמרת טעמא דנאמן עד אחד להפסידה מכתובתה הואיל וכשם שהוא נאמן בה לטמאותה שלא תשתה ולפיכך בעי ר' בון בכה"ג דבאת חמותה בתחילה והעידה עליה שנטמאת והיא אינה נאמנת עליה אלא שלא תשתה כדאמרינן במתני'. ואם אח"כ בא עוד אחד ואמר ראיתי' שנטמאת מאי אם נאמן עכשיו להפסידה כתובתה אי נימא הואיל ואין עדותו בא אלא להפסידה כתובתה דהרי כבר נראית שלא לשתות מעדות חמותה ואין מפסידין ממון ע"פ עד אחד או הואיל והאמינו התורה בה האמינו:

אם להשקותה. כלומר על השקאה שאנחנו עוסקין באשה זו שנסתרה בא להעיד שנטמאה ולא תשתה:

וכן ר' יוסי בעי כה"ג אם שמע מתחילה מעוף הפורח:

ממה כו'. ופשיט לה הש"ס מהאי דאמר ר' יוסי באיסורא וה"נ בממונא כדלקמן:

והתריתי בו אינו לוקה. בעדות אחד אבל אם אמר לו אחד מתחילה שהוא חלב ונאמן הוא דקי"ל עד א' נאמן באיסורין כדאמר בבבלי פ' המדיר דף ע"ב מדכתי' וספרה לה לעצמה:

והתרו בו שנים. שלא לאכול זה החלב ואכל לוקה:

ועיקר עדותו לא בעד א' הוא. בתמיה דהרי אין אנו יודעין שהוא חלב אלא על פי עד א' ואפ"ה אמרינן הואיל והאמינה התורה עד א' באיסורין כשנים הוא וה"נ הואיל והאמינה התורה עד א' בסוטה. הוי כשנים ומפסידה כתובתה:

ממה דר' יודה. וכן אנו יכולין לפשוט זה הבעיא ממה דא' ר"י בנזיר בכה"ג וכן מדר' מנא לקמן דחשיבא עדות א' במקום שהאמינו תורה והויא זונה על פיו למילקי בעלה כהן אם בא עליה אח"כ:

נזיר אתה. ששמעתי ממך שנדרת בנזירות א"נ שאביך הדיר אותך בנזיר בפני:

פלנית כהנת. אשת כהן:

והתריתי בו אינו לוקה. עליה משום זונה:

הלכה ג

מתני' **שהיה בדין**. שלא יהא נאמן בה עד אחד אם לא מגזרת הכתוב:

עדות הראשונה. סתירה שאין אוסרה איסור עולם אלא עד שתשתה:

אינה מתקיימת בפחות משנים. כדבעינן למימר במתניתין דלקמן מג"ש ורבי יהושע היא:

עדות האחרונה. טומאה:

כל עדות שיש בה. נאמן בה כדדריש לה ר' ישמעאל לעיל:

גמ' **מתניתא**. דקאמרה עדות סתירה אינה מתקיימת בפחות משנים דר' יהושע היא דאמר בפ"ק המקנא צריך להתרות לה ע"פ שנים וכן משקה לה ע"פ שני עדי סתיר' דאילו לר"א משקה לה ע"פ עד אחד וע"פ עצמו:

ואפי' כאהן תנא אתייא היא. מתני' כר"י בר"י אליבא דר"א דאמר התם נמי דהסתירה אינה מתקיימת בפחות משנים:

הלכה ד

מתני' **עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת**. אוקי חד לבהדי חד והוי כספיקא ושותה. ובבבלי מסקינן דדוקא כי אתו בהדי הדדי אבל בזה אחר זה כשאמר הראשון נטמאת הוי מהימן כבתרי והשני האומר לא נטמאת הוי ליה חד ואין דבריו של אחד במקום שנים:

ושנים אומרים לא נטמאת. כלומר לא נטמאת בפניך שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ובפנינו לא נטמאת הרי נסתלק העד ובטלו דבריו מפני השני' והרי היא בספיק' אם נטמאת קודם שבאו אלו ומצאום ולפיכך שותה. ובגמרא מוקי לה להני בבא בפסילי עדות דאם לא כן פשיטא אין דבריו של א' במקום שנים:

גמ' **כל מקום שהכשירו עדות האשה כאיש**. כגון הכא ובאומרת מת בעליך:

האיש כו'. כלומר דהוו כחד לגבי חד וספיקא הוי ושותה:

ניתני עד אומר ואשה כו'. הואיל ושוין הן לאשמועינן רבותא טפי:

תני דבית רבי. באמת כן דאפי' עד כשר ועד פסול שבאו שניהם כאחד ספיקא הוי דאשה הכא כעד כשר דמיא:

הולכין אחר רוב העדות. בפסולי עדות וכדמפרש ואזיל:

היך עבידא. ה"ד ב' נשים ואשה אחת. המכחישות זא"ז עשו אותה כב' עדים ועד אחד והולכין אחר רוב דיעות:

הדא דתימר באשה ונשים. דוקא שהן כולן פסולי עדות אז הולכין אחר רוב דיעות:

אבל אם היו מאה נשים ועד א'. כשר:

כעד. בעד אינון. כפלגא ופלגא דמי וספיקא הוי וכלישנא בתרא דר' נחמיה בבבלי:

רב אדא אמר עד א' נאמן לטמותה. שלא תשתה ונאסרה על בעלה אבל אין נאמן להפסידה כתובתה דסבר לה כר' טרפון לעיל הלכה ב' ומתני' דקתני התם ולא עוד כו' נאמנין אף לפוסלה מכתובתה ר' עקיבא היא:

מפני שרגלים לדבר. שהרי קינא לה ונסתרה ולפיכך לטמותה הוא דמהימן אבל לא לפוסלה מכתובתה וטעמא דרב אדא אליבא דר' טרפון קמפרש:

כאן לא היתה שותה. אמתני' דהכא קאי עד אימר נטמאת ועד אומר לא נטמאת וגריס במתני' לא היתה שותה וכדאמר ר' יוחנן בעצמו לקמן ור' שמעון בר בא מוסיף משמיה דדוקא כאן שפיר הוא דלא היתה שותה אבל גבי עגלה ערופה לקמן פ"ט עד אחד אומר ראיתי את ההורג ואחד אומר לא ראית היו עורפין גרסינן וטעמא דכאן הואיל ויש רגלים לדבר כשבא האחד ואמר נטמאת מהימנין ליה כבי תרי ושוב אין דבריו של הא' במקום שנים כלום. וכן קאמר בבבלי דף ל"א תני במתני' לא היתה שותה לעולא דאמר שם הכי:

רב אמר היתה שותה. תנינן במתני' כמו שהיא לפנינו:

מתני' פליגא על רב. דקתני א' אומר כו' ושנים כי' היתה שותה ולגופה לא איצטריך דפשיט' הוא דאין דבריו של א' במקום שנים ועל כרחך לדיוקא מיתני:

הא בעד אחד. כשאחד אומר נטמאת וא' אומר לא נטמאת לא היתה שותה מטעמא דאמרן וקשיא לרב:

פתר לה. רב בפסולי עדות. ע"כ אי אפשר לפרש דכולן פסולי עדות הן האחד והשנים ומטעם דבפסולי עדות הלך אחר רוב דיעות דא"כ מאי פריך לקמיה וע"כ דה"פ דרב מפרש דהשנים האומרים לא נטמאת פסולי עדות הן ואחד האומר נטמאת עד כשר הוא וסבירא ליה כר' נחמיה דלעיל דשתי נשים ואיש אחד כפלגא ופלגא דמי ולפיכך היתה שותה והיא גופה קמ"ל במתני' ולא לדיוקא איצטריך ולעולם עד בעד היתה שותה כרב. וכן נראה לפרש לסוגיא דהכא דכל היכי דקאמר הא בעד כו' קודם תירוצא דפתר לה כו' לדיוקא הוא דקאמר דמדייקינן הא עד כו' וכל היכי דקאמר הא עד כו' קודם מסקנת הקושיא והיך כו' להתחלת הקושיא הוא דקאמר והא כמו הרי מיתפרשא:

והיינו דמקשי ואין בפסולי עדות. כלומר ואם השנים דקאמר במתני' בפסולי עדות מיירי ואשמועינן דכחד חשיבי לגבי עד כשר א"כ אמור סיפא דמתני' שנים אומרים נטמאת כו' הא עד בעד לא היתה שותה. כלומר הרי לפניך דעד בעד לא היתה שותה דהרי לדבריך השתים פסולי עדות כחד חשיבי לגבי עד כשר והוי כמו עד כשר לגבי עד כשר והיך רב אמר בזה דהיתה שותה ולדבריו קשיא רישא וסיפא אהדדי:

ר' יוחנן כו'. וכן אנן מפרשינן כי הא לר' יוחנן. דר"י גריס ברישא דמתני' בעד בעד לא היתה שותה כדלעיל:

ופריך מתני' פליגא כו' שנים אומרים נטמאת ועד אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא עד בעד היתה שותה גרסי'. דמדקתני שנים כו' לא היתה שותה ש"מ הא עד בעד היתה שותה וקשיא לר' יוחנן:

פתר לה בפסולי עדות. להשנים והוו כחד לגבי עד כשר ולפיכך לא היתה שותה דחד בחד נינהו וכר"י:

הא עד בעד היתה שותה. הרי לפניך דחד בחד היתה שותה דהשנים פסולי עדות כחד הוו והיך רבי יוחנן אמר לא היתה שותה. והשתא בין לרב בין לר' יוחנן קשיא רישא וסיפא אהדדי:

בפסולי עדות היא מתניתא. כלומר דלא תידוק מידי בין לרב בין לר"י דכולה מתני' בפסולי עדות מיירי בין עד האחד בין השנים וקמ"ל דהולכין בפסולי עדות אחר רוב דיעות בין לחומרא ברישא דהיתה שותה בין לקילא בסיפא דלא תשתה אבל בעד אחד כשר ושנים פסולין כי פלגא ופלגא דמי לכ"ע והוי כעד בעד כשרין ולרב היתה שותה ולר' יוחנן לא היתה שותה:

אמרין בשם ר' שמואל. איכא דאמרי בשמי' דהכי מתרץ לה למתני' דעד אומר נטמאת דרישא ושנים אומרים נטמאת דסיפא בסתירה אחר' מיירי כדלקמן וכדמפרש ואזיל:

כל ההן פירקא. כל זה הפרק מיירי משקינ' לה ונסתרה כלומר דהעד א' האומר ראיתי' שנטמאת צריך להעיד באותה סתירה שנסתרה בפני שנים כדפי' רש"י ז"ל במתני' דאז נאמן אבל אם העיד שנטמאת לאחר אותה סתירה אינו כלום:

נסתרה בפני שנים. ועד א' מעיד שנטמאת בתוך אותה כדי נתינה יש כאן סתירה ע"פ שנים ויש כאן טומאה ע"פ עד אחד דמהימן בכה"ג ובזה ודאי אינה שותה:

לאחר כדי סתירה. ואם זה העד מעיד שנטמאת לאחר אותה סתירה:

יש כאן סתירה. כלומר דאין כאן אלא עידי סתירה אבל אין כאן טומאה דבכה"ג אין עד א' מהימן על הטומא' והיתה שותה:

היו שלשה כו'. ע"כ דזו הגי' משובשת היא וצריך להגיה וה"ג היו שלשה א' אומר אני ראיתי' שנטמאת לאחר כדי סתירה יש כאן סתירה ואין כאן טומאה בתוך כדי סתירה יש כאן סתירה ויש כאן טומאה. כלו' דהשתא מסיק למילתיה לפרושי מתני' וה"פ רישא דקתני עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת מיירי שהעד מעיד שנטמאת לאחר סתירה והשנים האומרי' לא נטמאת בתוך כדי סתירה קאמרי וכלומר שלא ידענו כלום מטומאה דאע"ג בכה"ג לא הוי הכחשה דאין שנים מכחישין האחד אלא דוקא אם אומרים באותה שעה שאתה אומר נטמאת ידענו ודאי שלא נטמאת מ"מ הואיל ויש כאן סתירה ואין כאן טומאה דאין עד א' נאמן על טומאה שלאחר הסתירה וספיקא הוי ולפיכך היתה שותה:

בתוך כדי סתירה. לאו דשנים מעידים שנטמאת בתוך כדי סתירה וא' אומר לא נטמאת דא"כ צריכא למימר דלא היתה שותה אלא אעד א' קאי דעד א' האומר לא נטמאת בתוך כדי סתירה קאמר כלומר שאינו יודע מטומאה כלום והשנים האומרים נטמאת לאחר הסתירה הוא דקאמרי דדוקא בעד א' דצריך שיעיד שנטמאת באותה סתירה אבל בשנים עכ"פ עידי טומאה איכא ויש כאן סתירה ויש כאן טומאה ולפיכך לא היתה שותה. וגי' הספר ודאי א"א להעמיד' דהא ע"כ לפרושי מתני' קאי ואם דרישא מיירי בתוך כדי סתירה מאי קמ"ל פשיטא דאין דבריו של אחד במקום שנים וכן בסיפא דמילתא לאחר כו' א"א להולמו ואפי' אם נגיה במקום אין כאן יש כאן וע"כ צריך להפוך הגי' כמו שפירשתי:

היו שלשה כו'. מילתא באפי נפשה היא דבעי הש"ס אם היו כאן שלשה עדי סתירה ואחד אומר אני ראיתיה ויודע ודאי שלא נטמאת בתוך כדי סתירה וכגון שהשנים האחרים אין מעידין כלום מטומאה מה את עבד לה להאי מילתא אם נאמר דהוי כעדות שבטלה מקצתה דהרי העד יודע ודאי שלא נטמאה ואין סתירתה כלום וקי"ל עדות

שבטלה מקצתה בטלה כולה ואפי' יש כאן שלשה עדים המעידין או דנימא דבכה"ג אמרינן תתקיים העדות בשאר ואכתי איכא שני עדי סתירה:
ופשיט לה ר' אבמרי מכיון דאת אמר כו'. כלומר אפי' למ"ד בעלמא דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מודה הוא הכא בעידי סתירה דתתקיים העדות בשאר והיתה שותה מפני שרגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה:
סליק פירקא בס"ד

פרק ז

הלכה א

מתני' **אילו נאמרים בלשונם**. כל אדם בלשון שהוא שומע:
פרשת סוטה. מה שהכהן אומר לה:
ווידוי מעשר. בשנה השלישית בערתי הקדש מן הבית וגו' אומר בכל לשון דכתיב ואמרת לפני ה' אלהיך בכל לשון שאתה אומר:
קרית שמע. דכתיב שמע ישראל בכל ל' שאתה שומע:
ותפלה. כדאמר בבבלי דרחמי היא כל היכא דבעי מצלי:
וברכת המזון. דכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך:
ושבועת העדות ושביעת הפקדון. בכל לשון שהשביעם ולא הודו חייבין שבועת העדות ילפינן לה דכתיב בה ושמעה קול אלה בכל לשון שאתה שומע ושבועת הפקדון גמר תחטא תחטא משבועת העדות:
גמ' **אמר ליה ר' יונתן**. דלהכי לא איצטריך דפשיטא היא דאם אינה שומעת על מה היא עונה אחריו אמן:
אלא דבא הכתוב ללמדינו שלא יאמר לה ע"י תורגמן. דכתיב ואמר הכהן אל האשה:
לא מצינו כו'. איידי דאיירי בע"י תורגמן מייתי לה הכא:
עם שרה בלבד. דכתיב ויאמר לא כי צחקת:
ע"י התורגמן. ע"י מלאך:
הדיבור נפלה לה. לא שדיבר עמה אלא שהגיע לה מאמר ה' ע"י מלאך כדאמ' בב"ר וי"א ע"י שם בן נח והא דקאמר ויאמר ה' לה שנפל לה מאמר ה':
כמה כירכורים כירכר. כמה עילות וסיבות שעשה כדי לדבר עמה עד שהוצרך מתחילה לאמר לאברהם למה זה צחקה שרה ולא דיבר עמה מתחילה:

מתאוה כו'. כלומר לא שאין חפצו ית' להשיח עם שרה אלא מפני שהקב"ה מתאו' לשיחתן של צדקניות ולפיכך דיבר לאברהם ואז ענתה לא צחקתי ואם הי' יתברך מדבר מתחילה עמה לא תענה כלפי שמיא כן:

וענית ואמרת. בכל לשון שהוא עונה:

ודברת בם. בכל לשון שהוא מדבר:

והיו. בהוויתן יהו:

אלוניסתין. לשון יוני הערוך:

בעא. הי' רוצה לעכבן דסבר כרבי דאינו נאמר אלא בלה"ק:

כך אומר אני. בתמיה דמי שאינו יודע לקרות ק"ש בלה"ק שלא יקרינה כל עיקר:

הרי מגילת אסתר כו'. דאינו יוצא בה אלא באשורית:

א"ר מנא. שניי' התם שהיה יודע אשורי' ולעז ולפיכך אינו יוצא אלא אשורית:

בלעז. כלומר אם לא היה יודע אלא לעז יוצא בה גם בלעז כבק"ש:

ותפילה. בלשון שהוא שומע כדי שיהא יודע לתבוע צרכיו:

כתניין שבלבנו. כלומר דהב"ד משביעין אותן על תנאי שבלבנו ועל דעתנו ולא על תנאי שבלבכם ולפיכך צריך נמי בשבועת הדיינין שיבינו אותה וכן א' בבבלי שבועות ריש פ"ו שבועת הדיינין אף היא בלשונה נאמרה:

חזקה כתנאי שבלבינו הוא משביעו. כלומר אפילו מן הסתם שלא פירשו להם ודאי על תנאי שבלבינו הוא משביען ולמה הוא מתנה ומפרש להם כך:

מפני ההדיוטות. שלא לעשות היתר לעצמן ויאמרו יש תניין בשבועות כלו' שבלבם תנאי אחר על השבועה אבל באמת אין תנאים בשבועות ואפילו לא פירשי:

והא כתיב כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום. ואת אשר איננו וגו'. דאלמא שצריך לפרש להם לא על דעתכם כו':

מה שמע מינה. היכן שמענו זה מזה הפסוק:

הדורות הבאים אחרינו אין בלבם תניי. כלומר דלכך אמר משה ואת אשר איננו כמו הדורות הבאים אחרינו אין תנאי בלבם כך אין תנאי שבלבכם כלום דעל דעת המקום ועל דעתי אני משביע אתכם:

הלכה ב

מתני' **ואלו נאמרין בלשון הקודש**. ולא אמרינן ניגמר מהנך דלעיל שנכתב ונסדר עליהן מצות דיבורים ואין צריך לאמרם בל' הקודש משום דבהני כתיב עיכובא:

מקרא ביכורים. שהיה קורא מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה:

וחליצה. יבמה אומרת מאן יבמי וגו' והוא אומר לא חפצתי לקחתה ואחר החליצה אומרת ככה יעשה לאיש:
ברכות וקללות. שאמרו ישראל בהר גריזים ובהר עיבל:
ברכת כהנים. נשיאת כפים:
ברכת כהן גדול. ביום הכיפורי' אחר עבודת היום שלפני ולפנים היה קורא את הפרשה בתורה ומברך שמנה ברכות המפורשות במתניתין:
ופרשת המלך. היא פרשת הקהל כדמפ' בסוף פירקין:
ופרשת עגלה ערופה. ידינו לא שפכו וגו' כפר לעמך ישראל וגו':
ומשוח מלחמה. והיה כקרבכם וגו' ואמר הכהן שמע ישראל וגו':
כיצד. כמו מנין:
ולהלן הוא אומר. בברכות וקללו' של הר גריזים:
מה ענייה האמורה להלן בלה"ק. דכתיב קול רם וכתיב התם משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש:
רבי יהודה אומר וענתה וגו'. דאינו צריך לג"ש דמגופיה דקרא אנו למדין דכתיב ככה עד שתאמר בלשון הזה:
גמ' **תני**. בברייתא בשם ר' יודה דאין צריך לכל ג"ש המוזכרים במתני' דכל מקום שנאמר בלשון הזה עני' ואמירה כגון מקר' ביכורים וחליצה או מקום שנאמר ככה כו':
בנין אב שבכולן. ללמד על מקום שנאמר עניה דכתיב משה ידבר:
והכתיב ויען לבן ובתואל. והם לא היו מדברים בלשון הקודש כדלקמן דכתיב ויקרא לו לבן יגר שהדותא:
אין תימר ע"י ענייה. אם תאמר דלהכי כתיב לשון ויען דשייך התם לשון ענייה שהיו עונים על דברי אליעזר:
והכתיב ויאמרו. וא"כ ויאמרו למה לי:
אין תימר על ידי אמירה. כלומר שבא הכתוב ללמדינו דבאמירה בעלמא היו דבריהן ולא בלב שלם:
והכתיב מה' יצא הדבר. ולא היה כתב לנו בזה הלשון אם דברי פיהם לא כלבם הי':
ואין תימר קודם למ"ת. שאני דכל מקום שנאמר ענייה אחר מ"ת קאמר הרי פרשת וידוי מעשר כו':
שלא יהא לשון סורסי. ארמי קל בעיניך כלומר דשאני לשון ארמי שהוא קרוב ללה"ק ושייך ביה נמי לשון ענייה שהרי מצינו לשון זה בתורה כו' אי נמי מילתא באפי נפש' היא:

לעז. יונית נאה לזמר:
רומי לקרב. הלבבות וליתן אהבה שהוא לשון ריצוי ופיוס:
סורסי. ארמי:
לאילייא. לקינה:
עברי לדיבור. שהוא לשון צח ונקי:
אף אשורי. כתב אשורי נאה לכתב:
בחרו להם. ישראל בימי עזרא כתב אשורי ולשון הקודש כדאמר בבבלי סנהדרין דף כ"ב והתם קאמר כתב עברי והיינו כתב עבר הנהר והכא בלה"ק מיירי דאין בו כתב:
המעולה שבקולות. כדמפרש ר' יצחק בקול בינוני:

הלכה ג

מתני' **שבשומרון**. אצל שומרון:
גמ' **הלא המה בעבר הירדן**. סימנים דקרא מפרש דמן הירדן ולהלן הוא רחוק מן הירדן לצד מערב דכתיב אחרי דרך מבוא השמש ואחרי ל' מופלג הוא שהוא רחוק ממקום שהחמה זורחת מן המזרח של ירדן שהיו ישראל שם כשנאמר להם מקרא הזה ודריש מבוא השמש על מזרח מקום שהחמה זורחת:
זה הר גריזים והר עיבל שבין הכותים. שיושבין בהם הכותים והוא רחוק מן הירדן:
הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן גרסינן בדברי רבי אליעזר. וכן הוא בבבלי דהוא דריש אחרי דרך מבוא השמש על מערב מקום שהחמה שוקעת וכלומר מופלג מן מערב הירדן וסמוך לצד מזרח והיה סמוך לירדן מיד:
בארץ הכנעני. לאו כנעני ממש אלא אילו בין החוי דהא שכם חוי היא דכתיב שכם בן חמור החוי וקרי לה על שם כנעני:
היושב בערבה. אינו בערבה אלא בין ההרים דארץ החוי ארץ הרים וגבעות היא:
אין כאן גלגל אין כאן אלוני מורה. כלומר דלר"א עדיין לא באו לא לגלגל ולא לאלוני מורה אלא דסמיך אדרש' דר"א בן יעקב לקמן לא בא הכתוב כו':
מה מקיים ר' אליעזר כו'. שהרי עדיין לא באו לשם:
שתי גבשושיות עשו. סמוך לירדן וקראו על שם הר גריזי' והר עיבל:
ק"ך מיל. מן הירדן עד הר גריזים והר עיבל שיושבין הכותים:
לא בא הכתוב. בסימנין הללו אלא להשוות להן הדרך שילכו בדרך כבושה וישרה לפי שגלוי לפניו שעתיד הענן לפסוק אחר מיתת משה והורה להם לאחר שיעברו את הירדן שילכו דרך ארץ יישוב ודרך ארץ הכנעני שהיא ערבה ואל יקיפו סמוך לשפת הירדן

דרך ארץ החוי שהיא הרים וגבעו' אלא יכנסו מצד המערב רחוק מן הירדן דרך המישור ויכבשו:

לסופרי כותים. שיש להם תורה שבכתב ואינם מאמינים בתורה שבעל פה:

והלא ידוע שהוא שכם. כלומר אף אנו מודים שהוא שכם אלא שאנו למדין מג"ש ואתם שאינכם דורשים ג"ש במה למדתם שהוא שכם:

וכר' ישמעאל. הא דאמרן הר גריזים והר עיבל בשכם הוא שהרי לא באו לשכם עד לאחר שחילקו. א"נ דר' ישמעאל פליג אתרווייהו תנאי דלעיל:

וכר' ישמעאל. ולר' ישמעאל לא נאמרו עד לאחר י"ד שנה:

דר' ישמעאל אומר. בפ"ק דקידושין וכאידך תנא דבי ר' ישמעאל התם:

כל ביאות שנאמרו בתורה. והיה כי תבואו והיה כי יביאך וכן בברכות וקללות נאמר בהן והיה כי יביאך:

אבנים הקימו אותן מיד. לכתוב עליהן את כל דברי התורה:

הלכה ד

מתני' **מלמטה באמצע**. בין שני ההרים:

מיכן ומיכן. על ההרים:

הפכו. הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה כל הארורים היו אומרים תחילה בלשון ברכה:

והיו אילו ואילו. שבהר גריזים ושבהר עיבל והא דכתיב ואלה יעמדו לברך וגו' לא שהיו השבטים מברכין ומקללין אלא הלוים העומדים בין שני ההרים הופכין פניהם להר גריזים בברכה ולהר עיבל בקללה כדיליף בגמ':

גמ' **אי אפשר לומר לוי למעלן כו'**. לפי שכ' בתורה אלו יעמדו לברך וגו' שמעון ולוי ויהודה וגו':

שכבר נאמר לוי למטן. בספר יהושע כדכתיב וכל ישראל וזקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלוים אלמא כהנים ולוים למטן היו הא כיצד:

אמור מעתה זקני כהונה ולויה כו'. ונמצאו ב' הכתובים קיימים. ובבבלי דף ל"ז גריס לה לר"א בן יעקב דאמר הכי ולרבי גריס התם אלו ואלו למטן הם עומדים ישראל ולוים:

הראוי לשרת. לשאת את הארון דהיינו מבן שלשים ועד בן חמשים היו למטה אצל הארון:

אף לוי כולו למעלה. והכהנים לבדן היו למטן:

מה מקיים הדין תנייא. מה מקיים ר' שמעון זה הפסוק נגד הכהני' הלוים דאלמא הלוים נמי למטה היו:

כהאי דאמר כו'. מבואר בבבלי חולין ובהרבה מקומות:
יכול אלו שבהר גריזים. השבטים העומדים על הר גריזים כדכתיב אלה יעמדו לברך וגו':
ת"ל הברכה והקללה גרסי'. דכתיבי בס' יהושע תכופין זא"ז:
דמשמע אילו כו' כלומר מי שאמרו הברכות אמרו נמי הקללות הא כיצד וע"כ על הלוים נאמר אלא שהפכו כו' כדמסיק ונכון לגרוס אחר זה יכול אילו שבהר גריזי' היו עונין כו' עד היו הופכין פניהן כלפי הר עיבל ואח"כ יכול משהיו אומרים הברכות כו' וכן היא גי' התוס' שם ד"ה מאי על:
משהיו אומרים הברכות. כולן:
הברכה ברכה אחת וכו'. ובבבלי שם יליף מברכה וקללה ברכה אחת קודמת לקללה ואין כל הברכות קודמין:
ברוך בכלל כו'. כל הברכות והקללות נאמרו בהר גריזים ובהר עיבל בכלל ובפרט ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת ארור אשר לא יקים הרי בכלל ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה ארור אשר יעשה הרי פרט וכן כולן:
שש עשרה בריתות כו'. כדמפרש ואזיל ללמוד וללמד לשמור ולעשות שכל המצות כולן טעונות ארבעה אלה ועל ארבעתן נמסרו ברוך וארור בכלל ופרט ברוך אשר ילמדו ארור אשר לא ילמדו וכן ללמד וכן לשמור וכן לעשות הרי כאן שש עשרה:
וכן בהר סיני וכן בערבות מואב. נאמרו כל המצות עם הבריתות האלה נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה:
הי' מוציא של הר גריזים. לפי שלא אמר יהושע כל התורה אלא מצות שבפרשה:
ומביא של אוהל מועד תחתיהן. שלאחר שהוקם המשכן דיבר הקב"ה עם משה בישוב ולמדו כל התורה. וכדאמר בבבלי שם דס"ל לר"ש כר"ע דאמר כללות ופרטות של כל מצוה נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב ולפיכך חשיב לסיני ואהל מועד לתרתי:
שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים. כמנין שהיו ישראל במדבר וכל אחד נעשה ערב על כל אחיו:
אם כדברי ר' שמעון בן יהודה. שמונה גם הערבות:
אין כל דבר ודבר כו' על כל פעם ופעם כו'. כלומר מ"ח בריתות של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים ויש בכל אחת מהן שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים וכדאמר. בבבלי ערבא וערבא דערבא איכא בינייהו אם נעשה כל א' ערב על ערבותו של חבירו או לא דר"ש בן יהודה סבר לא נעשה כל אחד ערב על

חבירו אלא שישמרו את המצות נמצא כל אחד ואחד ערב גיל מ"ח בריתות של כל אחת ואחת אבל לא נעשה ערב על ערבותו של חבירו אלא על חובתו ואתא רבי למימר לדברי ר"ש שבא למנות בריתות הערבות יש לו למנות מ"ח בריתות של ת"ר אלף ג' אלפים תק"ן ובכל א' האלה יש ת"ר אלף ג' אלפים תק"ן שכל אחד קיבל עליו ערבות חבירו וערבות ערבותו:

עד כדון דברים שנכללו ונפרטו. אדלעיל קמהדר דחשיב לכל הבריתות שבתורה בכלל ופרט דעד כאן לא שמענו בזה הפרשה אלא הדברים שנפרטו ארור אשר לא יעשה וגו' וכן כלל ארור אשר לא יקים:

דברים שנכללו כו'. כל התורה שנכלל גם כן בארור אשר לא יקים ולא נפרטו מנין שנכרתו כלם בברית בפרט:

ללמד על הכלל כולו יצא. דאותן מצות המפורשות בפרשה היו בכלל כל התורה ויצאו מן הכלל ללמד על כל המצות כולן שנכרתו בכלל ובפרט:

לא בדבר אחד. שיצא מן הכלל ללמד אמר רבי יוחנן זה דילמא בשני דברים בתמיה דלא קי"ל מדה זו אלא בדבר אחד שיצא מן הכלל אבל לא בשני דברים דה"ל ב' כתובים ואין מלמדין וכאן הרבה דברים מפורשין בפרשה:

והכא בשני דברים. לאו דוקא אלא כלומר הרבה יותר מאחד:

מכיון דכתיב בסוף. הפרשה אמן אהא דכתוב לעיל אשר לא יקים את דברי התורה הזאת נעשה כמי שכל הפרשה דבר אחד ונידון בדבר שיצא מן הכלל:

זה החזן שהוא עומד. להתפלל ולקרות בתורה ועליו נאמר אשר לא יקים שבעומדו הוא מקים התורה ומעלה אותה לפני העם. והרמב"ן ז"ל בפי' החומש לא גריס אלא זה החזן לחוד ופירש שאינו מקים ספרי התורה בארון הקדש כתיקון שלא יפלו א"נ על החזן שאינו מקים הספר תורה להראות פני כתיבתה לעם:

זה הבית שלמטן. הרמב"ן גריס שם זה הבית דין של מטה בית המלך והנשיא שבידם להקים את התורה ולמחות ביד העוברים ומבטלים אותה:

על הדבר הזה קרע יאשיה. המלך את בגדיו כשמצא חלקיהו הספר בבית ה' וקרא בו ואמר עלי מוטל להקים. והיפ"מ פירש לפי גי' הספר דעל בנין בית המקדש ועל חיזוק בדקו קאמר:

והיתה ספיקה בידו להחזיק. ביד לומדי התורה לפרנס אותם:

ר' ירמיה בשם ר' חייא כו' גרסינן והחזיק הרי זה בכלל ברוך. אע"פ שהוא לא למד כלל הרי הוא במעלת בעלי תורה כדדריש רבי ירמיה לקמיה דעתיד הקב"ה לעשות צל לבעלי המצות המחזיקים ביד לומדי תורה אצל בעלי תורה להיותם שוין במדרגה אחת: **צל**. הוא כמו חופת כבוד לצל להתענג בזיו הוד ולהנצל מעונש ע"ד וסוכה תהיה לצל יומם וגו' ובויקרא רבה גריס צל וחופה:

עץ חיים היא למחזיקים בה. ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה:

מה ת"ל והחציו. ביהושע כתיב בהאי קרא דלעיל וכל ישראל וזקניו וגו' חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל ומה ת"ל והחציו דמשמע חציו המיוחד או חליו הנזכר במקום אחר:

ומרובים בהר עיבל. כדמפרש לקמיה וזהו והחציו חציו המבורר שהוא הרוב שהי' חציו בשבטים ורובא בגברי:

למה. היו של הר עיבל מרובין:

שאין שבטו של לוי כולו שם. בהר גריזים שהרי זקני כהונה ולויה למטה היו כדאיתא לעיל. אילו היה כו'. אפילו היה כל שבטו של לוי למעלה לא היו שוין שהרי חסרו כ"ד אלף משבטו של שמעון שהיו מהעומדים על הר גריזים כדכתיבי קראי אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים וגו' שמעון ולוי ויהודה וישששכר ויוסף ובנימן ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי:

רבי יוסי בר' בון. קאמר דלעולם היו שוין אם היה כל שבט לוי שם ואף שחסר משבט שמעון מפני שחסר כנגדה בהר עיבל משבט ראובן וגד שהרי לא באו מהם לארץ כנען אלא ארבעים אלף חלוצי צבא והנשארים מעבר לירדן היו:

כהנא אמר כשם שהן חולקין כאן. בהר גריזים ובהר עיבל:

כך הן חלוקין בתחילת החומש השני. בואלה שמות ואע"ג דלא דמי לדהתם דקחשיב ראובן שמעון לוי ויהודה ישששכר זבולן ובנימן דן ונפתלי גד ואשר ויוסף וכן לא דמו לחילוק הדגלים דקאמר תנא דברייתא דלקמיה דהתם יהודה ישששכר זבולן ראובן שמעון גד מטה יוסף בנימן דן אשר נפתלי וכן כשנמנו שם לענין הדגלים ג"כ בסדר אחר הוא ולא דמו לדהר גריזים והר עיבל ה"ק כשם שחלוקין כאן שלא נזכרו כסדר תולדותם ולא כל בני אם אחת יחד כן הן בתחילת חומש השני שנזכרו שלא כסדרן וכן פירושו בדגלים להך תנא אלא דבהא פליגי דכהנא מדמי לשל חומש השני דבתרווייהו כל בני אם אחת סמוכין זולת של אם אחת הכא לאה והכא רחל ותנא דברייתא לא מדמי להאם לפי שלא נזכרו כל השבטי' שם יחדיו כי יוסף לא נזכר אלא אח"כ שאמר ויוסף היה

במצרים. כן פי' היפ"מ ולבי מגמגם בה דדוחק לפרש דפליגי בענין הדמיון ועוד דלפ"ז הא דאמר בני לאה כו' צ"ל דאדברי כהנא קאי וא"כ מאי האי דקאמר טעמיה דהדין תנייא כו' וכבר נדחק שם לפרש גם בזה לשיטתו. ונראה דאיפכא גרסי' בהאי פלוגתא כהנא אמר כו' כך הן חלוקין בדגלים אית תניי תני כו' כך הן חלוקין בתחיל' חומש שני בני לאה כו'. וה"פ דכהנא סבר כשם שמצינו במנין חומש הפקודים וכן בסדר הדגלי' וכן באלה שמות האנשים אשר יעמדו וגו' תמצא בכ"מ דלא קפיד קרא אלא בבני רחל שהם נמנו תכופין זא"ז ובבני לאה לא קפיד אלא לפעמים זה קודם וזה מאוח' וכן בבני השפחות וכן תמצא בהר גריזים ובהר עיבל דיוס' ובנימין זא"ז בהר גריזים ובהר עיבל ובני לאה ובני השפחות שלא כסדרן. ותנא דברייתא ס"ל דכשם שחלוקין בתחלת חומש השני בני לאה מכאן משה הראשונים ובששה האחרונים בני רחל א' מכאן וא' מכאן ובני השפחות באמצע כן נמי הכא דאע"ג דבקרא כתיב אלה יעמדו לברך וגו' שמעון ולוי ויהודה וישששכר ויוסף ובנימן ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי היינו לומר דאותן ששה יהיו על הר גריזים וששה אלו על הר עיבל אבל סדר עמידתן לא קפיד הכא קרא לחשוב כסדרן ואנן הוא דילפינן דחלוקין בסדר עמידתן כמו דמצינו שחלוקין בתחילת חומש שני א' מכאן כו' וכן הכא דבהר עיבל היה ראובן מכאן וזבולן מכאן ובני השפחות באמצע כמו דהתם בבני רחל. והיינו דקאמר כשם שהם חלוקין לומר חלוקין בסדר עמידתן ופליגי הכא בעיקר הסדר ולא לענין הדמיון. והיינו דמסיק רב מתנה טעמיה דהדין תנייא דברייתי' דאמר אחד מכאן ואחד מכאן ובני השפחות באמצע כמו התם דכתיב שמע אלי יעקב וישראל מקוראי ודריש מקוראי לשון תקרה כמו המסדר קורות זו אצל זו נותן צד העב של זה בצד הקצר של זה ויעמדו יחדיו כן השבטים אף דכלם חשובים היו מ"מ מסדר בני השפחות באמצע ומבני רחל או מבני לאה הגבירות אחד מכאן ואחד מכאן:

כך הן חלוקין באבני אפוד. שנאמר בהן ששה משמותם וגו' הנך ששה דהר גריזים כתובים על האחת וששה דהר עיבל כתובין על השנית והיינו דכתיב והחציו אותו חצי החקוק באחת מהאבנים:

במלואותם. כתיב דמשמע שצריך למלאות ולהשלים חשבון האבנים של זו כזו כדי שיהיו כו':

בנימין דותולדותם מלא. כלומר דכתולדותם כתיב ודריש כמו שנזכרו בתולדותם וגבי בנימן כתיב ואביו קרא לו בנימין מלא וכן באבני אפוד מלא היה:

יהוסף מלא. הוא כדכתיב עדות ביהוסף שמו ולדידיה מפרשים כתולדותם לאו בשם תולדותם קאמר אלא כסדר תולדותם ופליג אהאי ברייתא כשם שהן חלוקין כו':
והלא אינן כו'. אברייתא דלעיל פריך דקאמר כשם שהן חלוקין בהר גריזים ובהר עיבל כך חלוקין באבני אפוד והלא אינן אלא של הר גריזים כ"ז ושל הר עיבל כ"ג:
א"ר יוחנן. לתרץ הברייתא דיהו שוין במלואותם דלדידיה לא ס"ל הכי כדלעיל:
בנימין היה חציו. בכתיבתו ב"נ מכאן וימ"ן מכאן:
ויאות. שפיר וכן מדויק במקרא דמי כתיב שמותם לא כתיב אלא משמותם מקצת שמותן כלומר של אחד מהששה ולא כל שמותם של הששה:
הראשונים אין נכתבין על סדר. תולדותם שיהודה מלך והי' מוקדם והאחרונים נכתבו על הסדר והאי סתמא סבירא ליה כת"ק דבבבלי שני' כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם ולא ס"ל נמי כשם שחלוקין כו' דלעיל:

הלכה ה

מתני' **הביאו את האבנים**. כדכתיב ובנית שם מזבח וגו' וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת באר היטב:
ונטלו את האבנים. סתרו את המזבח לאחר שהעלו עליו העולות והשלמים כדכתיב. והעלית עליו עולות וגו':
ובאו ולנו במקומן. בבית מלונם בגלגל ושם הקימו את האבנים:
גמ' **תני על אבני המלון נכתבו**. רבי יהודה פליג אתנא דמתני' דקאמ' על אבני מזבח נכתבו כדכתיב והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו' ובנית שם מזבח וגו' וכתבת על האבנים וגו' והן הן אבני המלון ור' יהודה סבר דאבני המלון אבנים אחרות הן וכר' חנין דלקמי דאמר ד' מיני אבנים היו והם אבנים שהביאו עמהן מן הירדן כדכתיב שאו לכם מזה וגו':
מ"ד כו'. להאי מ"ד דעל אבני המלון נכתבו ניחא הוא שכתבו כל התורה בשבעים לשון כדי שיבאו א"ה ויעתיקו שלא יהא להן פתחון פה לומר לא היה לנו מהיכן ללמוד תורה כדלקמן:
משלחין נוטריהון. סופרים שלהן וקורין אותם נוטרייון:
ומשיאין. מעתיקים:
מ"ד. אלא למ"ד על אבני המזבח נכתבו קשיא:

לא לשעה היו ונגנזו. דודאי נגנזו אחר שהקריבו עליו ולא הניחו' שם מפני שתשמישי קדושה הן ואיך הי' יכולין להעתיק התורה בשעה מועט' ולא ס"ל כמ"ד במתני' דאותן אבנים סתרו' והביאו עמהן כדפירש רש"י ז"ל:

עוד הוא מעשה נסים. דלמ"ד על אבני המזבח נכתבו עוד מעשה נסים נעשה להן שנתן הקב"ה בינה בלב כל אומה להעתיק את התורה בשעה קלה זו:

ניחא ושדת אותם בשיד. מפני שהיה לקביעות וסדוהו בסיד על הכתיבה עד שיבאו האומות ויקלפוה והשיאוה כדאיתא בבבלי:

מה מקיים ושדת. למה היה להם לסוד בסיד כיון שלא היה אלא לשע' ומיד באו א"ה והעתיקוה:

בין כל אבן ואבן. לא היה הסיד אלא בין אבן ואבן לבנין המזבח:

משרפות סיד. על עסקי סיד:

מסיד נפלו איפופסין. גזר דין שלהם למיתה שהיתה התורה כתובה לפניהם ולא למדוה:

מחורב. מהר חורב נטלו גזר דין שלהם שלא רצו לקבל את התורה כשהחזיר הקב"ה עליהם:

נמצאת אומר שלשה מיני אבני' הן. האי תנא דברייתא ס"ל כתנא דמתני' דהן הן אבני המזבח הן הן אבני המלון:

ואיסטליות. מיני אבנים שנתן להם משה כדאמר בבבלי אחד שהקים משה בארץ מואב שנאמר בעבר הירדן וגו' הואיל משה באר וכתיב וכתבת וגו' באר היטב ואתיא באר באר וקסבר האי תנא דנטלוה עמהן לארץ כדלקמן:

פשיט לן. ודאי זה לנו דע"כ ד' מיני אבנים היו כדמסיק ר' סימון:

ויאות. דד' מיני אבנים הן ואבני המלון לאו הן אבני המזבח דאם תאמר אבני המלון הן בעצמן אבני המזבח הרי לשעה היו ונגנזו מפני קדושתן כדלעיל ואבני המלון הוקבעו שם לדורות כדכתיב למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר וגו':

אין תימר. דאותן אבנים היו ממה שהקים יהושע כו' כדכתיב ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים:

משוקעות היו במים. ולא הוציאם משם כדכתיב התם ויהיו שם עד היום הזה:

אלא כן אנן קיומין. ע"כ דאבני המזבח היו באבנים שהקים להן יהושע על גב הירדן ואבני' אחרות היו שלקחו עמהם והביאום למלון:

מיכן אתה למד. כמה משאוי הי' באשכול שהיו שם שמנה מסייעין זה את זה:

דכתיב הכא והרימו וגו' לא דמי וכו'. אינו דומה המגביה משאוי מן הארץ על כתפו למגביה מהארץ לארכבותיו ומן ארכבותיו לכתפו שזה על ידי שאינו מגביה בפעם אחת מהארץ לכתפו יכול להגביה משאוי היותר כבד:

לא דמי כו'. ואינו דומה המגביה בעצמו עד על כתפו למי שאחר מטעינו שזה נושא משא יותר כבד:

לא דמי כו'. ואינו דומה מי שאתר מטעינו ונושא בעצמו למי שטוען בשנים שעל ידי שחבירו מסייעו ונושא עמו במשאוי כל אחד טוען יותר ממה שהוא טוען לבדו ואפי' כשאחר מטעינו וכיון שכאן כל אחד נשא לבדו משאוי של מ' סאה ממה שהגביה בעצמו מן הארץ על כתפו מבלי שהטעינו אחר מעתה צא ולמד כמה משאוי הי' באשכול שהיו שמנה אנשים ומסייעין זה את זה ומרימין על כתפיהן:

כתיב איש אחד. איש אחד לשבט. איידי דאירי באשכול נקט לפלוגתא דר"י ור"ע בהא: ה"ג על דעתיה דר"ע דאמר לשונות ריבויים הן כ"ד היו ששה עשר באשכול כו' ע"ד דר' ישמעאל דהוא אומר לשונות כפולין הם שנים עשר היו שמנה באשכול כו'. דר' ישמעאל ור"ע פליגי בכ"מ שנא' בתורה לשונות כפולין כמו הכא איש אחד איש אחד לר"ע אתי לרבות וכן הכא כ"ד מרגלים היו ואע"פ שלא הוזכרו בכתוב אלא י"ב אפשר דהאחרים פחותין מהם היו ולא קחשיב בהדייהו. ועל דעתיה דר"י דאמר בכ"מ לשונות כפולין הן ואין לנו לרבות דבר דדברה תורה כל' בני אדם כדאמר בהערל הלכה א' ובהרבה מקומות. שנים עשר היו כו' וכן גריס בתוס' דף ל"ד ד"ה טורטני לר"ע כ"ד ולר"י י"ב אלא דשם כתוב בר' ישמעאל לשונות ריבויים ובדר"ע לשונות כפולין וצריך להפוך הגי' בזה גם שם:

על דעתיה דר' ישמעאל. דאמר י"ב היו. טורטרון. כדאמר בבבלי שם ממשמע שנאמר וישאוהו איני יודע שבשנים ומה ת"ל בשנים בשני מוטות וס"ל לר"י דמדכתיב בשנים ולא שנים לרבות עוד ב' מוטות אחרות דהוו להו ארבע מוטות והיו הולכות ארבעתן זו אצל זו והאשכול הי' מוטל על ארבעתן וכל אחד מהן תופס לראש המוט אחד מכאן ואחד מכאן הרי שמנה אנשים באשכול וזהו טורטורן משאוי אחד כלו' כולן בשוה:

על דעתי' דר"ע. דאמר כ"ד היו והיו שמנה אחרים הפחותים מהן נושאים משאוי תחת הראשונים שהיו עוד ד' מוטות אחרות והן באלכסון מתחת העליונים ב' מוטות באלכסון מכאן וב' מוטות באלכסון מכאן וזהו טורטורין וטורטורי טורטורין משאוי ומשאוי תחת משאוי:

אדם קרייה. אדם שם עיר אחת וכן צרתן:

כמצד צרתן. כמו השיעור שבין אדם לצרתן. תדע לך שהוא כן. דודאי המים קלים לרוץ יותר מאדם ואם המים לא גבהו אלא י"ב מיל וחזרו למקומן נמצא המים שוטפין אותן שהרי בעברם לא שהו אלא מהלך שנים עשר מיל כאורך מחנה ישראל אלא מלמד כו'. וכן הוא בבבלי:

עד לבו של רקיע. כלו' גבוה הרבה יותר:

עד בבל. כמו מהירדן עד בבל. הדא היא דכתיב ויהי כשמוע וגו'. שנראה לעין כל ושאלו זה לזה עד ששמעו את הנס הגדול. בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות. שנתערבו זה על זה ליענש ואפי' על הנסתרות:

תדע לך שהוא כן. שכבר קבלו עליהם הנסתרות בירדן:

שהרי עכן חטא. בנסתרות ורובה של סנהדרין נפלה בעי כדכתיב ויכו מהם כשלשים וששה איש וכדדריש בבבלי פ' נגמר הדין זה יאיר בן מנשה שהיה שקול כרובה של סנהדרין:

הותרה הרצועה. שלא ליענש ע"ז:

אין לכם עסק. ליענש בשביל נסתרות:

הלכה ו

מתני' **במדינה אומרי' אותה שלש ברכות**. שמפסיקין הכהנים בין פסוק לפסו' ועונין הציבור אמן:

ובמקדש ברכה אחת. לפי שאין עונים אמן במקדש ואין כאן שום הפסק ומה שהיו עונים במקדש בשכמל"ו לא חשיב הפסק דלאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא היו עונין ולא היו ממתינין עד סוף הפסוק כ"כ התוס' דף מ':

ככתבו. ביו"ד ה"א:

ובמדינה בכינויו. באל"ף דל"ת שאין מזכירין השם ככתבו אלא במקדש בלבד כדדריש בבבלי שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי. אבוא אליך וברכתיך סרס המקרא ודרשהו בכל המקום אשר אבוא אליך וברכתיך דהיינו במקדש שם אזכיר את שמי:

כנגד כתפותיהן. מפני שצריך נשיאות כפים דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וכתיב הוא ובניו כל הימים מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים דכיון דאיתקוש בניו לו בשירות דכתיב בהאי קרא דכל הימים לעמוד לשרת איתקוש נמי לברכה דברכה איתקוש לשירות כדכתיב לשרתו ולברך בשמו:

ובמקדש. שמברכין את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם מגביהין ידיהן למעלה מראשיהן:

שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ. מפני שהשם כתוב עליו:
ר' יהודה כו'. ואין הלכה כר' יהודה:
ברכת כ"ג. ביום הכפורים לאחר שכלתה עבודת היום קורא בתורה כדמפ' ואזיל ומברך שמונה ברכות כדלקמן:
חזן הכנסת. שמש הכנסת שטורח עסקי הכנסת עליו להכניס ולהוציא ולהפשיט את התיבה ולהכין הכל:
ראש הכנסת. על פיו נחתכין דברי הכנסת מי יפרוס על שמע מי יפטיר בנביא מי ירד לפני התיבה:
סגן. המוכן תחת כ"ג שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו:
והסגן נותנו לכ"ג. וכולן משום כבודו של כ"ג שמראין את מעלותיו מעלה למעלה ממעלה:
כ"ג עומד ומקבל. ומתחילה יושב היה דבעזר' נשי' היה קורא דאי בעזרת ישראל הא קי"ל אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד:
וקורא אחרי מות. שהיא מסדר יום הכיפורים:
ואך בעשור. שהוא בפרשת שור או כשב דסמוכה היא לפרשת אחרי מות ויכול לגלול ס"ת לשם בעוד שהמתירגמן מחרגם פסוק אחרון של אחרי מות ואין כאן שהות כדי שיפסיק המתורגמן:
וגולל את התורה. ואע"פ שעדיין לא קרא ובעשור של חומש הפיקידים יקרא אותו על פה ולא יגלול ס"ת לשם מפני שהוא רחוק ויש שהות שיפסיק המתורגמן וישתוק ואיכא גנאי לציבור ולקרות בשני ס"ת אי אפשר לפי שאין אדם אחד קורא בשני ס"ת בציבור משום פגמו של ס"ת הראשון:
יותר ממה שקריתי לפניכם. בענין היום כתוב כאן ואע"פ שאני עתיד לקרות עוד פרשה שלישית אל תדמו שחסר מן הספר הזה ולכך אני גוללו וכל כך למה שלא להוציא לעז על ספר תורה:
ומברך עליה שמנה ברכות. כדמפרש בגמ':
גמ' **אמר רב חסדא צער גדול היה להן**. להכהנים במקדש שהיו צריכין להגביה ידיהן למעלה מראשיהן מתחילת הברכה עד סופה:
בכל. מקו' מצינו שצריך לנהוג כבוד לתורה ולילך למקום שהיא:
והכא את אמר שמוליכין את התורה. מן הכנסת אצלן להביא לכהן גדול והיה לו לילך לשם ולקרות:

אלא ע"י שהן בני אדם גדולים. חשיבו' וכבוד הוא לתורה שהתורה מתעלה ומתכבדת בהן:

והא תמן. בבבל מביאין התורה בבית ריש גלותא אף שלפעמים אין שם בני אדם גדולים וחשובים כל כך:

ע"י שזרעו של דוד משוקע שם. שבאין מזרע דוד מתנהגין בחשיבות ועושין כמנהג אבותיהן:

תמן תנינן. בפ"ד דמגילה:

מדלגין בנביא. מפרשה לפרשה ואפילו מענין לענין:

ואין מדלגין בתורה. לפי שדברי תורה אזהרות ועונשין ומצות הן וצריך שיכנסו בלב השומעין וכשאדם יוציא משיטה לשיטה אחרת אינו נוח להתבונן:

מדלגין בנביא. אבל אין מדלגין מנביא כו':

מותר. ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו:

לפי שאין גוללים ספר תורה ברבים. דאין זה כבוד הציבור שיהיו יושבין ומצפין ודוממין לכך וקס"ד דאין הטעם אלא מפני כבוד הציבור והיינו שיש שהות כל כך בכדי שיפסיק המתורגמן:

הגע עצמך שהיתה פרשה קטנה. מפסקת בין מקום שהוא עומד כמקום שדולג ואין כאן בכדי שיפסיק המתורגמן ואם מותר לדלג לדבריך:

אלא כדי שישמעו ישראל. את התורה על סדר וענין אחד שיהי' לבם מיושב לשמוע ואם הוא מענין לענין לא ידלג אפי' בפרשה קטנה אף דליכא טעמא דכבוד הציבור:

והא תנינן כו'. דאלמא דאין הטעם אלא מפני כבוד הציבור ולפיכך מותר הכא לדלג הואיל וסמוכה היא וליכא שהו' בכדי שיפסיק המתורגמן:

שנייא היא. במתני' שהיא סדרו של יום ששתי הפרשיות מדברות בסדר ובענין של יוה"כ ובענין א' מותר לדלג בכדי שלא יפסיק המתורגמן אבל אם יש שהות בכדי שיפסיק המתורגמן אין מדלגין לעולם:

תדע לך. שהוא כן דהרי אמר ר"ל בכ"מ אינו קורא ע"פ לדברים שבכתב והכא במתניתן קורא כ"ג ע"פ לבעשור שבחומש הפקודי' מפני שאי אפשר לפי שיש שהות בכדי שיפסיק המתורגמן ואיכא טורח הציבור וכדפרישית במתניתין:

רבי יוסי. צוה לבר עולא חזן הכנסת של בבל:

כד היא חדא אורייה גרסי' וכן הוא שם. אם הוא יום שמוציאין בו ס"ת אחד תגלול אותה לאחורי הפרכת קודם שתביאה על התיבה מפני כבוד הציבור:

כד אינון תרתיי. ואם הוא יום שמוציאין בו ב' ס"ת:

תי. תהא מוליך ספר תורה הראשונ' ותחזירה לארון הקודש למקומה אח"כ תביא האחרת ואע"ג דר' יוסי נמי חייש לכבוד הציבור שהרי צוה לגלול אחרי הפרכת קודם שיביאה על התיבה מכל מקום סבר ביום שיש בו ב' ס"ת מותר לעשות כך כדי להראות ולפרסם כבוד היום שנתחיי' בו להוציא ב' ס"ת:

על התורה. ברכה שלאחריה חשיב הכא ומסיים הבוחר בתורה:

על העבודה. רצה ומסיים שאותך כו':

על ההודייה. מודים ומסיים הטוב כו':

ואמר ר' אידי. שצריך לסיים השוכן בציון:

הלכה ז

מתני' **בשמיני**. בשנה שמינית של שמטה שעברה שהיא מוצאי שביעית זו במוצאי י"ט הראשון של חג כדמפרש בבבלי דכתיב בחג הסוכות שומע אני אפילו ביום טוב האחרון של חג תלמוד לומר בבוא כל ישראל לראות וביו"ט הראשון לא דבמועד כתיב מאתחלתא דמועד:

בעזרה והיא יושב עליה. בגמרא פריך עלה:

אגריפס המלך. מזרעו של הורדוס היה והוא שנחרב בית המקדש בימיו:

זלגו עיניו דמעות. שהמקרא הזה פוסלו מן המלכות:

אחינו אתה. שאמו מישראל:

גמ' **לא כן כו'**. אמתני' פריך דקתני המלך יושב בעזרה דהא תני ר' חייא אין ישיבה בעזרה כו' ור' אמי בשם ר"ל מוסיף דאפי' למלכי בית דוד לא היתה ישיבה דמפרש קרא דדוד כדלקמיה:

תיפתר. להמתני' לא שהיה יושב ממש אלא שסמך לו בכותל וישב לו בעמידה שיש בה סמיכה וכעין ישיבה היא ומותר בעזרה ובבבלי מפרק לה דבעזרת נשים הויא:

והא כתיב ויבא וגו'. אר"ל פריך דקאמר אפילו למלכי בית דוד אין ישיבה:

יישב עצמו בתפל'. לא ישב ממש אלא שיישב עצמו לכוין דעתו בתפלה לפני ה':

תמן תנינן. קושיא היא דהרי תנינן בסוף פ' תמיד נשחט גבי הפסח נשחט בשלש כיתות וכשגמרו יצאת כת הראשונה כו' והשלישית במקומה בעזרה וקס"ד דישבה בעזרה כמו דקאמר ישבה בכת הראשונה:

מה תנינן ישבה לה במקומה. בתמי' דלא תני הכא ישבה אלא במקומה דקאמר עמדה לה במקומה קאמר:

הרבה חללים נפלו. מישראל באותו היום שהחניפו לו לאגריפס כדאמר בבבלי באותה שעה נתחייבו כו' דאע"ג דאמו מישראל הויא גבי מלך קפיד קרא מקרב אחיך עד שיהא ממוצע מאביו ואמו מישראל והוא מלך בזרוע שלא כדין והיה להם לשתוק ולא להחזיקו:

הלכה ח

מתני' **וקורא מתחלת אלה הדברים עד שמע**. שבואתחנן ומחבר עם פרשת שמע פרשת והיה אם שמוע שבפרשת שמע קבלת מלכות שמים ובפרשת והיה אם שמוע קבלת עול מצות ומדלג וקורא עשר תעשר ומשם מדלג וקורא כ תכלה לעשר מפני שהוא זמן אסיף ומתנות עניים והפרשת תרומה ומעשרו' ואף על פי שפרשת המלך בין עשר לכי תכלה לעשר הי' קורא אותם יחד שלא להפסיק במעשרות ואח"כ ברכות וקללו' שהן גזירות ועונשים של תורה וחוזר למפרע וקורא פרשת המלך שום תשים עליך מלך ואי משום שיש כאן דילוג בתורה בכדי שיפסיק המתורגמן במקום המלך ומפני כבודו אין חוששין לכבוד הציבור:

ברכות שכ"ג מברך אותן. ביה"כ אחר מקרא הפרשה:

המלך מברך אותן. אחר קריאתו:

אלא שנותן של רגלים. מקדש ישראל והזמנים מברך תחת ברכות של מחילת העין ביה"כ:

גמ' **על ידי שיצאו ישראל משביעית**. שלא הי' מעשרו' נוהג:

לשמינית. עכשיו מתחילין המעשרות לנהוג לכך קורין בענין הפרשה שלא לשכח זמן וסדר המעשרות:

ואינו צריך להבדיל. מקדושת שביעית כלומר דלמה אין עושין נמי שום סימן והיכר שידעו עכשיו שיצאו מקדושת שביעית ויכירו שנתחייבו בדברים שהיו פטורין בשביעי' כגון בהמת שביעית דאמרינן בפרק מעשר בהמה דפטורה מן הבכורה וכה"ג וכמו שעושין סימן בקריאת הפרשה להזכירם המעשרות:

כבר הבדיל מראש השנה. דמראש השנה כבר נפסקה קדוש' שביעית והתחילה שנת השמינית אלא דבמעשרות ראו עכשיו להזכירם מפני שהוא זמן האסיף והפרשות המעשרות:

סליק פירקא בס"ד

פרק ח

הלכה א

מתני' **משוח מלחמה**. כהן שנתרבה לכך:

ודבר אל העם בלשון הקודש. כדיליף בגמ':

גמ' **משיח מלחמה למה**. בלשון הקודש דמנלן:

בגין דכתיב ודבר. וילפינן בג"ש דכתיב משה ידבר וגו' מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלה"ק:

הרי כתיב ודברת. ולא ילפינן בג"ש מהתם אלא ע"כ דלא ילפינן ג"ש אם לא היכי דמיות' הוא כדלקמן:

אלא בגין דכתיב בה אמירה. ואמר אליהם וכרבי יודה דאמר בפרקין דלעיל דאמירה לחוד נמי בלה"ק הוא:

ונאמר להלן. בעגלה ערופה ונגשו וגו' מה להלן בלה"ק דכתי' וענו ואמרו דמיותר הוא וילפינן מלת הכפל בג"ש דכתיב להלן וענו הלוים ואמרו מה להלן כו':

עד כדון כר"ע דאמר לשונות ריבויין הן. בכ"מ שתמצא במקרא כפל הענין כמו הכא וענו ואמרו לרבות הוא:

כר"י. אלא לרבי ישמעאל דאמר בכ"מ לשונות כפולין הן ודברה תורה כלשון בני האדם מנלן דבלשון הקדש. פלוגתא דר"ע ור"י בפרקין דלעיל ובהרבה מקומות:

נאמר כאן נגישה. וילפינן נגישה נגישה מקרא גופיה דבמשה וכן בעגלה ערופה:

מה נגישה שנאמר להלן. היה הדיבור שם בל' הקודש:

לא מסתברא דלא ופקדו כו'. אקרא דייק דכתיב והיה כקרבכם וגו' ונגש הכהן וגו' ובסוף הפרשה והיה ככלות השוטרים וגו' ופקדו שרי צבאות בראש העם ולא מסתברא אלא איפכא דמקודם ופקדו שרי צבאות ואח"כ ונגש הכהן וכדמפרש ואזיל:

מאן די מתקון לון. לאחר שמתקן להן מערכות המלחמה ולפקוד שרי צבאות אז צריך שישמיע להן ולדבר מענייני מלחמה ולא מקודם שעדיין לא תיקן להם עיקר המערכות:

אין מקרא אמור על סדר. דאין מוקד' ומאוחר בתורה ובאמת מתחילה פקדו שרי צבאות:

בספר את אמר כו'. דשנינו בתוספתא פ"ז והובאה בבבלי ריש פרקין פעמיים מדבר עמם אחת בספר כשיצאו מארצם ואחת בערכי המלחמה והילכך קאמר דבספר שוטר שומע מפי כהן דהא דכתיב ודברו השוטרים וגו' הכהן אמר להן והשוטרים משמיעים להעם:

בכל לשון. דהכהן לבד צריך שיאמר בלה"ק והשוטרים משמיעים בכל לשון שהם מביני':

אבל בערכי מלחמ'. מה שהכהן אומר בערכי מלחמה אל ירך לבבכם וגו' הוא לבדו אומר ואין השוטרים משמיעים מפני שאין שהות כ"כ במלחמה לפי שעוסקין בסיפוק מים ומזון כו' ואין להם פנאי:

ואמור אף בערכי המלחמה כן. דהכהן מדבר ושוטר משמיע כמו בספר ומנא לך האי טעמא דאמרת מפני שמספקין כו':

התיב רבי חייה בר אדא. על דברי ר' חגיי לא מסתברא דלא כו' כלומר דאתה כמסתפק ושואל למה לא נאמר כן בערכי המלחמה טפי היה לך להקשות דע"כ הכי הוא דאל"כ לא מסתברא דלא היה צריך לכתוב בפסוק אלא כן מתחילה והיה ככלות השוטרים וגו' ואחר כך ונגש הכהן ודבר וגו' דהרי הכהן לבדו הוא מדבר בערכי המלחמה אחרי שכבר פסקו השוטרים מלהשמיע לעם דבריהן אלא ע"כ דגם בערכי המלחמה היו משמיעים דברי הכהן אל העם:

א"ל מכיון. דאמרי' לעיל אין מקרא על הסדר אין את יכול לשמוע מן המקרא כלום ולדייק למה לא נאמר כן במקרא ולפיכך שואל אני בלשון בעיא דנימא אף בערכי המלחמה כן:

הלכה ב

מתני' **כמה שנאמר להלן**. גבי פקח בן רמליהו שנלחם עם אחז דכתיב וישבו בני ישראל מאחיהם מאתים אלף וגו' ושם היה נביא עודד שמו והוכיחן לבני ישראל ואמר להם בחמת ה' על יהודה נתנם בידכם ותהרגו בם בזעף עד לשמים הגיע ועתה אתם אומרים לכבוש לעבדים ולשפחות וגומר שמעוני והשיבו השביה וגו':

גמ' **כל שאינו כגון אילו**. דכתיב התם ויקמו אנשים מראשי אפרים עזריהו וברכיהו וגו' על הבאים מן הצבא ויאמרו להם לא תביאו את השביה הנה וגו' שהיתה סיפוק בידם למחות אבל מי שאין סיפוק בידו למחות אל ימחה ביד עושי רשעה ולומר דמוטל עלי מצות הוכח תוכיח דלא נאמר אלא על מי שסיפוק בידו ולפיכך פרטן הכתוב להאנשים אשר נקבו בשמות ללמדך דדוקא כגון אלו:

כשם שמצוה לומר על דבר שהוא נעשה. להוכיח למי שמקבל הימנו. וכן אמרי' בבבלי יבמות דף ס"ה:

כשם שאסור כו'. איידי דקאמר להא דלעיל נקט נמי להאי:

כך אסור לטמא את הטהור. שלא לומר לא אטריח את עצמי לעמוד על הדבר והואיל ומסופק אני אם הוא טמא או טהור אטמאנו שאסור לעשות כן:

ר' בא כו'. פליג על ר' לעזר שאם באת הלכה תחת ידיך ומסופק אתה מה דינו אם בשריפה או לתלות לעולם הוי רץ אחר השריפה ואף שבתליית הדבר עדיין אפשר לעמוד על ודאו ולטהרו. א"נ דמילתא אחריתא היא דאם אינו יכול לעמוד על הדין ונשאר בספק הוא אם טמא ודאי ודינו בשרפה או דינו לתלות לעולם הוי רץ אחר השריפה ואפי' הספק בקדשים הוא:

שאין לך חביב בתורה יותר מפרים הנשרפים. שדמן נכנס לפנים והן בשריפה ור' יוסי בעי על זה וכי למדין דבר שאין מצותו לכך ולשרוף קדשים מספק מפרים ושעירים הנשרפין דעיקר מצותן בכך:

הלכה ג

מתני' **צהלת סוסים**. צנף סוסים קרוי צהלה בלשון המקרא:

הגפת תריסין. הכאת מגינים זו בזו להשמיע קול ולאיים על שכנגדם:

ושפעת. לשון ריבוי:

הקלגסים. חיילות. והרמב"ם פירש העמדת השרביטין שראשיהן עקומין והם מקלות מכין בהן האבנים וע"י כך קופצין ומכין בקרסולי האנשים והסוסים ומפילין גבורתן וכחן:

והם נפלו עמו. ובנוסחת הבבלי מוסיף בני עמין באו בנצחונו של שובך מה היה סופו לסוף נפל בחרב ונפלו עמו:

זה מחנה הארון. בגמ' מפרש:

גמ' **כתיב מנוגה וגו'**. איידי דאיירי במתני' בדרשת קרא מענייני מלחמות אייתי להאי קרא דדריש נמי להכי ובמכילתא דריש לה על המצריים:

כנגד טומיות שלהן. במוסף הערוך גריס טורמיות ופי' בלשון רומי כת של פרשים:

עברו כנגד הכותים. רובי החיילות שלהן:

בליצטירא. אבני בליסטראות:

טרמנטן. אבנים הנתונים בקנה סוללות ונזרקית ע"י אש והנפט מה שנדלק בתוכן ועל ידי כן האבנים יוצאות בכח והולכות למרחק:

כנגד הלפידים שלהן. והיא כמו רעם היוצא ממנו ברק:

מלמד שהיו. חציו מפזרין אותן למצרים:

תיבות תיבות. כמו כיתות כיתות והחצים מפזרין אותן והברקים באים כנגדם ובורחין מהן ומכניסין אותן והכל כדי להמם ולערבבם:

כנגד החרבות שלהן צחצוח. החרבו' שלהן מתלהטין כברק:

סיגנם. אות ודגל שלהן ובערוך גרי' סגניות ופי' חכמה וישוב הדעת שלהן:

זה השם שהיה נתון בארון. כדאמר בבבלי דף מ"ד השם וכל כינויו מונחים בארון היוצא עמהן במלחמה. דתני ר' יודא בן לקיש כו'. מדריב"ל מייתי ראיה שהיה ארון הנכנס ויוצא עמהן במלחמה והוא הארון שהיו שברי לוחות מונחין בתוכו כדלקמן:

שהיתה התורה. לוחות השניות וס"ת נתונה בו. הדא הוא דכתיב וארון וגו'. גבי מעפילי' כתיב כלומר דמביא ראיה שהיה שם ארון. אחר שהיה נכנס ויוצא עמהן במלחמה ובאותו פעם לא זז מקרב המחנה מפני שהלכו למלחמה נגד רצון משה:

אחד היה. והלוחות ושברי הלוחות מונחין בתוכו ולא היה יוצא עמהן במלחמה כ"א פעם אחת יצא בימי עלי ונשבה:

קרייא. זה הקרא מסייע להן לרבנן דאחד היה ולא יצא עמהן:

מי לא דלא חמין מן יומיהון. דבר שלא ראו מימיהן שיהא הארון במלחמה ולפיכך נבהלו עכשיו:

והלא ארון בקרית יערים היה. כדכתיב (שמואל א ז) ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה עד שהעלהו דוד משם כדכתיב (שמואל ב ו) אלא ודאי ארון אחר היה וזה היה עם שאול במלחמה:

הגישה אלי הציץ. כלומר דהארון הזה היה ארון שבו החשן ואפוד ואורים ותומים שהוצר' לשאול בהם ואין נשאלין אא"כ לבוש הכ"ג בשמנה בגדים וזכר כאן הציץ לפי שהוא החשוב שבהן:

היה נכנס. ל"ג וכן ליתא להא בשקלים:

וקרא. ועוד קרא אחר מסייע לריב"ל דשתי ארונות היו:

והלא ארון בציון היה. דודאי דוד לא היה משלחו עמהן למלחמה אחרי שכבר נענשו בימי עלי ע"ז אלא דארון אחר היה. סכך שהיה בקירוי כלומר בסוכות דקאמר לא שהיה עמהן במלחמה אלא שהוא יושב בסכך קירוי דרך עראי שעדיין לא נבנה בית המקדש וכיון דאיכא תרתי לריעותא דישראל היו במלחמה יושבין בסוכות וגם הארון אינו במקדש היה אוריה רוצה להחמיר על עצמו ולפרוש מן האשה:

משנגנז הארון. ברייתא הובאה בבבלי יומא דף נ"ב:

צנצנת המן. כדדריש שם בג"ש שמה שמה כתיב בארון אשר אועד לך שמה וכתיב בצנצנת המן ותן שמה מלא העומר:

וצלוחית שמן המשחה. אתייא דורות דורות כתיב בצנצנת למשמרת לדורותיכם וכתיב בצלוחית שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם:

ומקלו של אהרן. אתיא במשמרת משמרת מצנצנת דכתיב ביה למשמרת לאות לבני מרי:

וארגז כו'. דכתיב באשם אשר השיבו תשימו בארגז מצדו ומדמצינו דארגוז בצד ארון קאי שמעינן דבהדי ארון נגנז:
יולך ה' אותך. ודאג שמא יגלה הארון לבבל:
תנו את ארון הקדש בבית. והרי התם קאי אלא גניזה היא:
אין אתם מחזירין אותו למקומו. אם יגלה עמכם לבבל שוב אין אתם מחזירין אותו בכתפיכם לפי שאפשר שהמלך יעכב את הארון מפני חשיבותו ולפיכך גנזו:
פיטום שמן המשחה. איידי דאיירי לעיל משמן המשחה מייתי לה הכא:
שהן אלף ות"ק מנים. כדכתיב מר דרור חמש מאות וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים וקנה בשם חמשים ומאתים וקדה חמש מאות:
שהן שנים עשר לוג. דהין הוא י"ב לוגין:
את העיקרין. שרשים של בשמים האמורים בפרשה:
שולקן היה במים. דאלו בשמן לא היה מספיק אפי' לסוך את העיקרין כדמסיק:
ונותן. ואח"כ היה נותן שמן ע"ג כדי לקלוט את הריח:
הדא היא דכתיב כו'. דזה יהיה כתיב ומתחיל' לא היה אלא י"ב לוגין ולא היה בו כשיעור אפי' לסוך העיקרין אלא במים היה שולקן ור"מ ס"ל דמעשה ניסים היו בו כדלקמיה:
כל שבעת ימי המילואים. כדמפרש בפ"ק דיומא דכתיב שבעת ימים ימלא את ידכם ואיתקש משיחה לריבוי דכתיב למשחה בהם ולמלא בם את ידם:
אפי' עד עשרה דורות. לאו דוקא אלא כלומר עד עולם טעונין משיח' כדקאמר התם דכתיב והכהן המשיח תחתיו מבניו ונימא והכהן תחתיו מבניו מאי המשיח אלא הא קמ"ל דאפי' מבניו ההוא דמשח הוי כ"ג ואי לא משח לא הוי כ"ג:
זה לי לדורותיכם. זה בגימטריא י"ב לוגין וכולו קיים לדורותיכם:
אלא ע"ג המעיין. שתמשך מלכותן כמעיין דסימנא מילתא היא:
אין מושחין מלך בן מלך. דירושה היא לו:
לא כן כתיב כו'. ויהוא מלך ישראל הוה ואע"ג דלעיל דריש מיניה שאין מושחין מלך בן מלך תרתי ש"מ דזה הוא דוק' דטעון משיח':
אלא יהואחז. לא תימא יהוא מפני יורם אלא יהואחז מפני מחלוקתו של יהויקי':
שהיה גדול ממנו ב' שנים. דכתיב בן כ"ג שנה יהואחז במלכו ולא מלך אלא ג' חדשים ומיד מלך יהויקים וכתיב ביי' בן כ"ה שנה במלכו:
ולא יאשיהו. אביהם גנזו לשמן המשחה ואיך נמשח יהואחז:
באפרסמון. בשמן אפרסמון בעלמא נמשח ולא בשמן המשחה:
מלכותן מלכות קיימת. כדאמר שם דכתיב רמה קרני ולא רמה פכי:

אין מושחין כהנים מלכים. אין מעמידין מהן מלכים כדמפרש ר' יודן דכתיב לא יסור וגו':

ור' חייא. יליף מסמיכו' הכתוב דאילו מקרא דמייתי ר' יודן אף משאר שבטים אין מעמידין:

והכתיב הבכור יוחנן. ולעיל אמרי' דיהויקים גדול מיהואחז היה:

בכור למלכות. שמלך ראשון וממלא מקום אבותיו הוה ולפיכך מלך קודם יהויקים:

רביעי למלכות. יהואחז יהויקים יכניה צדקיהו:

שצידק עליו את הדין. כדמסיק דנבוכדנצר הסיב את שמו צדקיהו ע"ש יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי כדאמר בהוריות שם:

כל האמות. אפי' של כלים היו בבינוניות באמה בת ששה טפחים דאיכא אמה בת חמשה ואיכא אמה גדולה בת ששה ואצבע כדתנן פי"ז דכלים:

אמה אשתא. כל אמה ששה טפחים:

אשר שברת. ושמתם בארון. מלמד שהלוחות ושברי הלוחות מונחים בארון:

תן רחבן של לוחות לארכו של ארון. שהיו מונחות ארבעתן זו אצל זו רחבן על פני אורך הארון ולא השבורין תחת שלימין וכל אחד רחבה ג' טפחים ונמצאו אוכלות בארון י"ב טפחים:

ה"ג נשתיירו שם שלשה טפחים תן מהן חצי טפח לכל כותל נשתיירו שם שני טפחים לס"ת. וכן הוא בשקלים:

לס"ת. כדדריש בהשותפין דף י"ד לר"מ מדכתיב אין בארון רק מיעוט אחר מיעוט לרבות ס"ת שמונח בארון:

חנם לאיסטווה. לרחבו של ארון כלומר פירנסת לארכו של ארון צא ופרנס לרחבו ורחבו של ארון כו':

ותן ארכן של לוחות לרחבו של ארון כו' וה"ג נשתייר שם שלשה טפחים תן חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לכותל וטפחים לשילוט מקום שהס"ת מונח. וה"פ שהרי הס"ת מונח ארכו לרחבו של ארון כדלעיל באותן ב' טפחים שנשתיירו באורך הארון ולפיכך צריך מקום ריוח ברחבו של ארון טפח מצד הלוחות מכאן וטפח מכאן לשילוט הידים להוציא הס"ת כשיצטרך לתקן הס"ת כדי שלא יתעפש ויתקלקל:

ור"ל אמר באמה של חמשה טפחים. כר' יודא דאמר שם אמת הבנין של חומת הבית ומזבח העולה היה של ששה טפחי' ושל כלים חמשה והרי ארון כלי הוא:

אצבע לכותל. דר"מ סבר עובי הכותל חצי טפח ולר' יודה אצבע:

וחצי טפח מכאן לשילוט. לריוח ששם העמודים עומדים שנאמר עמודיו עשה כסף שהיו ב' עמודי. כסף כמין עמודי ס"ת שוכבין לארכו של ארון והלוחות ביניהם כדאמר בב"ב שם לר' יודא ולר"מ קאמר שם דמבראי הוו קיימי עמודים וס"ל לרבי יודא דהס"ת לא היה מונח בארון אלא על הארגז ששיגרו פלשתים ואין בארון רק לרבות שברי לוחות שמונחים בארון כדאמר שם. וכל זה הוא לפי מה שהגהתי מקצת הגי' הכתובה בשקלי וכן בפי' לשילוט הוא ג"כ לפי גי' הנזכרת וכפי פי' היפ"מ שם אבל היותר נראה ונכון לקיים כל הגי' דהכא שהיא עיקרית לפי שיטתא דהאי תלמודא אחר שחפשתי ובדקתי בכל המקומות והוא דלא גרסינן לס"ת בראש דברי ר"מ אלא נשתיירו שני טפחים תנם לאיסטוו' והן העמודים והנה המלך עומד על העמוד ת"י על איסטוונה. ובפרנסת רחבו של ארון גרסי' נשתייר שם ג' טפחים חצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לכתלים ומקום שמניחין בו ס"ת טפחיי' דהס"ת היה מינח ברחבו של ארון ארכו על פני ארכו של ארון ובדברי ר' יהוד' חצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לשילוט היינו לריוח מקום לשילוט הידים בעת הנחת הלוחות משום דארכן ששה היו ולפיכך הניחו מקום פנוי חצי טפח מכאן ומכאן ולא הוצרך למקום פנוי לארכו של ארון כשיש מקום שילוט לרחבו ולפי זה צריך לומר ג"כ לר"מ עמודים מבפנים הוו ולר"י עמודים מאבראי הוו קיימי ואיפכא ממאי דקאמר בהשותפין שם אליבייהו:

ושל עץ בשל זהב. וכדאמר נמי בבבלי יומא דף ע"ב דאמצעי הי' של עץ והיינו דכתיב וצפית וגו' שהיה מצופה בשני ארונות של זהב מבית ומחוץ ותצפנו יתירא. לרבות שפתו העליונה שיהא מצופה בזהב:

מה ת"ל תצפנו. לר"ש בן לקיש דהרי מוצפית אותו דריש שיהא הכל מצופה בזהב:

להביא בין נסר לנסר. דלא תימא שלא יעשה הציפוי אלא כמדת שיעור הנסר:

עשרה על לוח זה כו' עשרת הדברים. וסיפא דקרא ויכתבם על שני לוחות אבנים דמשמע שנכתבו כל עשרת הדברים על כל לוח ועוד מדכתיב ויגד וגו' משמע כשם שהגיד כל עשרת הדברים יחד כן כתבם על כל לוח ולא חלקן לחמשה ע"ז וחמשה ע"ז:

עשרים על לוח זה כו' דכתיב ויגד וגו'. דתרי קראי כתיבי כתיב הכא ויכתבם על שני לוחות אבנים וכתיב עוד להלן את הדברים האלה וגו' ויכתבם על שני לוחות אבנים וכמו דויכתבם גבי ויגד משמע עשרת הדברים על כל לוח כן אידך ויכתבם לרבות עוד עשרה על כל לוח:

ארבעים כו'. דס"ל כר"ש בן יוחי דעשרים מרבינן מהני תרי קראי וכתי' מזה ומזה הם כתובים הרי ארבעים לכל רוח:

טטרגונה. מרובע בלשון יון ועיין הציור בע"י לדעת הכותב שם ואין להאריך:
בין כל דיבור כו'. דכתיב ממולאים בתרשיש כימא רבה של תרשיש וכדמסיק ר"ל מה הים הזה כו':
איתקשיית. הקשיתי לפני ר' פינחס דקרא דלקמי כר"י אתיא ולא כר"מ וכדמפרש ואזיל מ"ט דר' יודה דא' דלא היה הס"ת מונח בארון:
לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'. דמשמע מצד הוא מונח ולא בתוכו וקשיא לר"מ:
ע"ד דר"י. ומפרש לר"י דאמר דלא היה הס"ת בתוך הארון היכן היה מונח:
כמין גלוסקוס. כמין תיבה:
מ"ט דר"מ דכתיב ונתת את הכפרת וגו'. ואל הארון תתן. את העדות אשר אתן אליך וס"ל דס"ת נמי עדות הוא כדכתיב והיה שם בך לעד והיה לו להקדים מתחילה נתינת העדות אל הארון ואח"כ נתינת הכפרת על הארון אלא דאין מוקדם כו' וכדמסיק ע"ד דר"מ דאמר אין מוקדם ומאוחר בתורה דהכי קאמר קרא ואל הארון תתן את העדות שהוא ספר תורה והוא עדות לישראל ואח"כ ונתת את הכפרת על הארן מלמעלה ואע"ג דקדים בקרא אין מוקדם ומאוחר בתורה:
ה"ג בשקלים התורה שנתן לו הקב"ה למשה נתנה לו אש לבנה חרותה באש שחורה. וכאן הגי' כמו שהיא במדרש תנחומא עורה אש לבנה חרותה באש שחורה והיינו הך דכתובה באש שחורה על הקלף אש לבנה ודרך משל הוא להורות על מעלת התורה כי רבה היא:
היא אש מובללת באש. מורה על עניינים דקים ורוחניים שבה:
חצובה מאש. מתחת כסא הכבוד שהוא מקום קדוש הרוחני:
ונתונה מאש. שאצולה היא מחכמתי יתברך כי ה' אש אוכלה הוא:
מימינו אש וגו'. וקאי אש על מימינו:

הלכה ד

מתני' **בית האוצרות**. לאוצר יין ושמן ותבואה:
ואחד הלוקח. בית בנוי שהרי אצלו הוא חדש וכולהו יליף לה בגמרא:
גמ' **ת"ל האיש מי האיש**. דמצוי למיכתב מי אשר בנה וכתיב האיש לרבות את כלן:
ת"ל אשר בנה. מדלא כתיב אשר בית בנה דרוש ביה בנה מכל מקום והאי דכתיב בית למעוטי הא דלחמן אתא. וכן אמר בבבלי דף מ"ג:
ת"ל בית. שמיוחד לבית דירה יצאו אלו שעשוין לדריס' הרגל ולא לבית דירה:
בית שער. אצל שער החצר להסתופף שם שומר הפתח:

יצא בית שאין בו כו'. דלאו בית מיקרי כדלקמן:
דתני כו'. בריית' הובא בבבלי סוכה דף ג':
פטור מן המעקה כו'. דבכולהו בית כתיב בהו:
ומן העירוב. אין צריך ליתן פת לעירובי חצירות כדרך שאר בתים הפתוחין לחצר ואין מניחין בו עירוב דלא חזי לדירה וכן פטור מליתן לשיתוף מבואות אם בית זה פתוח לחצר שבמבוי ואין בית אחר פתוח לו אין צריך ליתן לשיתוף כדרך שאר חצרים הפתוחים למבוי אבל מניחין בו שיתוף מבואות לאחר שגבו כדאמר התם דלא גרע מחצר שבמבוי:
ואין. טובל למעשרות. דאין חובת הטבל חלה עד שיראה פני הבית והאי לאו בית הוא:
לפני פתחו. כגון שנים שקנו מן ההפקר ובנו שם זה בנה לו בית ופתח בו שני פתחים וזה בנה לו בית ופתח בו פתח אחד ואח"כ הקיפו אותם עד שנעשה להם חצר וכן בחולק נכסיו על פיו ונתן לא' מבניו בית עם שני פתחים ולאחד עם פתח אחד דקי"ל שנותנין לכל פתח ופתח ארבע אמות כנגדן חלק בחצר והשאר חולקין בשוה ובית קטן זה אין לפתחו ד' אמות:
ואין עושין אותו חיבור לעיר. דבית העומד תוך שבעים אמה ושיריים לעיר מתחברת עמה ומודדין תחומי העיר מן הבית ולהלן אלפים אמה ובית קטן זה אין עושין אותו חיבור לעיר דלאו בית מיקרי:
והנודר. מליכנס לבית או לישב בו מותר בבית קטן זה דלא הוי בכלל:
ואינו צמית ביובל. כלומר שאינו נחלט כדין בתי ערי חומה אלא פודהו לעולם ואם לא גאלו יוצא ביובל כשאר שדה מקנה:
חוזרין לו. בשבילו אם בנה בית חדש ואין בו ארבע אמות אינו חוזר:
מה ת"ל אשר בנה כו'. אליבא דר' יודה קאי דקאמר במתני' דלקמן הבונה בית על מכונו אינו חוזר דדריש אשר בנה דהוי מצי למיכתב מי האיש אשר לו בית דהרי אפי' לקח וירש בכלל פרט לשנפל ביתו ובנאו דאינו חוזר והכי איתא בתוספתא פ"ז ונפל ביתו ובנאו ה"ז חוזר ר' יודא אומר אם חידש בה דבר חוזר ואם לאו אינו חוזר:
זאת אומרת כו'. כלומר מדר' יהודה נשמע נמי טעמא דמחזיר גרושתו לא היה חוזר דדמי לנפל ביתו ובנאו ורבנן דלא ס"ל כרבי יודא בנפל ביתו ובנאו ילפי טעמא דמחזיר גרושתו אינו חוזר מדכתיב אשה חדשה כדלקמן הל' ו':
את שמצוה לחנכו. בא"י משום ישוב פרט בח"ל דאין מצוה לחנכו:

הקדים לו שכרו. בנה בית והשכירו לאחרים והקדים לו זה שכרו ה"ז כמי שמחנכו ואינו זז ממקומו כדתנן לקמן:
נתן לו שכרו לאחר י"ב חדש. ה"ז כל הי"ב חדש כמי שלא חנכו וחוזר מערכי המלחמה:
נעלו. בנה בית ונתן בו חפציו ונעל עליהם:
את שדרכו ליבטל עליהן. כלומר שהיה צריך לבטל על שמירתן ה"ז כמי שחנכו והתחיל לישב בו:
ואם לאו. שאינו צריך לישב עליהן ולשומרן ה"ז כמי שלא חנכו:

הלכה ה

מתני' **ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל**. דבהכי הוי כרם שתים כנגד שתים ואחת יוצאות זנב ואפי' הן מחמשה מינין מצטרפין:
המבריך. כופף את הזמורה בארץ ומכסה אותה בעפר:
המרכיב. מביא ענף של אילן ומרכיב אותו על גב אילן אחר:
גמ' **מי האיש**. ריבוייא הוא:
ת"ל אשר נטע. מדלא כתיב אשר כרם נטע דרוש ביה נמי נטע מכל מקום ואפי' אינו כרם שהרי עדיין לא הזכיר כרם:
ת"ל כרם. דדמי לכרם ופחות שבכרם חמשה גפנים הן:
שהיין מגיתו. מימרא בפני עצמה היא ואיידי דאיירי בכרם נקט לה הכא:
שהיין. יין שהוא מגיתו ולא שהה ארבעים יום:
שהיין קוסס. יין שהוא רע ואין סופו להיות שכר יין:
מערבין בו. עירובי תחומין דאלו ערובי חצירות אין מערבין אלא בפת:
ומשתתפין בו. שותף מבואו' וכלומר דאשמעינן דחשיב משקה ולא אמרי' כמיא בעלמא הוא וכדתנן בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים כו':
ומברכין עליו. בורא פרי הגפן:
ונאמנין עליו. ברכת המזון שהיא צריכ' כוס:
ומקדשין בו את הכלה. מברכין עליו ברכת אירוסין דלכתחילה טעונה כוס:
ומנחמין כו'. דדינו כיין גמור בכל אלו:
ונמכר בחנות לשם יין. ואין כאן משום מקח טעות כדאמרינן פ' המוכר פירות דסתם יין חנות יין קוסס הוא אבל המוכר לחבירו יין סתם לא מכר לו יין קוסס דיין סתם יין המתקיים הוא כדאמרינן שם:
ואסור בהוריי' כו' דקי"ל בפ"ג דכריתות דעל היין מגיתו הרי הוא באזהרה עליו על ביאת המקד' וכל שהוא אסור לבא אל המקדש אם הוא שתוי אסור להורות ולהתיר נדרי':

לית לך. למעוטי יין מגיתו ויין קוסס דלא יהא חשיב כיין גמור אלא בזה שהוא אסור להביא לכתחילה לנסך ע"ג המזבח:

והחן. והאי בן סורר ומורר דקי"ל בפ"ח דסנהדרין אינו נעשה בן סורר עד שיאכל בשר וישתה יין:

צריכה. מיבעיא לן אם שתה יין מגיתו ויין קוסס אם נעשה בן סורר ומורה עליו:

אינו משמע. מן המקרא אלא דוקא כרם ולא שאר אילנות:

ודכוותה כולי. דוקא נטע ולא המבריך והמרכיב:

ולא חיללו. דמצי למיכתב ולא חילל וכתיב ולא חיללו משמע מיעוטא לזה ולא לאחר פרט למברי' ולמרכי' דאינו חוזר ופליגי ר' יוחנן ור' חסדא כמאן אזלא האי ברייתא:

דראב"י היא. דאמר נטע כמשמעו ופליג אמתני':

ד"ה היא. ואפי' כתנא דמתני' דהברייתא מיירי כשהרכיב פירות עבירה בהרכבת מין בשאינו מינו דמעטי' קרא ומתני' איירי בהרכבת היתר. וכן פליגי באוקמתא דהאי ברייתא בבבלי דף מ"ג:

מה אנן קיימין. האי הרכבת היתר דמוקמינן למתני' ה"ד דאיצטריך לאשמועינן דחוזר משום הרכבה:

אם כו'. כלומר דודאי בשניהם אילן מאכל ומין בשאינו מינו הן אי אפשר לאוקמי דהרכבת איסור הוא ומעטי' קרא:

ואם בשהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק מין במינו. האי אילן סרק לאו אילן סרק ממש אלא בילדה קמיירי וקרי לה אילן סרק דעדיין לא טען פירות ואם בשהרכיב אילן מאכל כלומר שכבר טען פירות באילן שלא טען עדיין דקיימא לן זקינה שהבריך בילדה חייב בערלה דאותו ענף שקצץ מהזקינה נעשה עכשיו ילדה:

ניטע כבתחילה הן. כלומר דתיפוק לי' משום ילדה דצריך למיהדר דעדיין לא חיללו ומאי איריא משום מרכיב:

אלא כו'. ע"כ כן אנן קיימין בששניהם מין א' הן וכבר טענו פירות ונתחללו ועכשיו הוא חוזר משום חילול ההרכבה:

אימתי הוא מחללו. אנטע רבעי דעלמא קאי ואיידי דאיירי לעיל בחילול נקט לה. אימתי לפי שמצינו בכתוב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש וגו' ובשנה החמישית תאכלו את פריו ואינו מפורש במקרא מה יעשו בשנה הרביעי' ואם יש היתר לאכלן בד' וס"ל לסתמא דהש"ס דיליף קדש קדש ממעשר ומינה גמרי' פדיון לנטע רבעי אבל לא ידענו אימת מחללו ברביעית או בחמישית:

וקאמר מסתברא בחמישית. הוא דמותר נאכלו וצריך פדיון:

אבל ברביעית דמי' הוא חייב לו. כלומר דאין דמיו נתפסין בפדיונו ברביעית אלא דהוי כמו שהוא חייב דמים לנטע רבעי כלומר שהחוב מוטל עליו לפדותו בחמישית וברביעי' אסור דהרי ממעשר ילפינן דאינו נאכל חוץ לחומה בלא פדיון:

לא מסתברא אלא ברביעית. דהוא עיקר זמן פדיונו כדכתיב ובשנה הרביעית וגו' כדדריש פ"ה ממע"ש דהילולים דקאמר כמו חילולים דלא ממנעי רבנן בין ה"א לח"ת וכדדריש בבלי פ' כיצד מברכין ומגופ' דקרא נלמד דצריך פדיון וברביעית הוא ולא איצטריך למילף ממעשר:

הלכה ו

מתני' **וא' המארס את ה א ל מ נ ה**. כדיליף בגמרא:

כל אלו שומעין דברי הכהן מערכי המלחמה. כמו שומעין מערכי המלחמה דברי הכהן מה שאומר להן וחוזרין:

גמ' **אין לי אלא רובה שנשא ריבה**. בחור שנשא בתולה:

ת"ל אשה מ"מ. מדלא כתיב אשר אשה ארס:

פרט למחזיר גרושתו. שאינה חדשה לו:

זאת אומרת. ילך וישוב לביתו דקרא קדייק דמשמע דמצוה לישב עמה פרט לאיילונית דאין מצוה לישב עמה כשאין לו אשה אחרת או בנים דמצוה לגרשה:

אפילו שומרת יבם לחמשה אחין. כולן חוזרין ואפי' מת אחיהן במלחמה. והכי אמרינן בבבלי:

ודכוותה. לשון בעיא היא אם נימא נמי אפי' בית א' שנפל בירושה לחמשה אחין דחוזרין:

תמן כו'. כלומר דלא דמי דהתם אין כל א' וא' ראוי לישב בו לבדו דלכולם יש להן חלק בו ואם א' מהן רוצה לישב בו צריך ליתן דמי' בשביל חלק האחים:

ברם הכא כל א' וא' ראוי לייבם. אותה לבדו ופוטרה מכלן ולפיכך כל אח' ואחד חוזר:

מה דמי לה. לא דמיא למתני' למילף מינה אלא הא דאם קידש אשה מעכשיו ולאחר י"ב חדש ונשלם הזמן במלחמה דחוזר דכמו דאמרינן בשומרת יבם אפי' מת אחיו במלחמה חוזר ה"נ כן ודוקא דאמר מעכשיו דאז למפרע חלו הקידושין והוי כמו אירס קודם המלחמה אבל בלא מעכשיו הוי כקידש בתוך המלחמה דודאי אינו חוזר:

הלכה ז

מתני'. אילני סרק. כגון ארזים ושקמים שאינם עושים פרי:

והמחזיר את גרושתו. וארסה אינו חוזר כדדרי' לעיל דכתיב אשה חדשה:

אלמנ'. וארסה כ"ג כו' כדדרי' בבבלי מדהוי מצי למיכתב ולא לקח וכתיב ולא לקחה שתהא ראויה לו ללקיחה:

על מכונו. סתרו ובנאו כמדה ראשונה אינו חוזר דלאו חדש הוא וגרע מהלוקח והיורש:

בשרון. מקום הוא ששמו שרון ואין הקרקע שלו יפה ללבני' ולא הוי דבר של קיימא כדאי' בגמרא שהיו צריכים לחדשה שני פעמים בכל שבע שנים:

גמ' **אם חידש בה דבר**. וכן הוא בבבלי לר' יודא דקאמר אם הוסיף בה דימוס א' חוזר דלא הוי על מכונו וקרינא ביה חדש ולאפיקי סדוהו בסיד ופתיחת חלונות:

חוזר. דלאו על מכונו הוא וכן אחד ועשאו שנים:

אף אנשי השרון לא היו חוזרין. בשביל בנין בתיהם כדפרישית במתניתין:

שלא יעשו בתיהן קבריהן. שלא יפלו עליהן מחמת רבוי הגשמים ובתיהן נוחין ליפול כדאמר הכי ביומא:

הלכה ח

מתני' **ואלו שאינן זזין ממקומן**. דהנך דלעיל הולכים עד הגבול ושם שומעין דברי הכהן וחוזרין מן המערכ' לתוך ארץ ישראל ואין חוזרין לבתיהם אלא עוסקים בספוק מים ומזון להההולכי' למלחמה אבל אלו אין זזין ממקומן ואפי' ללכת עד הספר ולשוב על פי כהן:

בנה בית וחנכו. ולא דר בו עדיין שנה וכן הנוטע כרם וחיללו ועדיין לא עברה שנה רביעית שלימה עליו כדאמר הכא בגמרא:

לביתו. בשביל ביתו:

יהיה. לריבויא הוא הוסיף לך הכתוב הויה אחרת להיות כזו:

גמ' **וכולהן**. בית וכרם וכו' למדין מן האשה שיהיו צריכין שנים עשר חדש דלא תימא דלא קפיד קרא שנה אחת אלא באשה קמ"ל:

כל אלו שהיו אומרים. חכמים במתני' דאין זזין ממקומן יושבין בטלין כו':

לכל דבר. אפי' לספוק מים ומזון:

עליו. מיעוטא הוא דעליו אינו עובר לכל דבר:

אבל עובר הוא על אחרים. אלו דתנן במתני' דלעיל בנה בית ולא חנכו כו' שהן מספקין מים ומזון אחר שחזרו מהמערכה:

הלכה ט

מתני' **ויספו השוטרי'**. על דברי כהן:

כשמועו. כמשמעו:

שאינו יכול לעמוד בקישוי המלחמה. לסבול כובד המלחמה ובנוסחת הבבלי בקשרי המלחמה כשמתקשרים לעמוד צפופים שלא יפרידו אויביהם:
לפיכך. שהירא ורך הלבב זהו הירא מעבירות שבידו:
תלתה לו התורה את כל אלו. בנה ונטע וארס שיחזרו בגללן כדי שיתלו בכך החזרה ולא יתבייש זה לומר עליו מעבירות שבידי הוא ירא וחוזר:
רבי יוסי אומר אלמנה לכ"ג כו'. בבבלי מפרש דעבירות מד"ס איכא בינייהו לר' יוסי הגלילי אפי' עבר על דברי סופרים חוזר ולר' יוסי עד שיעבור על דברי תורה דומי' דאלמנה לכ"ג:
גמ' **כתיב ויספו השוטרים**. לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלכב וגו' וקאמר אין לשון זה ויספו כו' כלומר דלא תימא שהשוטרים הוסיפו זה מעצמן לדבר אלא לשון תוספת אזהרה הוא כאדם האומר מוסיף אני על דברי רבי שהזהיר אתכם וגם אני מוסיף להזהיר אתכם עוד ולומר שגם דברים האחרונים האלו היו הכהן מדבר בתחילה והשוטרים משמיעין:
תני אחרוני' מן התוספת. ופליגי ר' יוסי ור' מנא לקמיה בפירושא דהני ברייתות:
תרין תניין אינון. דהרי קראי כתיבי הכי בפרשה ונגש הכהן ודבר אל העם שמע ישראל וגו' ודברו השוטרים מי האיש אשר בנה בית וגו' ויספו השוטרים וגו' וקאמר ר' יוסי דהני תרתי ברייתו' פליגי אהדדי ותרי תנאי היא:
מ"ד מוסיף אני על דברי רבי. הוא לשון ויספו כדפרישית שהוא לשון תוספת אזהרה ס"ל אחד הראשונים כו' כלומר דהשוטרים לא דברו מעצמן כלום אלא בין הראשונים הכתובים בדברי שוטרים מי האיש אשר בנה וגו' ובין האחרונים מי האיש הירא ורך הלבב הכל שמעו מפי כהן ואח"כ היו משמיעים כדלעיל:
ומ"ד האחרונים מן התוספ'. ס"ל הראשונים כו' דר"י מפרש אחרונים דברייתא אחרונים ממש מי האיש הירא וגו' ויספו דקרא מפרש האי תנא ויספו ממש שהשוטרים הוסיפו זה מעצמן ולא אמרן הכהן אלא מי האיש אשר בנה הוא שהיה הכהן מדבר והשוטרים משמיעין:
ור' מנא אמר. חד תנא הוא דלא פליגי הני ברייתות אלא לכ"ע ס"ל הראשונים כו'. וקס"ד אליבא דרבי מנא דמפרש אחרונים דברייתא לאו אחרונים ממש אלא כל הכתוב אצל השוטרים אחרונים קרי להו והראשונים ראשונים ממש שמע ישראל וגו' וזה לבד שמעו מפי כהן ומשמיעין לעם והיינו דקאמר חד תנא הוא דמ"ד אחרונים מן התוספת כלומר כל האחרונים מן התוספת שהוסיפו השוטרים הן ומ"ד מוסיף אני כו' נמי לו' שהוסף'

מעצמו הוא ויספו דקרא ה"ק שמוסיפין השוטרי' עוד לדבר על מה שאמרו בתחילה והכל מדברי עצמן הן והיינו דפריך לקמיה מתני' כו':

מתניתא. ברייתא דתנינן בריש פירקין פליגא על ר' יוסי דאזלא דלא כחד מהני תנאי אליביה:

שומע פרשה כו'. וקס"ד דבפרשת כהן מה שמפורש בקרא ונגש הכהן וגו' שמע ישראל וגו' שהן דברי כהן מיירי דהשוטר שומע פרש' מפי כהן ומשמיע לעם בכל לשון ומשמע דוקא זה הפרש' לבד היה שומע מפי כהן ומודברו ואילך הכל היה השוטר מדבר ומשמיע כדכתיב ידברו השוטרים וגו' וכר' מנא וקשיא לר' יוסי להני תרתי ברייתות:

וסיפא. דהך ברייתא פליגא על רבי מנא דקתני עוד דבר אחד הי' מוסיף השוטר וזהו מי האיש הירא וגו' וקתני דבר אחד ותו לא וקשיא לרבי מנא דקאמר כל האחרונים מן התוספת:

ומשני משלו. דהא דקאמר דבר אחד היינו מה שמוסיף משלי ולאפוקי ודברו השוטרים מי האיש אשר בנה דזה מפי כהן שמעו ולא תפרש אליבא דר' מנא האחרונים כל האחרונים מן התוספת אלא ה"ק חד תנא הוא דמ"ד מוסיף אני על דברי ר' מפרש ויספו דקרא ויספו ממש שהוסיפו מעצמן היא וכן מ"ד האחרונים מן התוספת האחרונים ממש קאמר אבל מי האיש אשר בנה הכהן מדבר ושוטר משמיע ואתייא הך ברייתא ככ"ע ואליבא דר' מנא ורישא דקאמר שומע פרשה כו' לאו פרשה הראשונה ממש. הוא אלא מי האיש אשר בנה דזה שומע מפי כהן ומשמיע הוא:

אין תימר כן. השתא דאתית להכי דמוסיף משלו הוא דבר אחד אפי' על דר' יוסי לית היא פליגא דאתייא כהך תנא ואליבא דר' יוסי דקאמר נמי האחרונים אחרונים ממש וזהו לבד מה שאמרן הוא לא אמרו רבו. הדין הוא פירושא דהך מילתא:

כולהון. החוזרין דקחשיב במתני' בנה בית כו' צריכין להביא ראיה לדבריהן שכך הוא דשמא משקרין הן מחמת שרוצין לחזור לבתיהן:

חוץ מזה. הירא ורך הלבב שאין צריך להביא ראיה לפי שעדיו עמו שרואין ומכירין בו שהוא נבהל ועומד מרעיד על הדבר:

ואתייא כמ"ד. דהירא דקרא הוא שאינו יכול לעמוד כו' ואנו רואין דהכרת פנים ענתה בו:

עוד הוא. גם הוא צריך להביא ראיה שחטא באיזה עבירה דשמא עילה מצא לומר כן:

לפיכך כו'. ואתייא כמ"ד בפ' הערל ר' לוי כו' דהתורה הקפידה שלא לפרסם את החטאים:

הלכה י

מתני' **ובעקבו של עם**. בסופו של עם שמשמרים שלא יחזרו האחרונ' אחוריהם לנוס:
מעמידים זקיפים מלפניהם. בראשם של צד המלחמה מעמידים בני אדם גבורים ממונים לכך שאם יפול א' מן הנלחמי' יעמידוהו ויזקיפוהו ויגבירו את אנשי הצבא בדבריהם:
ואחרים מאחוריהן. ובגמרא יליף לה מקרא:
וכשילים. קרדומות של ברזל בידיהן לשמור שלא ינוסו:
בד"א. שחוזרין מן המערכה ויש שאינם זזים ממקומן במלחמת הרשות:
אבל במלחמת מצוה. כגון כיבוש ארץ ישראל בימי יהושע ומלחמת עמלק הכל יוצאין. א"ר יהודה כו'. בגמ' מפרש לה:
גמ' **ת"ל פקדו**. הוי מצי למיכתב פקדו דהא אשוטרים קאי וכתיב ופקדו לרבות אף בסוף העם מעמידין שרי צבאות:
עד כדין כר"ע. דדריש בכ"מ לשונות היתירי' במקרא כדאיתא בפרקין דלעיל:
כר"י. דלא דריש מניין:
דר"מ צווח לסופי' דחבלא רישיה. היה קורא לסופו של חבל ג"כ ראשו דכל אחד ראש וסוף נקרא וה"נ תרווייהו ראש העם נקראין וכדמייתי ראיה לקמיה:
הכסיל במה ברגליו. בתמיה אלא כדאמר ר' אבא בר מרי החכם עד שהוא בראשו של דבר רואה את הנולד ומשים אל לבו לידע מה בסופו וזהו עיניו בראשו אלמא דקרי לסופו ראשו:
גד גדוד יגודנו. איידי דקתני במתני' מעמידין אנשי גבורים דחלוצי צבא לפניהן מייתי להאי קרא הכא דכך דרשו חכמים על גבורתם של אנשי שבט גד שהם היו הולכים בראש המלחמה כדכתיב והחלוץ לפניהם:
גייסא כו'. החיל בא עליו לשטפו בארצו והיא יתגבר עליהם לשוטפן:
כיני מתני'. בנוסחת הבבלי קתני במתני' שתחילת ניסה נפילה וכן הכא ולפיכך קאמר דאיפכא מיבעי למימר וכן אנו גורסי' במתני' שתחילת נפילה ניסה דכשהן נסין זו היא תחילת הגרמת הנפילה והסופרים העתיקו במתני' כן:
משמעות ביניהון. בין לרבנן יבין לר"י דמתני' אין ביניהן אלא משמעות הלשון דר"י היה קורא למלחמת הרשות דרבנן מלחמת מצוה ונ"מ לפוטרו מן שאר המצות כשעוסק במלחמה זו דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אבל בעיקר הדין דמתני' לא פליגי דמה דאמרי רבנן אין הכל יוצאין כן נמי לר"י:
אבל במלחמת חובה כו'. בזה פשיטא כ"ע מודים בה אלא דהואיל ור' יודה קרי לרשות דרבנן מצוה הוצרך להוסיף מעלה אחת בקריאת הלשון ולקרות למצו' דרבנן חובה ובזה

אין נ"מ כלל ורבנן הואיל וקרו לקמיית' רשות דיים לקרות את שלמעלה ממנה מצוה ואע"פ שהיא מלחמת חובה כגון מלחמת יהושע ומלחמת עמלק והכל יוצאין לכ"ע ובשארי מלחמות אפי' הן לשמור שלא יבאו העכום"ז עלינו לכ"ע אין הכל יוצאין:

ורב חסדא אמר דמחלוקת ביניהון. כלו' אפי' בעיקר הדין דמתני' פליגי דרבנן אמרי מלחמת רשות זו מלחמת דוד גרסינן מה שהיה נלחם לכבש הארצות כדי להרחיב גבול ישראל וקרו לה רשות שאינה אלא להוסיף על א"י כמלחמת דוד בארם צובה וסביבותי' ושלא יתגברו עליהם אויביהם אח"כ ויצרו להם ולהרבות בגדולתם:

מלחמת חובה זו מלחמת יהושע. לכבוש א"י ולד"ה חובה היא והא דרבנן קרו לה מצוה טעמא כדפרישית לעיל ובזה דוקא הכל יוצאין. ור"י היה קורא מלחמת מצוה גרסינן כגון אנן כו'. כלומר אפי' במלחמת דוד גופי' יש נמי חילוק ומצוה וחובה משכחת לה דאם אנחנו מעצמינו הולכין להלחם עליהן זה קרי ליה מצוה לר"י ומשום שהוא כדי להוסיף על א"י ולדידיה נמי בזה אין הכל יוצאין כדקתני במתני' אלא דקרי לה מצוה נ"מ לעוסק כו' כדלעיל:

מלחמת חובה. דקאמר ר"י דהכל יוצאין אפי' במלחמת דוד משכח' לה כגון שבאו העכום"ז עלינו וצריכים להלחם עמהן ובזה הוא דפליגי ואפי' בעיקר הדין דמתני':

אין נקי לביתו שעה אחת. אפי' חתן מחדרו דכתיב ביה נקי יהיה לביתו שנה אחת לא היה נקי באותו הפעם אפי' שעה אחת א"נ שנה א' גרסי':

לית רבי ברבי. אין גדול בן גדול דאפי' רבן בן רבן יצא לעבודת המלך להשיא את אבני הרמה כדכתיב שם ולהכי קאמר אין נקי דת"ח נקי מאנגריא הוא ובבבלי מכלתין דף משמע דתרווייהו הוי ת"ח וחתן מחדרו:

סליק פירקא בס"ד

פרק ט

הלכה א

מתני' **עגלה ערופה בל' הקודש**. נאמרה מה שהזקנים אומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו' והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל וגו' הכל בלשון הקודש הוזקקו לאמרן:

שנאמר כי ימצא וגו'. בגמרא פריך לה היכי יליף מהכא:

היו יוצאים. ובאים שם ומודדין מן החלל לצד העיירו' שסביבותיו לידע איזו קרובה:

אין ב"ד שקיל. אין ב"ד עשוין שיהא אפשר לחלקן שוה בשוה אלא שיהא הרוב לצד א' לקיים אחרי רבים להטות. לא מסתברא דלא וענו ואמרו. כלו' דפריך על דיליף במתני'

דבלה"ק שנא' כי ימצא וגו' ולא מסתברא דכן הי' צריך להביא המקרא שנאמר וענו ואמרו וילפינן מלוים מה עני' ואמירה שנאמר להלן בלה"ק אף כאן בלה"ק:

בא להתחיל. כלומר דאין ה"נ דמכאן ילפינן אלא דבא להתחיל מתחילת הפרשה הואיל ודריש לי' לכולה לק' וכן במתני' ויצאו כו' ולפיכך נקט לה הכא נמי מתחילתה וסמיך על וענו ואמרו דכתיבא לקמי':

כי ימצא. כתיב ולא בשעה שהן מצוין החללין דרבו הרוצחין כדתנן לקמן משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה ובבבלי דריש לה אנמצא סמוך לספר דכתיב כי ימצא פרט למצוי וכן אפשר לפרש הכא ולא בשעה שהן מצוין ליהרג מן העכום"ז כדאמר לקמן הלכה ב':

כי ימצא. ועוד דרשינן כי ימצא מעצמו ולא שתהא חוזר ומצותת עליו לחזור ולפשפש אם יש כאן חלל:

כי ימצא אין מציאה בכ"מ אלא בעדים. כדכתיב כי ימצא איש שוכב וגו' וכה"ג דבעדי' הוא וה"נ צריך שיהי' עדים בדבר וקס"ד שיהו עדים רואין:

ופריך לא נודע מי הכהו כתיב. ודרשינן הא נודע מי הכהו אפי' מפי עבד או שפחה לא היו עורפין כדתנן לקמן בפירקין:

וכא. והכא את אומר כן דצריך עדים בדבר בתמיה:

כאן להורג. אם יש עדים שראו ההורג ואפי' עד א' לא היו עורפין דהרי נודע מי הכהו:

כאן לנהרג. דצריכין עדים שיראו בשעת מציאת הנהרג אם ראוי הוא שיהא עורפין עליו כדמצינו כמה דברים המונעין את העריפה כגון צף על פני המים ותלוי באילן וכה"ג וצריך לראות אחר הסימנים כדאמרינן לקמן:

ודא דאת אמר כו'. זה שאמרנו דאפי' עבד אפי' שפחה נאמנין ולא היו עורפין בכה"ג דוקא שאמרו אם היו רואין אותו אנו מכירין אותו בזה הוא דלא היו עורפין:

אבל כו'. ואם אמרו שלא היו מכירין אותו דמרחוק ראוהו:

היו עורפין. דלא נודע מי הכהו קרינן ביה. (חסר כאן וצריך להגיה כמו דגרסי' בר"ה) ב"ד שראו את ההורג ואמרו אם אנו רואין אותו אין אנו מכירין אותו לא היו עורפין דכתיב כו':

דכתיב. בבית דין ועינינו לא ראו והרי ראו מכל מקום:

ובית דין שראו את ההרוג גרסינן דצריך שיראו עדים את ההרוג כדלעיל ובבית דין של כ"ג מיירי:

יעמדו שנים. מהם ויעידו לפני אותו בית דין שראו את ההרוג:

יעמדו כלן ויעידו במקום אחר. כלומר דכלן אינן ראוין עכשיו להיות בית דין הואיל והן עדים בעצמן וצריכין שנים מהן להעיד בפני ב"ד אחר:

כשם שהן חלוקין. הני תנאי דברייתא הכא כך הן חלוקין בעדות החדש אם ראוהו ב"ד בלבד דתנא דברייתא קמייתא סבירא ליה כתנא דמתני' ריש פ' ראוהו בית דין דיעמדו שנים כו' ותנא בתרא פליג אמתני' וסבירא ליה דכולן אינן ראוין לבית דין דאין עד נעשה דיין:

חלל. כי ימצא חלל כתיב ודרשינן בשעת מציאה צריך להיות חלל ולא שהוא עדיין מפרכס דאין מודדין עד שימות:

ראוהו מפרפר כאן. ואמדוהו למיתה ואחר כך באו ולא מצאו אין עורפין דשמא נסים נעשו לו וחיה והלך לו:

מודדין ממקום שנמצא. מת דכי ימצא חלל כתיב:

לרשתה. דריש לשון חלוקה פרט לירושלים שאינה מביאה עגלה ערופה שלא נתחלקה לשבטי':

וכר' ישמעאל. דאיהו נמי דריש לרשתה לשון חלוקה כדאמר לעיל פ"ז דכל מקום שנא' כי תבאו וגו' לאחר ירושה וישיבה היא ויליף מדפרט לך הכתוב באחת מהן בפרשת המלך וירשתה וישבתה בה הה"ד כל מקום שנאמר ביאה בתורה:

ושבע שחילקו. דוירשתה מפרש לאחר שחלקת:

מצוינין היו. להיות עוסקין בכיבוש ובחלוקה ולפיכך לא נתחייבו במצות שתלה הכתוב בביאת הארץ עד לאחר י"ד שנה:

כיצד היו עושין. כשמצאו החלל:

ומלקטין את סימניו. רואין חאריו אם מת הוא ויש בו סימנין הראוין שיהו עורפין עליו ולאפוקי טמין וכה"ג וכדאמרי' לעיל וכן צריך לראות מקום שמונח חוטמו שמודדין ממנו ועושין סימן לזה:

ומוכרין. וקוברין אותו כמו בקברי אשר כריתי לי לשון חפירה כמו כי יכרה איש ובתוספתא גריס חופרין וקוברין שצריך לקברו שם דמת מצוה קנה מקומו כדלקמן הלכה ד':

ומציינין. בסימן על קברו כדי שיבאו ב"ד הגדול מירושלי' וידעו למדוד ממקום קברו:

מניין לציון קברות. רמז מן התורה דתנן בריש פרק ה' ממעשר שני דמציינין על הקברות בסיד שלא יכנס כהן ונזיר לשם וגרסי' להאי סוגי' התם ואיידי דקאמר מציינין על קברו נקט לה הכא:

רבי ברכיה. אמר ר' יעקב בר בת יעקב אמר לה בשם רבי חונייא ורבי יוסי אמר ר' יעקב בר אחא אמרה משמיה דר' חזקיה אמר ר' עוזיאל אמרה משמיה דכתיב וטמא טמא יקרא ודרשינן מכפל המקרא:

שתהא טומאה קוראה לך. כלומר שיהו עושים סימנים על הטומאה כדי שיהא מרגי' ופורש. ועברי העוברי' בארץ. ביחזקאל כתיב שהי' מתנב' לעתיד לבא שיעשו ישראל ציוני' על עצמות הפגרים המושלכין ורמז הוא שלא בא הכתיב אלא להזהיר וללמד שיהיו עושין ציון. על העצמות. רובע הקב מרוב בנין או מרוב מנין שמטמאין באהל כדתנן פ"ק דאהלות. על השדרה או על הגלגולת. שהן מטמאין באהל כשהן שלימין:

ובנה מיכן שמציינין על אבן קבועה. בקרקע כדרך הבנין כדמפרש ואזיל טעמא שאם את אומר ע"ג אבן חלושה אף היא הולכת ותגלגל למקום אחר ויחזיק טומאה חנם במקום טהרה ומקום הטומאה יחזיק לטהור:

אצלו. ולא כתיב עליו מכאן שהציון הוא במקום טהרה ולא ממש על מקום הטומאה כדמפרש טעמא בבבלי מ"ק דף ה' שלא להפסיד את הטהרות שאם הטומאה ממש תחת הציון אינו מרגיש עד שבא פתאום על הציון ויטמאו הטהרים ולפיכך עושין הציון רחוק קצת מן הטומאה וכשבא אל הציון מרגיש ואינו הולך לשם. מיכאן לציון. של סיד ששופכין שם ע"ג הקרקע מדלא כתיב ובנה אצלו מצבה:

מצא אבן מצויינת. בסיד על גבה:

אע"פ שאין מקיימין כן. שאין עושין אבן לסימן בתחילה:

המאהיל עליה טמא לפי שאני אומר מת קמצוץ. טומאה קמוצה וטמונה תחתיה דאע"ג שאין עושין ציון על מקום טומאה היינו אם עושה הציון על פני השדה אבל באבן שהוא גבוה מן הקרקע ורואה את הציון מיד קודם שנוגע בה ואין כאן משום הפסד טהרות ולפיכך חיישינן שמא נתן האבן ע"ג הטומאה וציין עליה:

היו שתים המאהיל עליהן טהור. דתלינן משום טומאה שביניהן עשה הסימן ואין שום טומאה תחתיהן ולפיכך ביניהן טמא:

היה חורש בנתיים. שנחרש מקום הקרקע שביניהן:

הרי הן כיחידיות. דודאי אין שום טומאה ביניהן שהרי הלך שם אדם לחרוש ולפיכך ביניהן טהור. א"נ דמיירי כגון שהיה הסיד שפוך על ראשי האבנים ומרודד לכאן ולכאן ביניהון ואי איכא מקום הנחרש בנתיים תלינן דמחמת חורש הות דנקלף מן האבנים ונפלו שם ביניהם ולא היה שם טומאה וביניהן טהור וסביבותיהן טמא:

אין מציינין על הבשר. ובבבלי שם גריס על כזית בשר אם הוא מצומצם לפי שסופו שיתעכל ויחסר:
לא נמצא מטמא טהרות למפרע. כשימצא ועדיין לא נתעכל:
מוטב שיתקלקלו בו לשעה. אם לא יציין ואל יתקלקל בו לעולם דודאי סופו להתעכל ואם יעשה עליו ציון יטמא אח"כ ע"ג כל הטהרות בחנם:
תמן תנינן. פ"ק דסנהדרין:
סמיכת זקנים. על פר העלם דבר של ציבור צריך שיהא בשלשה דיינים:
בחמשה. כדמפרש ואזיל פלוגתייהו:
מה טעמא דרבי שמעון וסמכו זקני שנים גרסינן:
נראין דברי רבי שמעון בסמיכה. דלא דרש וסמכו. אלא דנפקא ליה שנים מזקני וסמכי לגופיה איצטריך ולפיכך נראין דבריו בזה דלר"י ע"כ וסמכו נמי דרשינן:
ודברי רבי יהודה בעריפה דלא דרש ויצאו כלומר בעריפה טעמא דנראין דברי ר"י משום דאיהו סבר נמי דויצאו לגופי' איצטריך כמו וסמכו לר' שמעון ואכתי אייתר זקניך ושופטיך והוו להו חמשה ולרבי שמעון שופטיך קשיא. אין תימר נראין כו'. כלומר דאי תימא דהיינו טעמא דרבי יהודה בעריפה משום דדריש ויצאו כמו שהוא דורש התם וסמכו והילכך קאמר נמי רבי נראין דברי רבי יהודה בעריפה משום דמסתבר טעמיה ושפיר דרשינן הכא ויצאו דהוי ליה למיכתב ומדדו זקניך וגו' אבל התם נראין דברי רבי שמעון דוסמכו לאו מיותר הוא א"כ קשה אשכחת אמר כו' דלפ"ז שבעה הן לר"י אם אמרינן דדריש נמי ויצאו הכא אלא ע"כ דלא דריש הכא ויצאו כמו דרבי שמעון לא דריש וסמכו והיינו טעמיה דרבי דקאמר נראין דברי רבי יהודה בעריפה דויצאו נמי איצטריך:
מה מקיים רבי שמעון זקניך כו' גרסינן. וכן הוא התם:
זקניך שהן שופטיך. מיוחדים שבשופטיך והן סנהדרי גדולה. ושופטיך זה מלך. שנאמר מלך במשפט יעמיד ארץ וכ"ג דכתיב ובאת אל הכהן ואל השופט וגו' כדאמר בבלי ריש פירקין:

הלכה ב

מתני' **בגל**. גל של אבנים:
סמוך לספר. אצל גבול העכום"ז וכן בנמצא סמוך לעיר שיש בה עכום"ז לא היו מודדין שהרי זה בחזקת שהרגוהו עכום"ז:
או לעיר שאין בה בית דין. דבעינן זקני העיר וליכא:

אלא מעיר שישיבה ב"ד. היו מודדין דלא תימא דאין מודדין כל עיקר כמו ברישא קמ"ל דבנמצא לעיר שאין בה בית דין אין מודדין לה אלא לעיר אחר' שיש בה ב"ד מודדין דכתיב זקני העיר ההיא מכל מקום:

מכוון. מצומצם שאין זו קרובה לו מזו אפי' כמלא חוט:

ואין שתי עיירות מביאות שתי עגלות. אלא יביאו עגלה אחת בשותפות וכן הל' וטעמייהו מפרש בגמ':

ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה. דכתיב לרשתה פרט לירושלים שלא נתחלקה לשבטים אלא מודדין משאר העיירות הסמוכות לו:

נמצא סמוך לספר. קתני במתניתין לא היו עורפין:

גמ' **נמצא חנוק ותלוי באילן**. דתרתי לריעותא הוי לא היו עורפין אבל אם היה הרוג אע"פ שתלוי באילן ס"ל לר"א דהיו עורפין דחלל יתירי כתיבי בפרשה לומר אחלל קפיד קרא:

אצ"ל חנוק ותלוי באילן. דבזה פשיטא דלא היו עורפין. מנין אפילו מושלך בארץ והוא חנוק דלא היו עורפין:

ת"ל חלל גרסינן. דאין נקרא חלל אלא מכלי ברזל כחרב:

מה ת"ל נופל גרסינן. וכן הוא בתוספתא דנופל אתי למעוטי אפי' הרוג הוא אם תלוי באילן לא היו עורפין:

נמצא עומד על מטתו. ואפי' הסכין תקועה בלבו דחלל הוא לא היו עורפין דלאו נופל הוא:

תני. בשם רשב"י דהיו עורפין דחלל הוא ועומד ליפול והוי כנופל:

דהדא דרשב"י. סתמא דהש"ס קאמר לה דדברי רשב"י מן אילין דהכין הכין דהכין לשון לועגים ילעיגו לי תרגומו ידהכון לי הערוך וירצה על הבבליים לומר כן דרך גנאי דא"ר יוחנן כל דבריו של רשב"י מן אילין דהכין שאומרים כן ויחידין אינון ולא סמכין עליהון דלית הילכתא כוותייהו:

בעליל לעיר. במגולה ופשוט שאין עיר קרובה כזו:

היו עורפין. נראה דהיו מודדין גרסינן דאע"פ כן היו מודדין כדי לקיים מנות מדידה וכן היא גי' הבבלי ריש פירקין ובתוספתא שם גריס לא היו עורפין שמצות עיסוק במדידה:

לתמן. לבבל:

אנא הוא בן עזאי דהכא. הרי אני מוכן להשיב דבר להשואל בעומק ובחריפות כבן עזאי דכאן. וכן הוא בבבלי בהרבה מקומות כשהיה דעתם צלולה אמרו הריני כבן עזאי בשוקי טבריא:

שני הרוגין. מונחין זה על גב זה מהו:

סבר רב שהן עורפין גרסינן. וכן הוא שם כלומר דרב סבר בדעתו שעורפין בזה אלא דהשאלה היא מהיכן מודדין מהעליון או מהתחתון ורצה לפשוט לו ענין מדידה:
א"**ל**. ההוא סבא דאין עורפין כלל בכה"ג כדמפ' טעמא:
התחתון משום טמון. דקסבר אע"ג דמין במינו הוא הוי כטמון באדמה ואין עורפין עליו:
והעליון. אין עורפין עליו משום דצף הוא על התחתון ולאו בשדה הוא:
כד סלק. רב לא"י ואמר זה לרבי משמיה דהאי סב אמר ליה רבי שפיר קאמר לך דאין עורפין כלל בשני הרוגים אבל לא מטעמי' אלא מדכתיב כי ימצא ולא ימצאו לשון רבים דגזירת הכתוב הוא דאין עורפין בשני הרוגים:
לא מסתברא דלאו באדמה כו'. אמתני' קאי דדריש באדמה ולא טמון בגל בשדה ולא צף על פני המים וקאמר הש"ס דלא מסתברא אלא איפכא דמבאדמה ממעטינן ולא צף ומשדה ולא טמון דבשדה משמעותיה טפי בגלוי ממשמעות באדמה וכמו דדריש ר' יהוד' גבי שכחה פרט לטמון משדך וכן לרבנן לקמן אלא דמרבו התם ממיעוט אחר מיעוט כדלקמי'. ותני דבית רבי כן. התלמידים של ר' היו גורסי' במתני' כן באדמה לא צף כו':
מחלפא שיטתון דרבנן. דתנן פ"ו דפיאה כל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים ר' יהודה אומר אין להם שכחה וחכמים אומרים יש להן שכחה וכדמפ' טעמייהו בברייתא היבאה בבבלי פירקין דר"י דריש ושכחת עומר בשדה פרט לטמון וחכמים אומרים בשדה לרבות את הטמון וקשיא דרבנן אדרבנן מסתמא דמתני' הכא:
תמן אינון אמרין כי'. הכא במתני' ודרך הש"ס הזה לומר כן וכעין דפריך התם ממתני' דב"ק:
וכא. והכא בשכחה אמרי בשדה לרבות:
תמן. בשכחה כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת וגו' דשני מיעוטי' הן שדך משמע בגלוי וקצירך בגלוי ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות את הטמון. ברם הכא. דאין כאן אלא מיעוט אחד בשדה דבאדמה איצטריך לדרשה ולא צף על פני המים והילכך אתי בשדה למעט את הטמון:
שאני אומר סרקיים. ישמעאלי' הרגוהו וע"ש שהישמעאלים מתפארין בעצמן שנולדו מן בן שרה הגבירה ומכנין לעצמן סארקאיים קורא בכ"מ לישמעאל סרקי וכן מסתמא מהם היה הרוצח שהן מהעומדים על הספר ולארוב אחר ישראל לומר להם ניתנה הארץ שהם בני אברהם ודאי כלומר טעמא דמתניתין דכנודע מי הכהו הוא וכדפרישי' לעיל במתני' וכן לעיר שיש בה עכומ"ז דעכומ"ז ממנה הרגוהו וכנודע הוא ובזה לא היו עורפין:

או לעיר שאין בה ב"ד כו'. כלו' אבל סיפא לא תאמר דבזה נמי לא היו עורפין דאע"ג דתני להו בחד בבא לאו בחדא מחתא מחתינן להו אלא דלא היו מודדין לזו העיר אבל מודדין לעיר שיש בה ב"ד:

דכתיב ידינו וגו'. דצריך שיהיו שם ב"ד שיאמרו זה במקום עריפת העגלה:

מ"ט דרבנן. במתני' דאמרי אין שתי עיירות מביאות שתי עגלות:

דכתיב והיה העיר הקרובה. אחת ולא שתים:

הערים. ל' רבים ומיעוט רבים שתים:

ערי מקלט מה הן. לעגלה ערופה בנמצא סמוך להן אם דינן כשאר עיירות או כירושלים דקתני במתניתין דאינה מביא' מפני שיש לכל השבטים חלק בה:

אין תימר כו'. ופשיט לה הש"ס דבפלוגתא דאשכחן דפליגי בה תנאי בעלמא תליא והאי פלוגתא איתא בהאי תלמודא לקמן סוף פ"ב דמכות והגי' נשתבשה שם וה"ג התם תני רבי יוסי אומר למחלוקת ניתנו ר' מאיר אומר לבית דירה ניתנו ואתייא דר' יוסי כר' יודא ודר' מאיר כדעתיה דתנינן מעלות היו שכר ללוים דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר לא היו מעלות להן שכר ע"כ. כלומר לרבי יוסי דסבר למחלוקת ניתנו היינו שניתנו ערי המקלט ללוים להיות להן לחלקן ממש תחת אחוזת' בארץ והילכך אתייא דר' יוסי כרבי יודא דאמר שם במתניתין דהרוצחים היו צריכין להעלות שכר ללוים בעד דירת ביתם ודר"מ דאמר לבית דירה לבד ניתנו הערים ללוים דדריש ערים לשבת ולא שיהיו כנחלת אחוזתם ממש והילכך ס"ל נמי דלא היו צריכין הרוצחים להעלות להם שכר מפני שיש לכל ישראל חלק בהן. והשתא קאמר נמי הכא דלמ"ד למחלוקת ניתנו שהן חלקן ואין לשאר השבטים חלק בהן מביאות עגלה ערופה:

ואין כו'. ולמ"ד דלבית דירה לבד ניתנו להם ויש לכל השבטים חלק בהן אינן מביאות עגלה ערופה כירושלים:

הלכה ג

מתני' **ר"א אומר מטיבורו**. בבבלי מפרש דקסבר עיקר חיותי' בטיבורו הוא:

ר"ע אומר מחוטמו. עיקר חיותו מחוטמו הוא דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו והכא בגמ' מפרש טעמא אחרינא:

ממקום שנעשה חלל מצוארו. כדמפרש בגמרא והלכה כר"ע:

גמ' **מטיבורו ממקום שהולד נוצר**. דהולד ממציעתיה מיתצר כדקאמ' בבבלי:

ממקום הכרת פנים. של אדם שהוא החוטם כדמייתי עובדא לקמי':

מאן דבעי. הרוצה שלא יהא ניכר בפניו יתן אספלנית של חוטמו ולא יהא ניכר:

הוון צפוראי. היו אנשי ציפורי נתבעין ומתבקשין מן המלכות והיו נותנין איספלנית על נחיריהון שלא יוכרו. ובסופא. ובסוף נאמר עליהם לשון הרע ונתפסו כלם מיד:
לתת וגו'. דאין קרוי חלל אלא מן הצואר כדכתיב על צוארי חללי הרשעים הילכך ממנו היו מודדים דכתיב אל החלל:

הלכה ד

מתני' **נמצא ראשו במקום אחד**. כדמפרש בגמרא דלא מיירי תנא לענין מדידה דהא כבר תני ברישא מאין היו מודדין אלא לקבור' נחלקו דקי"ל מת מצוה קנה מקומו לקבורה ואם נמצא הראש במקום אחד וגופו במקום אחר:
מוליכין הראש אצל הגוף. וקוברין אותו במקום שנמצא הגוף דקסבר ר"א גופא בדוכתי' נפל ורישא הוא דנייד:
ר"ע אומר מוליכין הגוף אצל הראש. דקסבר רישא היכא דנפיל נפיל וגופא הוא דרהיט ואזיל והלכה כר"ע:
גמ' **לקבורה נחלקו**. כדפרישית במתני':
מה פליגין. במה פליגי רבי אליעזר ורבי עקיבה בשהיה מקום מדרון ונמצא הראש מלמעלן והגוף מלמטה ואפ"ה סבר רבי אליעזר מוליכין הראש אצל הגוף דהראש הואיל והוא קל מהגוף נוח לנוד ולהתגלגל הוא אפילו מלמטה למעלה ולר"ע הגוף אצל הראש דגופא מיתגנדר ואזיל מלמעלה למטה:
אבל. בנמצא הראש מלמטה והגוף מלמעלה אפילו רבי עקיבה מודה שמוליכין את הראש אצל הגוף דגופא ודאי לא מיתגנדר מלמטה למעלה אלא הראש הוא דנתגלגל מלמעלה למטה וקוברין אותו במקום הגוף:
היה מנדרן. כמו מדרון. כלו' במקום גבוה ולו מדרון מכאן ומכאן וכגון שנמצא הראש במדרון מצד זו והגוף במדרון מצד האחר:
אנא אמר כו'. כלומר דיש כאן שתי ספיקות או שאני אומר דהראש הלך לו למקום אחד והגוף למקום אחר ושניהן לאו במקומן שנפלו מתחילה הן ואין אתה יכול להוליכן זה אצל זה דלא ידעינן מקום נפילתן בראשונה:
או הראש כו'. אי נמי דיש כאן חשש שהן משני חללים והראש הזה אין לו גוף שאבד מכאן:
או הגוף. כלומר והגוף הזה אין לו ראש וכל אחד ואחד נקבר במקומו:
היה שוה. נמצאו במקום שוה והראש במקום אחד והגוף במקום אחר:

כל מקום. רואין אם הן קרובין זה לזה כ"כ מקום שדרכו ליתזו זה מזה גוף אחד הוא ותליא בפלוגתא דר"ע ור"א במתני':
ואם לאו. דרחוקין הן זה מזה יותר ממקום שדרכו ליתזו בזה חיישינן נמי לומר הראש הזה כו' וכל א' ואח' נקבר במקומו:

הלכה ה

מתני' **נפטרו זקני ירושלי'**. שאין עליהם אלא למדוד כדכתיב ויצאו זקניך ושופטיך ומדדו:
אשר לא משכה בעול כו'. בגמרא מפרש:
אע"פ שאין איתן כשר. שלא נאמר איתן לעיכובא אלא למצוה:
מקופיץ. כמין סכין גדול:
מאחריה. ממול ערפה:
אסור. לעולם:
ומותר לסרוק כו'. שהן עבודה שאינה בגופה של קרקע כדמפרש בבבלי דכתי' אשר לא יעבד בו ולא יזרע מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע אף כל העבודה שהיא בגופה של קרקע:
ולנקות. לסתת שם אבנים:
גמ' **אשר לא עבד בה**. כתיב ולקחו זקני העיר ההיא עגלת הבקר אשר לא עבד בה וקרינן לא עובד ודרשינן מה עבד דניחא ל' אף עובד דניחא לי' והיינו לדעת דאפילו ממילא צריך שיהא ניחא לדעתיה. אשר לא משכה בעול. דמשכה משמע אפי' ממילא דאעגלה קאי הילכך אין חילוק בזה דבין לדעת בין ממילא ולא ניחא ליה פוסל בה משיכ' העול ופליגי ר' יונה ור' יוסי בפירושא דסיפא דהאי ברייתא:
ר' יונה פתר מתניתא כו' והוא שימשוך. אותה בעול כלומר שתטלטל המשא מעט דבעגלה אין העול פוסל עד שתמשוך כמלא העול כדאמר לקמן וקאמר ר' יונה דאפי' לדעת צריך עד שתמשוך:
ר' יוסי פתר מתניתא. דהא דקאמר בין לדעת בין שלא לדעת לומר שהכל פוסל בעול אבל מ"מ יש חילו' בענין הפסול דלדעת אם הניח עליה עול אפי' לא משכה פסולה ושלא לדעת אם עלה עליה ממילא צריך עד שתמשוך:
ואתייא דר' יונה כו'. פלוגתייהו אזלא בפלוגת' דר"י ורבנן:
דר' ישמעאל אמר כו'. שנינו בברייתא דר"י כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש אי אתה רשאי להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתו' לכללו בפירוש. ופליגי בזה בפ' איזהו

מקומן דף מ"ט דאיכא למ"ד התם דנעקר לגמרי מהכלל דלא כללא גמיר מיניה ולא הוא גמר מכלל':

נעקר מכללו כו'. דר"י סבר דאין לך בו אלא חידושו ולא גמרינן מידי מהכלל והכא נמי דאשר לא עבד בה הוי כלל כל העבודות פוסלין בה סתם ויצא עול מן הכלל ולידון בדבר החדש דכתיב ביה אשר לא משכה וצריך עד שתמשוך:

לפום כן צריך מימר כו'. הילכך צריך לפרש הברייתא דה"ק דבעול בין לדעת בין שלא לדעת פוסלין בה ולעולם צריך עד שתמשוך דלא גמרינן מידי מכללא:

דרבנן אמרין הרי הוא בכללו והרי הוא בחידושו. דסברי לא נעקר לגמרי מן הכלל אלא גמרינן מיניה למקצת והילכך צריך לפרש דאפילו בעול אם הוא לדעת פוסל אפי' לא משך דבזה גמרינן מהכלל הואיל ולדעת הוא כוותיה ושלא לדעת הוא דצריך עד שימשוך:

כמה ימשוך. בעול ותפסול:

כמלואו. כמלא עול לארכו:

מלא העול לרחבו. והוא טפח כדאמר בבלי פירקין. אשר לא עבד בה כלל. כל העבודות:

אין בכלל אלא מה שבפרט. ונימא עול אין מידי אחרינא לא:

אילו הוה כתי'. אלו היו הכלל והפרט שוין דהוה כתיב אשר לא עובדה ואשר לא משכה ומינה הוי דרשינן דבשניהם לא צריך שיהו לדעת שפיר תיקשי דנדרוש לה במדת כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט:

לית כתיב. השתא דלא כתיב אלא אשר לא עבד בה ודרשינן עובד דומי' דעבד דדוקא שיהא לדעת ובפרטא כתיב לא משכה דאפי' ממילא כדלעיל והיכא דאין הכלל והפרט שוין לא דרשינן להו במדת כלל ופרט אלא ריבויין הוא דאשר לא עבד בה ריבויי' הוא וריבה כל העבודות:

עול עול לג"ש. נאמר בפרה אשר לא עלה עליה עול ולא מפורש בה שאר עבודות וילפינן גזירה שוה עול עול מענלה דמפורש בה אף שאר העבודות:

מה העול האמור בענלה עבודה פוסלת בה כו'. דילפינן נמי בגזירה שוה דעול דפרה פוסל בה אף שלא לדעת מענלה כדאמר לעיל דעול פוסל בה אפי' שלא לדעת:

מה עול האמור בפרה העול פוסל בה. כלומר דפוסל בה לעולם ואפי' שלא בשעת עבודה אלא שהניח עליה להקל משא מעליו דכתיב אשר לא עלה עליה עול מ"מ:

אף עול האמור בעגלה העול פוסל בה. אפי' שלא בשעת עבודה אבל מ"מ צריך עד שתמשוך דכתיב אשר לא משכה וכדלעיל. אי מה עול האמור בפרה המומין פוסלין בה. כלומר דנילף נמי בג"ש מעול עול דהמום פוסל בעגלה כמו בפרה:

ת"ל אשר אין בה מום. בה מיעוטא הוא דבה פוסל מומין ואינן פוסלין בעגלה:

ואמר אשר לא עבד בה כו'. השתא דאמרת בה מיעוטא הוא ואימר נמי דבה בעגלה למעוטי שאר עבודות דאינם פוסלין בפרה ולא נילף מג"ש דרחמנא מיעטה:

ומשני הכא אשר לא עבד בה בה עבודה פוסלת אין עבודה פוסלת במוקדשין גרסינן. כלומר לעולם בה מיעוטא. הוא אלא דבה דעגלה אתי למעוטי קדשים דלא פסלי בהו עבודה:

אית לך מימר תמן. אבל בה דפרה אם יש לך לומר דבה דנאמר אצלה למעוטי דבה המומין פוסלין ואין המומין פוסלין במוקדשין בתמיה דהא בכולהו תמימים כתיבי בהו והילכך ע"כ למעוטי עגל' אתי דאין המומין פוסלין בה:

מחוסרי אבר מהו שיפסלו בה. בעגלה דגרע טפי משאר מומין או דילמא אין פוסלין כמו דאין פוסלין בה מומין:

ומתמה הש"ס דמאי תיבעי לך הא אפי' בקרבנות בני נח דהמומין כשירין בהן אבל מחוסרי אבר אינם כשרין דלא כן אמר ר' יסא דר"א קאמר בפשיטות לחברייא דאסורין לבני נח דכתיב ומכל החי וגו' שלימין באיבריהן דאמרה תורה הבא בהמה שחיין ראשי איברין שלה דהזהיר הקב"ה לנח מלהביא מחוסר אבר בתיבה מפני שעתיד להביא מהם קרבן:

תמן. וקאמר הש"ס דמשם אין ראיה דהתם יש מהן למזבח כלומר להקריב בבמה דכמזבח שלהן הוא ולפיכך אסורין:

ברם הכא. הא אין העגלה קריבה למזבח היא:

וקאמר ר' חונה. דלא קשיא מכיון דמצינו דנאמר בה כפרה כקדשים כדכתיב ונכפר להם כמי שיש ממנה למזבח דמי ומחוסרי אבר פוסלין בה:

טריפה. דאין מחוסר אבר מהו שתפסל בה ופשיט לה מכיון דאת אמר כמי שיש ממנה למזבח דמיא טריפה נמי פוסלת בה כקדשים:

בהי. כמו בהא פשיטא כו' כלומר זה ודאי פשיטא לך דהטרפה פוסלת בה מהאי טעמא דאמרן אבל הא קמיבעיא לן:

היתה רגלה קלוטה כשל חמור מה את עבד לה. לאיזה דבר את מדמית לה כמחוסרת אבר או כבעלת מום וכדמפ' ואזיל:

אין תעבדינה כמחוסרת אבר פסולה גרסינן ואין תעבדינה כבעלת מום כשירה גרסי'. דמומין אימעיטו בעגלה מבה ולא איפשיטא:

דמה מהו שיכשיר. את הזרעים לקבל טומא' אם נפל עליהן מי נימא דלכולה מילתא איתקש לקדשים ודם קדשים אינו מכשיר או לא:

מן מה דתני ר' חייא. נוכל לפשוט זה דר"ח תני דמה טמא ותני מקבל טומא' הוא ש"מ דלא איתקש לקדשים לגמרי דהא קי"ל דם קדשים דכן ואינן מכשירין וא"כ כמו כן דמה מכשיר:

עריפתה. של עגלה מהו שתטהר עריפתה מטומאת נבילה שלה:

אמרין ליה. רבנן מה את בעי ולאו מתני' היא דתנן פ' אותו ואת בנו השוחט ונמצא טרפה השוחט לעכום"ז והשוחט פרה חטא' ושור הנסקל ועגלה ערופה ר"ש פוטר וחכמים מחייבין ואמרינן בפ' כיסוי הדם מאן חכמים ר' מאיר היא דס"ל שחיט' שאינה ראוי' שמה שחיטה וש"מ דעריפת עגלה כשחיטה משוינן לה והה"ד נמי שאטהרנה מטומאתה כמו בשחיטה דקי"ל בפ"ז דזבחים ובהרבה מקומות דשחיטת טריפה מטהרתה מטומאתה:

אמר לון מה. הוא זה בלשון תמיה:

אנן בעיין טריפה. כלומר עריפה דדרך טריפה היא ואין דרך שחיטה בכך:

ואתון מייתי ליה. ראיה משחיטת טריפה דשאני התם הואיל ושחיטה בעלמא מכשרת לאכילה היא כדקאמר בזבחים שם שחיטתה שהיא מכשרתה לאכילתה מטהרת טריפתה מטומאתה:

אמרין ליה. אין דודאי ראיה גמורה היא:

דלא כן אמר ר' ינאי. לקמן הלכה ו' לדברי ר"מ דמחייב בשוחט עגלה ערופה משום אותו ואת בנו:

אפילו טריפה חייב. אפילו ערפה וטרפה חייב ולאו דוקא שחטה קא' דעריפתה זו היא שחיטתה וכן לענין טומאת נבילה דעריפתה מטהרתה כשחיטתה:

ומן הדא דרבי ינאי אתון מגיבין לי. מן דברי ר' ינאי אתם משיבין לי בתמיה דלא שמיע ולא סבירא לי כר' ינאי אלא כר"ל דאמר לקמן אפילו לדברי ר"מ ערפה פטור והשוחט דוקא קאמר:

איתן כשמועו. כמשמעו שהוא קשה כדכתיב איתן מושבך ל' קושי וחוזק:

אע"פ שאין איתן כשר. קתני במתני' ומפרש האי תלמוד' דאיתן לשון חוזק ועל הנחל קאי שלכתחילה צריך שיהא הנחל שוטף בחזקה אבל בדיעבד אינו מעכב שיהא שוטף בחזקה ולפיכך בעי:

ודכוותה. אם נימא נמי אע"פ שאין נחל כאן כלל דכשר:

תני רבי שמעון בן יוחי. דהנחל עצמו נמי אין מעכב:

הורידו. הוי מצי למיכתב וכתיב והורידו וגו' אל נחל איתן דהוי"ו לרבות הוא אף על פי שאין נהר כלל כשר:

דהדא. וקאמר הש"ס דאלו הדברים דרבי שמעון בן יוחי אין סומכין עליהן:

מן אלין דהכא תמן. שהן מן אלו הלועגים שבבבל ודרך גנאי הוא כדאמר ר' יוחנן כו' וכן אמר לעיל הלכה ב':

וצריך כו'. בעיא היא אם צריך לערוף בעגלה כל שני הסימנין או ברוב שנים סגי:

נשמעינה לזה מן הדא כו'. דעד מקום שצואר כשר לשחיטה בדיעבד דברוב שנים סגי וכן במליקה:

וכן הוא. אומר אכן. וכאן נמי הכא דעריפה נמי מול ערפו כמו במליקה וכן הושוו בהכשר רוב הסימנין:

תמן תנינן. פ' ואלו הן הלוקין:

וחייב עליו משום שמנה לאוין. דבחרישת תלם אחד נלקטין עליו כמה איסורין כדחשיב התם:

ניתני החורש כו' והרי תשעה. דעובר בלאו אשר לא יעבד בו:

תיפתר. תפרש הכתוב דלשעבר קאמר דצריך שיהא המקום שלא נעבד ולא נזרע בו מעולם דאשר כתיב ולשעבר משמע וקס"ד דדוקא לשעבר אמרה תורה אבל מכאן ולהבא מותר:

אמר לון. דלא היא דמאן דאית ליה לשעבר כ"ש דלהב' אסור ופלוגתא היא בברייתא הובאה בבבלי דף מ"ו ומסיק שם נמי דכ"ע מודים דלהבא. אסור ולא פליגי אלא בלשעבר:

מקום גיסתה. מקום שעורפין אותה ולשון גיסטרא הוא ובתוספתא גריס גיתתה כמו פרת חטאת ששרפה חוץ מגיתה:

ותפיסתה. תפיסת מקום שסביבות מקום עריפה הרי אלו אסורין מלעבוד ולזרוע:

ארבע אמות. ובתוספתא גריס לת"ק ארבעים אמות:

ר' שמוחל כו'. שאל דנימא אשר לא יעבד בו כלל שהוא כולל כל העבודות:

אין בכלל אלא מה שבפרט. ונימא זריעה אין מידי אחרינא לא:

אילו הוה כתיב כו'. בתרווייהו אשר דהוי משמע לשעבר בשניהן יאות הוי דרשינן ליה בכלל ופרט:

לית כתיב כו'. אין כתיב כאן אשר אלא בלא יעבד ולא יזרע להבא משמע והיכא דאין משמעות כלל ופרט שוין לא דרשינן בכלל ופרט:

כי הא דאמר ר"ז. לעיל גבי אשר לא עבד בה:

אלא ריבויין. כלומר דדרשינן לה בריבוי ומיעוט והמיעוט לא ממעט אלא מקצת מהריבוי והיינו עבודה שאינה בגופה של קרקע כמדת ריבה ומיעט וריבה הכל:

הלכה ו

מתני' **שלא בא לידינו ופטרנוהו**. מפרש בגמרא אמאי קאי:

הכהנים אומרים. כדכתיב לעיל ונגשו הכהנים בני לוי ולא פירש על מה הם נגשים:

ולא היו צריכין לומר ונכפר להם הדם. כלו' ונכפר דכתב בקרא לאו אועלנו ואמרו קאי שיהא אף זה בכלל אמירה אלא מילתא באנפי נפשה היא שרוח הקודש בישירה את ישראל על ידי משה רבינו לכשיעשו כן ונכפר להם הדם:

תצא ותרעה בעדר. כשאר חולין:

תיקבר. דאסורה בהנאה:

כיפרה ספיקה. היא עשתה את שלה:

ואח"כ נמצא ההורג הרי זה יהרג. דכתיב בסוף פרשת עגלה ערופה ואתה תבער הדם הנקי מקרבך:

גמ' **רבנן דהכא פתרין קריי' בהורג**. קרא דידינו לא שפכו וגו' דקאמר במתני' שלא בא לידינו כו' מפרשין רבנן דהכא דעל הרוצח קאי כדמפרש ואזיל שלא בא לידינו ופטרנוהו ממיתה דאז כשופכי' דמו של זה הן שלא רצו לנקום דמו מהרוצח וזהו ידינו לא שפכו:

ולא ראינוהו והנחנוהו ועימעמנו. שלא עיותו הדין ולא העלימו עין ממנו וזהו ועינינו לא ראו:

ורבנן דתמן. של בבל מפרשין קרא על הנהרג שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא לויה כו' וזהו ידינו לא שפכו שלא נהרג על ידי שפטרונוהו בלא מזונות והוצרך ללסטם את הבריות וע"י כך נהרג. וכן הוא בנוסחת המשנה בבבלי ושם איפכא גריס שלא בא לידינו כו':

והזקנים רוחצים כו'. כדקא' במתני' ואיידי דמייתי לק' בכיוצ' בו מג' מקריות שנאמרו בענין א' ומי שאמר זה לא אמר זה הדר מפרש לה הכא:

שלשה מקריו' כו'. כלו' הרי אלו כמו שלש מקריות של שלשה המדברים והן בענין אחד:

כדיי היא. כפרה של עגלה ערופה כדאי היא שתכפר על ישראל עד יוצאי מצרים ואשר פדית דריש. וכן הוא בבבלי כריתות דף כ"ו:

אפילו ערפה חייב. כדמפרש לקמיה:

רבי יעקב בר אחא רבי אמי כו' אפי' דברי ר"מ ערפה פטור גרסי'. וכדמפר' ר' אילא פלוגתייהו אהיכא קאי וגרסי' ההיא דר' אילא קודם להא דאמר ר' ינאי שמעתי כו' לפוטרה משום אותו ואת בנו כר' שמעון. דפליגי ר"מ ור"ש בשחיטת חולין פ"ה דר"מ מחייב על שחיטת עגלה ערופה משום אותו ואת בנו ור"ש פוטר דשחיטה שאינה ראויה היא וקאמר ר' ינאי דלדברי ר"מ אפי' ערפה חייב דעריפת' זו היא שחיטתה ור"ל קאמר דדוקא השוחט קאמר ואפי' לדברי ר"מ ערפה פטור דבזה מודה לר"ש וכדלעיל הלכה ה':

שמעתי לה גבול. לעגלה ערופה מאימתי היא נאסר' מחיים בהנאה ואחר ירידתה לנחל איתן הגבול שלה:

והורידו. כתיב משעת הורדה הוא הגורם להשם עריפה ואוסרתה:

עד שהיא בחיים היא קדושה. כלומר מיד אחר שהופרשה נאסרה מחיי' ואין לה גבול דכפר' כתיב בה כקדשים ור' שמואל לא דרי' והורידו דלמשמעותי' איצטריך:

מתניתא אמרה כן. דמחיים קדשה דקתני נמצא ההורג עד שלא נערפ' העגלה תצא ותרעה בעדר:

מהו תצא. מאי לשון תצא דקאמר אלא תצא מקדושתה שקדשה מיד אחר שהופרשה ואם נמצא ההורג אגלאי מילתא למפרע דהקדש טעות הוי הילכך תצא מקדושתה:

א"ר מתני' ויאות. על סיפא דמתני' קאי דקתני נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג ה"ז יהרג ויאות הוא וכן נלמד מקר' דמה כתיב ונכפר להם הדם ושתק כלומר מי שתק הכתוב אחר זה אלא אפילו כן מסיים ואתה וגומר אף דנכפר להם הדם מכל מקום ואתה תבער הדם הנקי מקרבך:

הלכה ז

מתני' **עד אחד אומר ראיתי כו'**. בבבלי מסקינן דדוקא שבאו שניהם כא' אבל בזה אחר זה עדות השני לאו כלום הוא דהראשון שאמר ראיתי את ההורג הימנוהו כבי תרי ואין דבריו של אחד במקום שנים ולא היו עורפין:

ושנים אומרים לא ראינו. ובנוסחת הבבלי גריס לא ראית דצריך שיכחישו אותו דבשעה שאתה אומר ראיתי גם אנו היינו עמך ולא ראינו. ובפסולי עדות מיתוקמא דאל"כ פשיטא שאין דבריו של אחד במקום שנים:

גמ' **כל מקום שהכשירו עדות אשה**. כגון הכא ובסוטה ובאומרת מת בעליך:

האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש. כלומר דהוו כעד כשר לגבי עד כשר ואם באו שניהם כאחד ספיקא הוי והיו עורפין:

ניתני עד כו' גרסינן. וכן הוא ביבמות ולעיל בהאי ענינא כלומר דפריך מעתה ניתני במתני' עד אומר ואשה אומרת כו' ולאשמעינן רבותא טפי:

תני דבית ר' גרסינן. כמו שהוא שם דבאמת כבית מדרשו של רבי היו התלמידים שונים במתני' כן:

תני בשם ר' נחמיה הולכין אחר רוב הדיעות. בפסולי העדות קאמר כדמפרש ואזיל:

היך עבידא. ה"ד דקאמרת דהולכין אחר רוב דיעות:

שתים נשים ואשה אחת גרסינן. ומכחישות זו לאלו:

עשו אותן כשתי עדים ועד אחד. והולכין אחר רוב דיעות:

הדא דאת אמר. דוקא באשה ונשים שהן כולן פסולי עדות:

אבל אם היו מאה נשים ועד אחד. כשר:

כעד בעד אינון. כפלגא ופלגא דמי וספיקא הוי:

הלכה ח

מתני' **בטלה עגלה ערופה**. לפי שמכירין היו בהם מי היה רגיל להרוג:

ותחינה בן פרישה היה נקרא. מתחילה:

גמ' **בריה קטולה**. בן הרוצחן הוא כמו בן הרגיל לרצח הוא זה וכמו בן פורת יוסף:

הלכה ט

מתני' **לא אפקוד**. על ניאוף נשותיכם לבודקן ומפני מה על בנותיכם כי תזנינה:

גמ' **דכתיב כי הם עם הזונות יפרדו**. סיפיה דקרא דבמתני' הוא כלו' ועוד טעם אחר כי הם עצמן נואפין כפרדים האלו:

וכתיב והיתה וגומר. ודרשינין נמי בזמן שעמה בקרוביהם שלום ולא בזמן שעמה פרוצים בעריות ובזנות וכן דריש ונקה וגו' בזמן שהאיש מנוקה מעון זנות:

הלכה י

מתני' **בטלו האשכולו'**. איש שהכל בו כלומר תורתם היתה אמת בלי דופי:

גמ' **ולא עמד אשכול**. אחריהן עד שעמד ר"ע:

וכל הזוגות. אשר היו אחריהן כדחשיב בפ"ב דחגיגה ובאבות ואם בהם לא היו אשכולות בתמיה:

אלא אילו. יוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן שימשו פרנסות עם גדולות מעלתן ושאר הזוגות יש מהן שלא שימשו פרנסות כגון הדורות דלא חשיב במתני' דחגיגה אבל הני דקחשיב התם קאמר עלייהו הראשונים היו נשיאים כו' ועל כל הזוגות קאי:

כל הזוגות שעמדו כו' אפשר כו'. והיפ"מ גריס אי אפשר ליתן בהם דופי דעד יוסי בן יועזר כו' לא היה בהן שום דופי ועד שעמד כו' אותן שעמדו מאז עד ר"י בן בבא אפשר ליתן בהם דופי שלא היו שלמים בחסידו' כמו ר"י בן בבא שהיה חסיד כדלקמן ולפי גירסת הספר נראה לפרש דמשמת משה עד יוסי בן יועזר כו' ולא עד בכלל אפשר ליתן בהם דופי חוץ מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן דבהם לא היה שום דופי וכן מהם עד שעמד ר"י בן בבא:

אלא שגידל בהמה דקה. ואין מגדלין בהמה דקה בא"י:

וכך היה מעשה. ואפילו זה ע"פ מעשה היה שציוו לו הרופאים. וכן אמר כל הא בבבלי סוף מרובה מעשה בחסיד אחד כו' וזהו ר"י בן בבא דכל היכא דתנינן מעשה בחסיד או ר"י בן בבא או ר"י בן אילעאי:

שהיה גונח. צועק מכאב לב:

והליסטי' עמו בבית. בהמה דקה שאסור לגדלה מפני שגוזלת במאכל':

וכך היה. המעשה:

חורש א'. יער היה סמוך לעיר ומותר להרעות בחורשין אלא שהיתה שדה בין יער ההוא לעיר והיתה הצאן נכנסת ויוצאת לעיר דרך עליה ומפני כך נענשו:

הלכה יא

מתני' **יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר**. כדמפרש בגמ':

ביטל את המעוררין. כדמפ' בגמ' שהיו אומרים עורה למה תישן ה' אמר וכי יש שינה לפני המקום ועמד ובטלן:

ואת הנוקפין. מכין שהיו מסרטין לעגל של קרבן בין קרניו כדי שיפול:

ועד ימיו היה פשיט מכה בירושלים. בחול המועד חרשי נחשת וברזל היו מכין בפטיש לעשות מלאכת האבד שהיא מותרת במועד ועמד הוא וביטלה משום דאוושא מילתא טובא ואיכא זילזול מועד:

ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמיי. לפי שעד ימיו היו שואלין אם הוא מעושר אי לא כדאמר בגמרא מהן היו מפרישין ומהן לא היו מפרישין ועמד הוא ואמר לבני דורו כשם שתרומה גדולה בעון מיתה כך תרומת מעשר וטבל עון מיתה ותיקן שיוציאו מן הדמאי תרומת מעשר ומעשר שני בלבד אבל מעשר ראשון ומעשר עני אינן מחויבין

להוציאן שיכולין לומר ללוי או לעני הביא ראיה שהוא טבל וטול ומתקנה זו ואילך הלוקח פירות מן השוק לא היה שואל אם הם מתוקנין או לאו אלא מיד היה מפריש מהם תרומת מעשר ומעשר שני ואוכל את השאר שכל הלוקח פירות מעם הארץ בחזקת שהם דמאי הן ולא הי' אדם נמי צריך לשאול לחבירו חבר שלקח מעם הארץ הפרשת דמאי שכולן היו יודעין שצריך להפריש:

גמ' **מתניתא**. דקאמר' יוחנן כ"ג העביר הודיית המעשר:

משנחשדו. ישראל להיות נותנין מעשר ראשון לכהנים ורחמנא אמר ללויים דוקא ולפיכך ביטל וידוי מעשר שאינו נותנין אותו כתקנן ואין יכולין לומר וגם נתתיו ללוי. הדא. דר"ל מסייע ליה לר' יוחנן דלקמן בחדא דאמר כל התקנות שנשנו במשנותינו כולן לשבח ליוחנן כ"ג דמה העביר הודיית המעשר נמי לשבח וכטעמי' דר"ל ולאפוקי מדר' יהושע בן לוי דאמר לקמן זו לגנאי:

ופליגא עליה. דר' יוחנן בחדא דאיהו ס"ל לקמן דמן הדין מותר ליתן מעשר לכהונה:

דתנינן תמן. פ' יש. מותרות הל ה':

ובת כהן ללוי לא תאכל. בא כהן מאורסת ללוי או שומרת יבם או מעוברת מלוי לא יאכלו לא בתרומה ולא במעשר:

ומקשינן התם ניחא הוא דבתרומה לא תאכל דנעשית זרה אלא במעשר אמאי ממ"נ תאכל כו' ומוקי ר"י התם למתני' כמ"ד אין נותנין מעשר לכהונה אלא ללוים. ופלוגתא היא במעשר שני שם וכן היא פלוגתא דר"א בן עזריה ור"ע בבבלי התם והילכך בת כהן לא אכלה במעשר ומחמת בעלה אינה אוכלת כדמפרש התם טעמא:

הוי דו אמר. מדקאמר ר יוחנן כמ"ד אין נותנין ש"מ דאיהו לא ס"ל הכי אלא כמ"ד התם דנותנין מעשר אף לכהונה ובהא פליגא עליה הך מילתא דר"ל:

מסייע לי'. בהא דאמר כולן לשבח כדפרישית וכדמפרש ר' יוחנן התקנות שהן לשבח:

הואיל ומעשר ראשון בעון מיתה. מפני תרומת מעשר שבו:

ולתרומ' מעשר. ויעכב את השאר לעצמו כדפרישית במתני':

ומעשר שני. נמי צריך להפריש ומחללו על המעות:

והשאר מעשר עני. כלומר שאר מעשר שהוא מעשר עני בזמן שהוא נוהג אין צריך להוציאו שהמוציא מחבירו עליו הראיה כדפרישית:

ויתודה. אדלעיל קאי שהעבי' הודיית מעשר משום דנחשדו כו' אמאי ויתודה אע"פ כן בשעת הביעור ומה בכך:

כעס הוא לפני המקום. לומר עשיתי ככל מצותך והוא לא עשה כתיקנן ודובר שקרים לא יכון לנגד עיניו:

מעתה. בניחות' הוא כלומר אמור מעתה:
מי. כמו מה דמה שהוא מפריש שאר המעשרות יתודה ומה שאינו מפריש לא יתודה וס"ל להאי ש"ס דלא לגמרי העבי' הודיי' המעשר אלא שלא יאמרו כל' הכתוב בפרשה:
כהדא דתני כו'. כדאמרי' באלו נאמרין דאדם אומר שבחו בקול נמוך כלומר דמפני טעם זה תיקנו נמי שיתודה בקול נמוך כדי שלא יתבייש מי שאינו מפריש ליתן כראוי ואינו יכול להתודות כהוגן. אבל בבבלי מסיק דאינו מתודה כלל דכל בית שאין מתודה על מעשר ראשון שוב אין מתודה על שאר מעשרות הואיל ופתח בו הכתוב תחילה. א"נ דר' יוחנן מפרש דמטעם זה העביר הודיית מעשר משום שיש מהן שאין מפרישין כלל ודקאמר מסייע ליה הא דר"ל היינו בהא דקאמר דכולן לשבח הן אבל לר"ל טעמא דלא היו נותנין כתקנן ולר"י משום דלא היו מפרישין כלל. ויתודה ומה בכך ומפרש רבי אילא דכעס הוא כו' ועלה קאמר אמור מעת' מי שהיה מפריש כו' וכדלעיל ועיקר:
את המעוררין כו'. כדפרישית במתני':
אלא. קרא ה"פ כביכול כאלו יש לפניו שינה:
ובהמרות'. איוב אמר על חבריו בהקנטת' תלן עיני ולבי ומחשבתי לנים בהן:
נבילות. בבבלי פריך נבילות ס"ד הא שחיט להו אלא טרפות שמא ניקב קרום של מוח:
טבעות. להכניס צואר הבהמה לתוכן כדמפרש רחבות כו' כמדת הצואר:
עד ימיו כו'. ומפרש עד תחילת ימיו שכל ימיו לא היה פטיש מכה ולק' פריך עלה:
שהעמיד זוגות. ממונים על זה ולהיות משגיחין על הדבר:
מילתיה דריב"**ל**. פליגא אדר' יוחנן דאמר מהן היה לגנאי כדמפרש ואזיל:
בראשונה. לאחר שתיקן עזרא לשכת בית האוצר לתת שם המעשרות והיו נותנין מהם לכהנים וללוים ולעניים כדכתיב בנחמיה והיה הכהן בן אהרן עם הלוים בעשר הלויים וגו' אל הלשכות לבית האוצר כי אל הלשכות יביאו בני ישראל וגו' וכן במלאכי הביאו וגו' אל בית האוצר וקי"ל מלאכי זה עזרא ור"י בן לוי לטעמיה דס"ל במעשר שני שם דנותנין המעשר אף לכהנים כדקאמר טעמא התם וכן לעניים אפי' לישראל דקי"ל מעשר ראשון מותר לזרים (וכן כתבו התוס' ביבמות שם ובכתובות) וקאמר דכך היו נוהגין בראשונה שהיה המעשר נתחלק לג' חלקים שליש היה נותן למכירי כהונה ולויה שלו ושליש לבית האוצר כדמפרש לקמי' ושליש לעניים. וכן לחבירים שהיו בירושלים כדמצינו ביחזקיהו דכתיב ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה' וכדדריש התם מהאי קרא דנותנין מעשר אף לת"ח:

מאן דהוה סליק למידון בירושלים. כלו' דר' יוסי בר בון מפרש דלמי שהיה עולה במעלה זו להיות מיושבי על מדין בירושלים היו נותנין כעין דאמרי' בריש פי"ג דכתובות גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכדכתבו התו' שם לפי שכל שעה היו יושבין בדין ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא היה להן במה להתפרנס והיה מוטל על הציבור להתפרנס:

עד תלת איגרן הוה יהיב מדיליה. כלומר דמפרש הא דקאמר שליש לאוצר היינו שנותנין ללשכת האוצר עד שעת הביעור ומקודם היה נותן לכהנים וללוים ולעניים מהשני השלישים שלו כלומר מה שהיה בידו. תלת איגרין. אלו האיגרות שהיו שולחין להמדינה ולהגולה בשעת הביעור שיוציאו המעשרות שלהם ולחלקן כדאמר התם בראשונה היו שולחין לבעלי הבתים שבמדינה מהרו והתקינו פירותיכם כו' וכעין דקאמר התם מעשה ברבן גמליאל כו' צא וכתוב לאחינו בני דרומא ולאחינו בני גלילא עילאי וארעייה ולאחינו בני גלותא כו' דמטא זמן ביעורא תפקון מעשרית וכן הוא בסנהדרין וכן בבבלי שם דף י"ב ושלש איגרות חתוכות לפניו כו' והיינו דקאמר דמכאן ואילך לאחר שבאו אלו הג' איגרות היה מתחלק גם השליש של האוצר שכבר הגיע שעת הביעור:

משבא אלעזר כו'. דהן היו כהנים בעלי אגרופין ובעלי זרוע ונטלו הכל והיתה סיפוק ביד יוחנן כ"ג למחות בידם ולא מיחה:

והעביר הודיית מעשר. מפני כך דלא היו יכולין להתודות וגם נתתיו ללוי:

וזו לגנאי. על שהיתה סיפוק בידו למחות ולא מיחה:

את המעוררין. והתקנות שנשנו לקמן במתני' אלו לשבח:

לא מסתברא. לפרש הכי אלא עד סוף ימיו היה פטיש מכה ובסוף ימיו ביטלה דאל"כ לא שייך לומר ובימיו א"נ דסבר דזה נמי הוא לגנאי דעד סוף ימיו לא היה משגיח על הדבר וכדמשמע דקאמר את המעוררין והנוקפין לשבח דהן לבדן היו לשבח וכן תקנת דמאי:

דמאי. מפרש מהו הלשון דמאי דמי תיקן ומי לא תיקן כלומר דספק הוא והיינו דא מאי וכל הסוגיא איתא בסוף מ"ש והמפרש שם לא פירש כן בדבריו:

הלכה יב

מתני' **סנהדרין**. שם הדיינים ונקראים סנהדרין ששונאין הדרת פנים בדין:

בטל השיר. מפרש בגמ':

גמ' **זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם**. דכשבטלו הזקנים היושבים בשער שהן הסנהדרין בטלו הבחורים מנגינתם ג"כ:

בראשונה. כשהיו הסנהדרין מאיימין עליהם:

דברי נבלה בשיר. ולפיכך בטלו. בראשונה. כשאדם עבר עבירה:
אלא מאותו האיש בלבד. לפי שסנהדרין נפרעין ממנו:
וממשפחתו. המחפין עליו:
כל צרה שהיתה באה על הציבור. ונגאלין ממנה היו עושין אותו היום שמחה ויו"ט:
משבטלו אילו ואילו. שיר בבית המשתאות ושמחה כנגד הצרה:
וכי מה היתה סנהדרי גדולה מועלת. לנו א"נ לעיל קאי דקאמר ועכשיו נפרעין ממנו וממשפחתו וכי מה היתה סנהדרין מועלת למשפחה. לפי שנאמר ואם העלם וגו'. ועל המשפחה נאמרה וכשהיו הסנהדרין עושין בו דין לא היתה המשפחה נכשלת בהעלמת העין:
משלו משל כו'. אדלעיל קאו דמשבטלו סנהדרין גדלו הצרות והאחרונו' משכחו' את הראשונות דמאחר שלא יוכלו להוכיח ולייסר הרשעי' נענשו העם ביסורין וגלות ומרעה אל רעה יצאו כענין לבעל האגמון והזמורה והרצוע' שכולן ל' מינוי ושרר' ושוטרי' המייסרי' ומענשי'. והחזירו לקמין. ענין בית האסורים שחובשין שם מחוייבי מיתה:

הלכה יג

מתני' **משמתו נביאי' הראשונים**. בגמ' מפרש מאן נינהו:
השמיר. כמין תולעת ובריתו כשעורה ובו היו מראי. על האבנים הרשומות בדיו והן נבקעות מאליהן:
ונופת צופים. מפרש בגמרא:
אנשי אמנה. שהיו בוטחים ומאמינים בהקדוש ברוך הוא כדמפרש בגמ':
גמ' **שמואל ודוד**. הן הנביאים הראשוני' ומשמתו פסקו האורים ותומים מלשאול בהם:
מילתי' דריב"ל. לקמיה נמי אמרה כר' ירמיה דבימי ירמיה וברוך עדיין היו שואלים באורים ותומי' דדריש מהאי קרא דכתיב ויהי לדרוש אלהים וגו' וס"ל לדרוש באורי' ותומי':
ומאן קם מבתרייהו ירמיה וברוך. וגם בזמנם היו עדיין:
מעשה ששמע כו'. בבלי פ' ואילו נאמרין:
שיצאו נערים. בניו של יוחנן כ"ג.:
שמעון וישמעאל. ר"ש שהיה נשיא ור' ישמעאל בן אלישע כ"ג שהרגם המלכות. ובבבלי גריס נמי וחברוהי לקטלא לשאר מיתות ושאר כו':
אלא שנטרפה השעה. שאין מספידין על הרוגי מלכות מאימת המלך:
לאבנים. שהיו נרשמין בדיו:
וכל כלי ברזל לא נשמע. והיו צריכין לשמיר:

מגוררות היו. האבנים בכלי ברזל כדכתיב מגוררות במגירה:
אמור מעתה. הא דכתיב וכל כלי ברזל לא נשמע דמבפנים לא היה נשמע אלא מבחוץ היה מתקן:
להעמידו. להתקיים. דאין שום כלי יכול לעמוד לפניו:
טני. גובתא:
המבליג שוד על עז. לומר בריה קלה כזו ומתבקעין הרים ואבנים קשים מפניו:
הבא בצפייה. ממקום ציפיאה והיינו צופים דקרא הרמתים צופים ומשובח הוא מאד:
סולת צפה ע"ג נפה. מרוב שומנה נדבקת לדופני נפה ודומה לעיסה שנילושה בדבש וחמאה. נופת נפה צופים שצפה:
יפה סיפסוף. הפרי גרוע שנשאר באילן בסוף:
מפנקרסין. פירות החשובים:
דביומוי. שבימיו נשתנה העולם וכן הוא לעיל פ"ק ואיידי דקאמר דהעולם הולך וחרב מייתי לה הכא:
סאה ארבלית. חטין ממקום ארבל:
וכדון. ועכשיו נשתנה דהקמח והסלת כו' בין הכל אין עולין לסאה אחת מסאה של חטין:
אנשי אמנה. דקאמר במתני' תורה הן בני אדם שבוטחים בהשם שיצליח עיסקיהם עם היותם עוסקים בתורה ואין מתבטלים הימנה:
כהדא. מעשה בענין זה שהי' מלמד אחד קורא מקרא עם אחיו בצור והיו קוראין אותו לסחורה ואמר להן אינני שומע לכם לבטל עתי וקביעותי בתורה:
אין חמי למיתי מיתי הוא. אם ראוי יהיה לי לבוא איזה ריוח בין כך ובין כך יבא:

הלכה יד

מתני' **אין יום**. כדדריש בגמ':
הטהרה נטלה את הריח. טהרה שפסקה מישראל בטלה ריח הפירות שבזמן שהיו ישראל טהורים ועוסקים בטהרה היה הקב"ה מטהר את הפירות מריח רע:
המעשרות נטלו את שומן הדגן. דמעשר אקרי חלב כדכתיב כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן והוא כולל על התרומות והמעשרות:
גמ' **כתיב ואל זועם בכל יום**. וע"י כך אין יום שאין בו קללה:
ראשונה ראשונה מתקיימת. כלומר נוח היה להתקיים ראשונה ראשונה דכל יום קללתו מרובה משל חבירו:
מי מבטל. ע"י דבר מה מתבטלין שלא יחרב העולם:

ברכת כהנים מבטלת. קיום הברכה מבטלת הקללות. ובבלי קאמר ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושא דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא שיש כאן תורה וקידוש השם:
תדע לך שנתאררו הטללים. מיום שחרב בית המקדש ולא ירדו לברכה:
פירות מועטין. ע"י שאינם של ברכה וכמים המוגרים ארצה הן וע"י כך נעדר כח הגידול של הפירות:
הטהרה. שפסקה מישראל נטלה ג"כ טעם הפירות והריח:
וממי ניטל יותר. קללות פירות והדגן דקאמרת ממי ניטל ביותר מהפירות או מהדגן:
נשמעינה. אנחנו שומעין ומבינים זאת מהמקרא הזה:
מהיותם וגו'. חגי הנביא הי' מוכיח להם לישראל שמעשיהם גרמה להם קללה במעשה ידיהם שהדגן שהיה בא אל מדת ערימת עשרים עכשיו והיתה עשרה שלקו החטים חצים:
בא אל היקב. סיפי' דקרא מי שהי' בא אל היקב ומצא לחשוף חמשים פורה עכשיו והית' עשרים והיה לו לומר ג"כ על החצי כמו בחטים והיתה עשרים וחמשה אין כתיב כאן אלא והיתה עשרים אלמא דלקו הפירות יותר מחשבון החטים וכן נמי הכא דלקו טעם הפירות ביותר משומן הדגן:
וחכמים אומרים. דבמתני' לא גריס הכא כנוסחת הבבלי וחכמים ולפיכך קאמר הכא דדברי חכמים הם במתני':

הלכה טו

מתני' **בפולמוס של אספסיינוס**. חיל שהביא אספסיינוס על ירושלים:
גזרו על עטרות חתנים. שיהיו אסורין עטרות חתנים מפרש בגמרא:
ועל האירוס. כלי עשוי כמין נפה שדפנותי' עגילות ושוטחים ע"ג עור דק ומכין עליו במקל דק ומוציא קול צלול ובלע"ז קורין לו טנבור"י:
עטרות כלות. כעין עיר עשוי מזהב:
ושלא ילמד אדם את בנו יונית. חכמת יונית והם רמזים וחידות שהיו ליונים ולא היו מכירים בהם אלא הרגיל בהם:
בפולמו' האחרון. של חרבן הבית ושל טיטוס נמי הוה. באפיריון. כמין אהל של מעילין וטליתות מוזהבות:
ורבותינו. רבינו הקדוש המחבר:
התירו שתצא כלה באפיריון. משום צניעותא:
גמ' **נפלה עטרת ראשינו אלו הן עטרו' חתנים**. שגזרו עליהן מחמת חרבן ביה"מ:
זו זהורית המוזהבת. טלית צבועה שני ובו קבועין טסי זהב:

של מלח ושל גפרית. ענין עטרה שעושין מאבן של מלח שהוא צלול כעין אבן הבדולח וצובעין עליה כמין ציורין בגפרית:
ושל זית. מעלה של זית:
אפי' דחילפי. ובבבלי אפילו של חילת והוא כמין גומא הגדל במים וזה נמי אסור:
שיבשב. חתך זמורה אחת ועשה ממנה עטרה ולבש:
נייח לי'. נוח הי' לו יותר להרים ראשו ולא לעשות כן והיה כשגגה כו' שמת רב ירמיה:
וסהרוני זהב. מלשון השביסים והסהרונים ואף עליהן גזרו:
אפיפיירו'. כמין כיפה של מעגלי עץ ותולין בה צניפין ורדידי זהב כמו שאנו עושין:
מתניתא. דקאמרה ועל האירוס הוא רסיסה. ע"ש שהיא עשויה נקבים כדאמר בויקרא רבה פ' מצורע הדין רסיסא דמיא לביזא שהוא מלא נקבים ובבלי קאמר טבלא דחד פומא ופירש רש"י זוג של עינבל שמקשקשין בו לכלי שיר:
זו עיר של זהב. שירושלי' מצויירת עליה:
וקניאת בה. היתה מקנא לה שלא עשה לה בעלה כמו כן:
מה הוית עבדת כו'. וכי את עשית לי כמה שעשתה אשתו של ר' עקיבא:
דהוות מזבנה קליעתא דשערה. שהיתה מוכרת צציף שעל ראשה לפרנס אותו שיעסוק בתורה. כן פירש היפ"מ. וי"ל קליעת שערה ממש לעשות מהן פאה נכרית:
ילמדנו בשעה כו'. דהרי כתיב והגית בו יומם ולילה. וכן קאמר בבלי דמנחו' דף צ"ט:
מעתה. יהא אסור נמי ללמד בנו אומנות בגין דכתיב כו' בתמיה והתני רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות שחייב אדם ללמד את בנו כדדריש לה בפ"ק דקידושין:
מפני המסורת. טעמא הוא שלא ילמד את בנו יונית שלא יהא מכיר בלשונם ורמזם וע"י כן ירגיל לחצר המלך וימסור:
מפני שהוא תכשיט לה. שבח ותפארת לה ובאשה אין חשש מסורת:
בגין דרבי אבהו. בשביל דרבי אבהו חפץ ללמד בתו יונית תלי למילתא בשם רבי יוחנן:
יבא עלי. כך וכך:
אם שמעתי' מרבי יוחנן גרסינן. ולגירסת הספרא א"ל דרבי אבהו השיב לו כן:
מי מתיר את הראשונות. על המתני' קאי דקתני ורבותינו התירו שתצא כלה כו' וזו גזירה של פולמוס האחרון היא ומי מתיר גזירות הראשונות:
מי שהוא מתיר את אלו. רבותינו שהתירו דאמר במתני' התירו את זה נמי:
כהדא ריש גלותא שלח כו'. על מתני' קאי דאסרו עטרות חתנים:
הוסרה המצנפת. של כ"ג הורמה העטרה מראש כל אדם:

הוא חסד ומילוי חסד. חסדאי שמו וחסודים ונאים דבריו. וכה"ג אמרי' בבבלי גיטין דף ז':

הלכה טז

מתני' **משמת רבן יוחנן בן זכיי בטל זיו החכמה**. כעין דאמרי' בבבלי סוכה דף כ"ת אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא משנה גמרא כו' וזהו זיו החכמה שהיה בקי בכל ונמסרו לו מעיינות החכמה:

בטל כבוד תורה. שעד ימיו היו לומדי' תורה מעומד ומשמת ר"ג הזקן באה תשות כח לעולם והתחילו ללמוד מיושב וזהו בטל כבוד התורה:

ומתה. בטלה:

זיו הכהונה. שהיה חכם ועשיר שבכהונה וכהנים רבים אוכלים על שלחנו כדמצינו סוף פ' מקום שנהגו:

משמת רבי. תלמידיו של רבי הוסיפו וכתבו זה במשנה:

בטלו מושלי משלים. כגון ממשלות שועלים. כדאמרינן בסנהדרין כי הוי דריש ר' מאיר בפירקא הוי דריש תלתא שמעתתא ותלתא אגדתא ותלתא מתלי:

בטלו הדרשנין. שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות. ובנוסחת הבבלי גריס בטל כבוד התורה שזהו כבוד גדול לתורה שאין בה דבר לבטלה:

פסקו השקד'. שוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום כדמצינו ביבמות דאמר בן עזאי מה אעשה ונפשי חשקה בתורה:

פסקו התלמידים. שהיו לו תלמידים הרבה כדמצינו בכמה ברייתו' שאלו תלמידיו לבן זומא ובנוסחת הבבלי גריס גבי בן זומא ופסקו הדרשנין:

פסק' טובה. עצה טובה כדמפרש בברייתא:

פסק העושר. כדאמרינן בשבת תריסר אלפי עגלי הוה מעשר מעדריה כל שתא:

משמת ר' גמליאל. ובנוסחת הבבלי ר' שמעון בן גמליאל:

תמציתן. עיקר תמצית שלהן וקטנותן שהיו החסידים הולכים ומתקטנין. ובנוסח' הבבלי גריס אצל רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה על שם שנעשו מעשים ונסים נפלאים על ידו כדאמרי' בתענית יאמר לחומץ להדליק ולעזים להביא זאבים בקרניהם:

בושו חבירים. תלמידי חכמים:

ובני חורין. מיוחסים:

חפו ראשם. שגברה יד עזי פנים וממזירים שהם עשירים ואלו עניים:

ונדלדלו אנשי מעשה. אין חש להם:

ואין דורש. לישראל:

ואין מבקש. עליהם רחמים:
שרו חכימיא. התחילו החכמים:
כספרייא. מלמדי תינוקות והם קטנים מן החכמים:
כחזנא. חזן הכנסת:
כעמא דארעא. כעמי הארץ:
בעקבות משיחא. בסוף הגלות לפני ביאת המשיח:
ויוקר יאמיר. שהיוקר יתגדל ויגבה א"נ הכבוד יהיה נאהב מלשון את ה' האמרת היום (דברים כו) שהכל יהיו רודפין אחר הכבוד:
והיין ביוקר. שהכל עוסקין במשתאות:
והמלכות העכום"ז. השונטת בעולם:
תהפך למינות. תהא נמשכת אחר הטעות ואחר המינים:
ואין תוכחת. אין לך אדם שיוכל להוכיח חבירו שכולם נכשלים בחטא וכשמוכיחו אומר לו גם אתה כמוני:
בית הווועד. של חכמים יהיה לבית זנות שכלו החכמים ואין לומד תורה ויהא חרב מאין איש ובעלי זימה מתגודדים שם שהיו בתי מדרשות שלהם חוץ לעיר:
והגליל. ארץ הגליל יחרב:
והגבלן. מקום ששמו כך ישום וישתומם:
ואנשי הגבול. אנשי ארץ ישראל שהיא נקראת גבול לגבי ירושלים:
נערים פני זקנים ילבינו. יחרפו ויביישו אותם:
וזקנים יעמדו בפני קטנים. לכבדם והיינו דאמרינן חוצפא יסגא:
בת קמה באמה. לחרפה ולביישה:
כפני הכלב. שלא יתביישו זה מזה:
ועל מה יש לנו להשען. אחר כל זה כ"א על אבינו שבשמים:
גמ' **נגנז ספר החכמה**. שהיה בעל הלכות מפי שמועות הרבה:
פסקו עצות טובות כו'. ע"י שהיה זהיר ובקי בדרשות ובתשובת האפקורסים הי' למגן לישראל בעצה טובה בכל מקום:
פסקו מעיינות החכמה. עומק סברא ולמצוא סמך לטעמי תורה שבע"פ מדרשי המקראות ואותיות היתירים שהי' רגיל לדרוש:
פסקה הבינה. כדאמרי' על רבי יוסי שהיה טעמו ונימוקו עמו:
הדרשנים. שהיה בקי בדרשי המקראו' כדאמר ולא זכיתי עד שדרשה בן זומא:
רבן יוחנן בן זכאי מי דמיך. כשהיה נפטר צוה לפני מותו פנו כו' וכן אמרי' בבלי ברכות:

ואית דאמרין מן דחמא רביה חמא. מה שיראה רבו רבן יוחנן בן זכאי והוא חזקיהו ראה גם הוא בעת פטירתו:

חד כו'. אחד ממשפחת בית פזי שהיו רוצין של בית הנשיא להתחתן עמו ולא היה מקבל:

אמר דלא יהוון בהתוון. שלא יהו של בית הנשיא מתביישין ע"י כך לפי שמשפחתו אינה כדאי להתחתן עם משפחת הנשיא:

אמרו. שראוי הוא לכבוד גדול הזה ויבוא זה שרץ אחר הכבוד ע"ש שנתחתן לאחאב מלך ישראל. א"נ שהיה רץ לקראת ת"ח לכבדם כדאמר בהלוקין ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה כו' אחר זה שברח מן הכבוד לקראתו לכבדו:

יש ביניכם שנים ראוין לרוח הקדש והלל הזקן אחד מהן. והשני לא נתפרש שלא לבייש האחרים דהשתא כל חד מצי אמר אנא הוא ונתנו עיניהם על השני בשמואל הקטן. וכתב היפ"מ דההיא פליגא אדלעיל דשם לא נתפרש אלא אחד בכל פעם. ואפשר לומר דתרי עובדי הוו תדע דלעיל קאמר אלא שאין הדור כדאי והכא סתמא קאמר מפני שבפעם השנית היו הלל הזקן ושמואל הקטן שניהם ביחד באותו מעמד וגדלה זכות שניהם וטובים שנים מהאחד:

ונתנו עיניהם בר' אליעזר בן הורקנוס. על השני והיו שמחי' כששמעו עכשיו שנתפר' שמואל הקטן על שכיונו בראשונה ושהסכימה דעתן לדעת המקום:

סליק פירקא וכולא מסכת סוטה ברחמי דשמיא